

Kint a pusztán

Irta: Cserzy Mihály (Homok)

TARTALOM

Előszó.
Bujdosásban.
Szénahordás mővéba.
Rőzsetűznél.
Élet a vásártéren.
Juhászok a csárdában.
Az asszony a közön megy.
A furfangos Börcsök.
Borozgatás.
Börcsök Mihály galambjai.
Szabadulás után.
Vasárnap a csárdában.
Barácius a vásárban.
Kubikosok.
Borkóstolás.
Levél a tanyán.
Komp-járás a vizen.
Pusztai emberek.

Tömörkény István barátomnak szeretettel.

Előszó.

Nem most volt éppen, kissé régebben volt, hogy e könyv szerzőjének néhány kéziratát visszaadva, mondtam: Miska, ezekből nem lesz prédikációs halott. Ama dolgozatokban grófok voltak meg grófnők, meg a félhomályos szalon s egyéb ilyesmik, de a közhasználatban elkopott ezen irodalmi alakok és irodalmi butorok között ott röpdöstek az irni tudás fényes fehér madarai is.

Ez az utóbbi kétségtelen dolog ösztökélt arra, hogy a járt és mégis idegen csapásról helyes utra mutassak előtte. Az ígért földje ott volt a szent István-téri buzapiacson, a gyümölcspiacon, a lóvásárban és messze kint a nagy mezőkön, ahol apró házakban egyszerű emberek mód felett egyszerű életet élnek. Ez a mi népünk. Ez az igazi. Van itt minden, amit csak író-ember keresni akar. S ha úgy nézi meg őket, hogy meg is látja őket, soha ki nem fogy az irnivalóból.

Idő multán itthon is, az országos lapokban is irodalmi dolgozatok jelentek meg, melyek megérdemelt érdeklődést keltettek. Szerzőjük *Homok*, ugyanaz a *Homok*, aki most ezt a könyvet kiadja. Őszinte, meleg és igaz dolgok voltak azok, melyek azóta számban, de erőben is egyre gyarapodnak.

Azóta egy csapáson járunk s be-benézünk a muskátli-virágos ablakokon, betekintünk az udvarokra, hol öreg eperfa alatt koros emberek ülnek még korosabb ócska malomköveken. Járunk a föld illatával terhes szántásokon, a tarlókon, a nyulbuvásos ákác-erdők avarjain. *Homok* megtalálja a kubikost, a barlanglakó téglaverőt s egyéb mindenféle istenteremtette szegény embert. Csak keresse továbbra is, mert a bánya koránt sincs kimerítve, inkább valamennyien, akik járjuk, csak egészen a tetejét durkáljuk még. Ez a könyv itt: ez a szabadlevél arra, hogy kutathat és kereshet és ugyancsak ez a könyv a bizonyosság arra, hogy e munkákhoz jogosultsága van. Ez a könyv mutatja, hogy megtalálta azt a földet, ahol a lábát megvetheti, a magyar földet, melyen a vaseke mellett az acélpenna is talál szántani valót.

Csak szántogasd tovább is. Finom borozdáidból szép szagu színes virágok növekednek és illatuk minden magyar előtt tetszetős.

Szeged, október.

Tömörkény István.

Bujdosásban.

A pusztai csárda alacsony, mohos nádtetejéről csöpögött az olvadó hó s mintha csak könyek gördültek volna le az ereszetről, olyan lassúdan koppantak le a nedves homokba.

Künn, a messzenyúló síkot arasznyi hó borította, ami most szemrontó fényvel csillogott a hideg téli napfényben s olyan volt, mintha süppedő selyemtakaró lett volna, melyen egymást keresztező, ritkás keréknyomok jelezték a különböző irányban huzódó országutakat.

A csárda kéménye füstölgött. Benn a banyakemencében rőzse vesszővel tüzelt a gazda felesége. A csárdás, Jegenye János, az ivóban járkált le s föl; fején báránybőrös meleg sapkában, amit nem azért, mert talán fázna, hanem szokásból lehuzott egészen a füle cimpájáig. Néha megállt a szoba négyszögletes kis ablaka előtt, mely fűrészporról volt jó magasan betemetve, és bámult kifelé az emberhangtalan hófödte kietlenségbe.

Egyszerre megszólalt:

- Hallod, hé!?

A hang a nyitott ajtón kiszállt a konyhába s amint megcsapta a tüznél melegedő asszony füleit, az oda lépett az ajtó irányába s úgy felelt vissza:

- Szólt kend?...

- Nézd mán na. Nem az öreg Sipka az?

- Hun?

- Ott a köz végén. A fák közt.

Az asszony belépett a szobába, odament az ablakhoz és nézett a kopasz akácfák felé.

- Sipka Tóni jönne az? - mondta tétován, kicsit később.

- Én annak nézöm!...

- A mőnésiről vélekszök csak hozzá.

- Ugy-é!...

- Az ám... De hát hogy kerül az most erre?

- Tán mögén' bujkál - vélte az ember.

- Bujkál!? - ütközött meg a szón az asszony. - Hiszen még fél éve sincs, hogy előgyűtt. Pejig tiz esztendőtt ült égyfolytába, ugy-é?

- Mi az, ennek a vén betyárnak? Sémmit!... Hajtya ezt most is a vére, csak úgy, mint azelőtt.

Azután oda huzódott az ember is az asszony mellé s amint a bandukoló alak kiért a fasorból, nagy meggyőződéssel mondta az asszonynak:

- Látod; nem csal a szömöm... Sipka Tóni!... A' hát.

- Az ám, csakugyan az - bizonyította az asszony, - ejnye, hejnye, ugyan mi lelhetette mán mögén ezt a vén tekergetőt?

Amíg az ember meg az asszony tanakodva néztek egymásra, azalatt oda ért a csárda elé az öreg lóköttő, aki ma már csak mint az árnyék jár-kelel a tanyák között, úgy, hogy ha suba nem volna rajta, azt hinné az ember, hogy valami beteges, vézna gyerek. Még csak nem is legény.

Pedig régenten, mikor bandában járt az Alföldön, erős, robosztus ember volt. Hanem az a kemény tiz esztendő, amit a kufsteini várban töltött egy próbacsendőrnek az elföldeléseért, nagyon is megviselte.

Ez egy ködös téli alkonyaton történt a levelényi pusztán, ahol lólopásért fogta el az őrjárat. Harmadmagával borozgatott Sipka Tóni a csárdában, amikor betoppantak a fegyveres emberek. Egy szóval se ellenkeztek; érezték, hogy gyöngék az ellentállásra. Meghunyázkodva, jámboran ültek föl a saját kocsijukra s hajtottak a lovascsendőrök előtt. Az uton, egyszer csak megszólalt a hátulsó kocsiban ülő két ember egyike:

- Csöndbiztos ur kéröm, mögigazitanám az istrángot, ha mögengedné.

- Hát mi lelte azt az istrángot?

- Kiódódzott - mondta betyárfurfanggal a zsivány.

Ugy volt; hiba esett az istrángban. Csakhogy ez már a befogásnál ki volt eszelve. Ott igazított rajta a megszorult betyár. S amíg az babrált a szerszámmal, Sipka egyszerre csak közé vágott a két homokjáró csikónak s ment, mint a szélről hajtott libapöhöly.

Az így kijátszott lovasemberek még csak gondolkozni sem értek rá. Az egyik neki ereszkedett Sipka Tóni után, a másik pedig fegyvert szegezett a két kitanult betyárra. Ezek nem is moccantak meg, hanem amazt, üldözőjével együtt, hamarosan elnyelte az esthomály.

És itt, ebben a hangtalan pusztaságban, véres harc fejlődött ki a két elkeseredett ember között. A kocsiülés alól előrántotta a haramia a golyóra töltött fegyvert és mélyen behuzódva a kocsiderékba, lövöldözni kezdett. Amaz a forgópisztolyát használta, de még csak megsebesíteni sem bírta az ellenfelét. A lövések hangja elenyészően szállt végig az avaros pusztán, mint ostorpattogás a síkon. A haramia már jó messze riogatta a tajtékozó lovakat, a csendőr pedig, lebukva lováról, vérző mellel küzködött a sötét téli éjszakában a halállal.

Ez volt Sipka Tóninak a megölője. A nyoma most is ott virít az arcán: a börtön virága. Meg az egész szervezetén a pusztulás rágódik. Most is szinte megreng az egész ember, amint köhögve benyit az ivóba. Soká szóhoz sem bír jutni, annyira reszket a hidegtől. A nagy zsirozott csizmákról egy ciroksöprűvel lecsapkodja előbb a havat, azután mondja elfuladva:

- Aggy' Isten!...

Az asszony csipőre tett kezekkel bámul az emberromra és szinte elfogódva adja vissza a köszönést:

- Kendnek is... Ugyan mi hozza kendet erre, ebbe az istentagadó időbe?

Sipka fanyar mosolyra erőlteti szederjes ajkát, de csak ráncos bőre huzódik meg az arcán.

- Igazad van Teca - mondja köhögve. - Nagyon igazad van! De hát huva mönnyek?

- Huva!? Hát haza. Van kennek hazája.

Sipka elfordítja a beszédet s betekintve az ivóba, kérdezi:

- Hát János?... Mörré van?

- Odabe' van.

Ekkorra Jegenye is kitekint. El se fogadja a köszönést, ráfordul a fakó öregre:

- No; hát kendet ki kergette ide?

- Az üdő, öcsém, az üdő!

- El is hiszöm.

Az öreg azzal befordul a meleg korcsmaszobába s amig gyanusan kitekint a havas tájra, lepördíti magáról a kopott subát.

- Ezt mög ide töszöm é, hagy száraggyon az ajja.

- Ugyan, csatakos. Hunnan gyün kend? - kérdezi most már valamennyire meglágyulva a gazda.

- Nem messzirü'. Gombos Pétörtül - mondja az öreg s amig beszél, nehányszor a korcsma földjére verdesi a lábát, hogy lehulljanak a csizmán maradt hópihék. - Ott háltam. De mán virradatkó' el költött gyünnöm... Mer hát ü is ojan tartózkodós természetü embör.

- Fél?

- Hát. Ugy köll neki lönni, pejig nincs mitü'.

- Tán mögént bujkál kend?

Sipka erre nem ad feleletet. Ugy tesz, mintha nem hallaná. A tenyerébe kezd huhogni. Azután leül a fapadra, közel az ablakhoz és kezdi előszedegetni a dohányzó készséget. A pipa már künn van a csizmaszárból s azon most babrálni kezd. Igazgatja a rövid, cafatos szárat a cseréppipába. Ez igen érthető magyarázata annak, hogy elfogyott a vágott dohány, s ilyenkor jól esik az embernek, ha megkínálják.

- Ehun van é. Gyujtson kend rá - kínálja János. - Jó trafik!

- Trafik, - mosolyog Sipka - hát mijen lögyön? Nem is tudom az idejit, hogy mikó szittam magyardohányt. Bár csak a' lönné, trafik, - vallja be azután pipatömés közben a hiányosságát.

- Iszik-é kend valamit? - kérdezi később a csárdás.

- Hát tudod, inni innék, mer bujdosik bennem a hideg, de mögvallom, szögény vagyok.

Jegenye elfordul s hoz egy kis üveg pálinkát. Azalatt rágyujt az öreg s lopva kitekint a semiségbe.

- De jót töszöl velem János, az Isten álgyon mög - mondja köszönés helyett a pipa mellől és keresztbe teszi egymáson a lábszárait.

Jegenye a fejével bólogat és egyszerre előnti lelkét a száanalom. Nézi ezt a szerencsétlen embert, aki ime, csak hónapok előtt került ki a szabad levegőre, megöregedve, őszbecsavarodva és már is bujdosnia kell, egyik ösmerőstől a másikhoz, ami pedig a mai csendőrös világban olyan valami rettenetesen nehéz dolog, hogy szinte hihetetlennek tetszik az ember előtt.

Csak a könyörület tudja beereszteni ma már az ilyen embereket; akkor is éjszakára, valahol a tehénistállóba, ahol meleget adnak a meggémberedett embernek a jószágok. Nappal azután pusztulnia kell, mert nem tudható, mely percben toppan be az odaigazitott csendőrőrrjárat. A hajdani világ ma már letűnt. A pusztai emberek jobban félnek az ilyen vendéglátástól, mint a bűn elkövetésétől. De amig ki nem vesznek a régi romantikus betyárvilágnak ezen legenda-szerű alakjai, addig mindig akadnak olyan könnyen számító emberek, akiket a börtön után a bűnre, azután pedig a bujdosásra késztet a vérük.

Amint így elnézegeti Jegenye a jóizűn pipáló embert, föltámad benne a kíváncsiság az öreg legujabb «töttje» iránt és azt kérdezi tőle:

- Mit tött mán kend mögén?

- Én? - mondja megütközéssel az öreg s egy kis szünetet tart a szavai közt, azalatt pedig fölhajtja a pálinkás üveget. - Mit töttem vóna?... Nem töttem én János sémmit.

- Nono!

- Nem biz én. Dehát tudod, az ijen embört mán üzik, hajtik, ha akármí kár esik is a határba.

- Nem igényösen beszél kend most - akad föl János az öreg szavain.

- Ugy én öcsém! Ugy mondom, ahogy igaz.

- Hát aztán mi kár esött!?... Nem hallottam sémmit!

- Négy ökröt mondanak, hogy e'hajtottak vóna az uraságtú a múlt hétön.

- Annak keresik a gazdáját?

- Annak. Aszt' éppen roszkó' történt.

- Mijé?

- Hát a lányomat ez a Nömös gyerök akarná elvönni.

- A Gyurka? A Nömös Pali fia!? - kérdi csudálkozva János.

- Az. Asztán szömre is vótak mán a pelébános urná', de nem akari üket beszömedzeni.

- Mér?

- Engöm kíván. Mán azaz, hogy a beleégyezésömet, mer anélkül nem akari be sé írni üket.

A korcsmáros elhallgat, az öreg pedig tovább mondja:

- Hát tudod János, nem is tudom, hogy mive érdemöltem mög az Istentül ezt a szöröncsét, hogy ennek a Gyurka gyeröknek az Örzse lányomra esött a szöme, mert bizon a maji világba nagyon sok szöm van a lányra, asztán ha böcsületös is, de a szögénynél számba vöszi ám a familiát is.

- Tán ellenkőzésbe van a legény apja?

- Nem a, legalább nem hallottam semmit.

- Pedig módos legény a Gyurka, szép juss néz arra valamikó.

- Az - mondja pipálva Sipka.

- De mög hirös familia is a Nömös familia; rátartós egy kicsit. Na de azé a kend lánya se kivetni való ám!

- Hát tudod, kedvellik égyemást a gyerökök.

- Nono. Jó van az - hagyja azután helyben Jegénye - dehát akkó' haza köllene kennek mönni. Jelentközni a parokján.

- Aszt ám; de tudod a madártul is röttög az embör ijenkó. Beösmeröm, hogy rosz elvü embör vótam teljes életömbe', sokat is szenvedtem a töttyeimé, hanem most nagyon félök. Nem ugy bánnak mán odabent sé az embörre, mint hajdanában. Nagyon nagy vigyázat van mán a fegy-házakba is. Aszt' tudod, attul tartok, ha bemék a faluba, ösmer a legküssebb gyerök is, bejelöntenek. Mög ezök a mostani zsandárok se ojan kögyelmezők, mint a régiek...

Az öreg végigsimitotta lelógó, durva bajuszát, aközben mélázva nézte a korcsma kemény földjét és keserü elszántsággal folytatta a beszédét:

- De is mögútáltam mán ezt a világsorját!... De mög is utálhattam. Örökösen üzött, hajtott embör vótam, sosé tuttam nyugodtan léhajtani a fejemet.

- Látja kend, asztán még most sé akar kend a jó utra térni - mondta szemrehányóan a korcsmáros.

- Jó utra!? - riadt föl az öreg Sipka haraggal. - Hát a Jézus szerelmire kérlek téged öcsém, ugyan mond mög, hogy térhet az ijen embör a jó utra!?... Égy jegyös embör!... Akit félszömmel, mög Isten nevibe fogad az egész világ. Hova lögyön az, mi lögyön az?... Vissza köll annak előbb-utóbb a régi mestörségihön térni, máskép nem élhet az mög!

Az öreg bandita nagy, bozontos szemöldöke összeszaladt haragosan s a szemeiben valami vad fény lobogott. Elnyújtotta a jobb karját az asztalon és ráfektette fáradt, boglyas fejét, mint a kuvasz a pitarajtó küszöbén.

Eközben alkonyodni kezdett. A téli nap hidegen poroszkált a felhők mögé, melyek megtörték fagyos sugarait. A szobában homályosság támadt s elmosódtak az asztallábak egymást keresztező, széles árnyékai. Hosszu szünet állt be, kívülről behallatszott a rözsetüz pattogása, benn a kuckóban a macska dorombolt. Jegenye az ablakhoz állt és nézte a fényes hómezőt, a vén ember pedig maga elé bámult és számolt a lelkével.

Egyszerre csak megszólalt:

- Örzse jó lányom vót mindig... Sokszó' mögsiratott szögény, ott is ahun sénki sé látta!... Édös lelköm, magzatom...

Lassan mondta, mintha magában beszélne. Nem tudta kimagyarázni a szavait.

- Szólt kend? - kérdezte felé fordulva Jegenye.

Az öreg nem válaszolt; még a tekintetét se mozdította meg. A lelke szintugy reszketett a nagy küzködésben; meg se értette a csárdás szavait. Tovább mondta:

- Mé' né tögyem mög a lelköm gyerökömér'? Mögérdemli az ártatlan... mög... Mög köll tönöd, be köll mönnöd, mer' ki tuggya, akad-é még ijen szöröncséje!...

Jegenye félszemmel nézte a töprengő embert, aki most lassan fölemelte vézna karjáról a fejét s megmozdult, mintha indulni akarna. Tekintete eközben ráesett az üres üvegre. Az ujjja közé fogta és nézte, aközben a fogai között dünnyögte:

- No... ej... ej... és fájdalmasan rázogatta a fejét - János! - szólt végre fönnhangon s a lelkiviharban eltorzult, sápadt arcát a tünődő korcsmáros felé fordította - aggyá' még édös öcsém egy kortyot, nagyon ki van száradva a torkom.

Jegenye szó nélkül elvette előle az üveget és megtöltötte. A vén ember ivott a sárgás folyadékból és fölállt. Menni akart, de csak újra megállapodott. Veszekedett a két érzés a lelkében.

- Mondok bekattyogok a parokjára. Mer hát mégis csak a gyerököm neköm... Nem akarnám mögérni, hogy én lögyek a mögrontója.

- Jó is töszi kend - helyeselte János. - Ugy, ugy, mönnyék kend, irassa kend be őket. Ott lösz kend mire beestelődik.

- Másfél óra alatt! Annyi köll, mer hó van mindönütt, nincs sémerre sé taposás.

Azzal fölkelte az öreg és oda ment a kemence elé. Megfogta a subáját, majd ismét eleresztette. Ujra elerőtlenedett az elhatározásában. Mogorván nézett ki a sötétülő tájra, ahol varjuk szálltak lomhán a hó fölött. Végre megmarkolta a szakadozott gunyát és maga köré hajította, azután oda ment az asztalhoz és fölhajtotta a megmaradt italt.

- Így ni - szólt Jegenyéhez s az újra föléledt elhatározásnak fénye ragyogott a szemeiben. - Most már möhetők is.

János jóváhagyólag bólintott a fejével.

Sipka meg is indult, hogy megy, de még mindig nem tudta utnak venni magát. Mozgott, nyughatatlankodott, hol följobb, hol lejobb rángatta magán a keshedt subát, mintha nem jó lenne a vállára vetve. Hosszas cihelődés után oda fordult Jegenyéhez:

- János, hoci már még éccő azt a dohányt, majd pipaszó mellett könnyebben mén a gyalogolás.

A csárdás megrázta a dohányzacskót, az öreg megtömte a kis kurtaszáru pipát, rágyujtott s a kezét nyujtotta Jegenyének.

- Az ökrökrü' mög né tuggy sémmit - mondta mielőtt megindult volna, egészen halkan, hogy ne hallatszón ki a hang. Azután szemére huzta legyürt szélü kalapját és elköszönt:

- Jójcakát aggyon az Isten. Köszönöm is a szivességtöket!

A subaalja csörgött, amint a kopott csizmaszárhoz dörgölődött, a fákról halk suhanással bukott le a levegő mozdulatától leütött zuzmara s az öreg ment bandukolva a fénylő hó fölött, mint valami sötét árnyék.

Az alakja egyre fogyott, kisebb lett, mig végre mint egy mozgó fekete pont tűnt el a csöndes téli alkonyatban.

Szénahordás mívába.

A csöngölei tanítónak egy kevéske szénája termett a semjéken, mely egy része a járandós földnek, amit a négyszáz forint fizetéshez kap a tanyai pedagógus s amelyen egynapos esőtől már csillog a víz is, mivelhogy itt csak nagy szárazságban szomjazik meg az anyaföld és akkor is igen keveset bír elemészteni a föllegek könyéből. Szörnyen hamar jóllakik és ilyenkor vékony, fényes erecskéket bocsájt a felületére, amik aztán összefolynak és síkvíz lesz belőlök. Azért kedves helyek ezek nagyon. A víz tiszta és játékos, úgy mozgatja a széna jószagu, selymes szálait, mint a hullámos levegő a kalászt. Szép nézni...

A széna már virágzott, ennél fogva itt volt az ideje, hogy levágják. (Különben megvénül és ott keményedik meg álltában.) A héten benn járt a tanítónál Baranyás Ferenc, valami írást, levelet-e vagy mit, olvastatott el vele és így kapóra jött a dolog, annyival is inkább, merthogy Ferenc igen ügyes boglyarakó hírében áll a csöngölei határban. Voltaképpen ehhez is tudomány kell, mert ha nem hozzáértő kéz csinálja, hamarosan széjjel hordja azt a könnyen jövő nyári vihar. Ez okból, amint elolvasta az írást, azt mondta neki:

- Ferenc, azt a kis szénát kellene behordani.

Az ember összehajtotta a papirost s amíg a mellény-zsebbe illegette, aközben felelte:

- Lőhet, tanító ur.

- Van ideje?

- Majd szoritunk neki.

- Aztán hogy lesz jobb. Átaljában vagy fuvarszámra?

Már tudniillik, hogy miként lesz olcsóbb, mert magától értetődik, hogy négyszáz forint fizetés mellett takarékoskodni kell az embernek, ha mindjárt néptanító is. Baranyás megértette a dolog lényegét, szelid tekintettel méregette a tanítót, aztán mosolyogva mondta:

- Ugy a... Majd behordjuk mívába.

- Mívába?

- Persze... Elhivom az öreg Tapodit, mög a Vecsörnyés gyerököt, aztán rőndbe tösszük. Egymás jószágával él az embőr.

A tanító úgy tett, mintha megakadt volna a beszéden. Nem hagyta mindjárt helyben a szót. Ferenc se beszélt többet. Várt. A tekintete azalatt a tanító fakó arcán járkált.

- Hát nem bánom, csinálják mívába - mondta kisvártatva.

- Azér' mondom, - szólt utána Baranyás - mert fizetésért, higgye mög, kurtábbra gyűnne. Tugygya, tanító ur, ma mán igen könnyen mögszaporítja az embőr a fuhart, az átaljás munkát mög mögrővidíti, ha akarja.

Igaza volt Ferencnek és ezt tudta maga a tanító is. Sőt azt is tudta, hogy mívába való hordással ő jobban jön ki, ám azért mégis szeget ütött fejébe az ajánlat, mert nem tudta, minő szándékkal van az öreg Tapodi, meg a Vecsörnyés gyerek. Mert ha történetesen erőltetni kellene őket, ez igen nagy vétek volna a mívába-dolgozás tradíciója ellen, azután meg olyan lenne az a munka, mint a kifordított ködmön. Se színe, se fonákja.

Néhány szó adódott még ez iránt a két ember között és ezzel tökéletesen el volt intézve a szénahordás kérdése. Ami nyilvánvalóvá tette azon elvitathatlan igazságot, hogy a magyar paraszt még mindig igen hü és háladatos azok iránt, kiknek a jóságával él s akiknek a becsülését bírja. És hogy megőrizte a faji gavallérságát, mely önkéntelenül fölbuzog a lelkében, anélkül, hogy azzal hivalkodnék.

Most azonban, hogy a szavunkat megértessük, helyénvaló lesz megtudni: mi voltaképen a *móva*. Mert ezen igen könnyen megakadhat a városi ember esze, aki nem eléggé ösmerős a pusztai emberek szavajárásával. A *móva* hagyományos magyar szokás. Olyan, aminő ma már kevés van a régi időkből. Hajdanában ugyanis más indulatuak voltak az emberek és örültek egymás előmenetelén. A tehetősebbje fölkarolta az elesettet, sőt, ha kellett, a kétkézimunkájával törekedett őt fölemelni. Családalapításnál a rokonok, a szomszédok közönakaron iparkodtak az új párt földé alá hozni, vagy ha valakit veszedelem ért, mondjuk tűz vagy más istenverés, résen volt az emberbaráti szeretet és letörölte nyomban a könyeket. Vállvetve rótták a munkát, tett, vett ki ezt, ki amaszt és a gyöngébb gyarapodásnak indult az emberi szivek nemes ápolása alatt. Ez a közös, díjtalan munka volt: *móvába*-dolgozás. Ma már nincs így. Ma nagyobbára a pénz uralja a lelkeket. Így azután vesz, pusztul minden, ami szép, jó és nemes s ami a régi időből vette foganatját.

Én azt hiszem, a föld az oka ennek. Mert csak itt maradván ezen egyszerű künnlakó embereknel, azt tapasztaljuk, hogy a szivekben az érzelmeket lassankint a föld változtatja meg. Teszem azt: az az ember, akinek az öregapja *móvába* segített a szomszéd tanyáját fölépíteni, ma, ha annak a csirkéjét a maga földjén látja, már megdobja. Ha pedig a lova megy a herésébe, már zálogot vesz és megy itéletért a bíróhoz. Az itélet pedig tudvalevőleg megváltoztatja a lelkek érzéseit. Mert úgy van az, hogy a föld, bár megmarad a maga valóságában, napról-napra fog. Fog a könyvekben. Az egyik markából kiesik és átvándorol a másikéba. Ezért nő azután a becse és vele az emberekben az irigység. Hajdanában nem volt szükség házörzőre és viszont szántás idején se vigyázta meg a gazda, hogy nem szánt-e föl a földjéből egy ujjnyit a szomszéd.

Ime ezekből is látható, hogy az öröklött magyar szokások, melyek a megbékült lelkekben fogamzhattak csak meg és ugyanezek lennének képesek megőrizni, letünőben vannak. Olyanok, mint a pusztuló fa, melynek egymásután száradnak el az ágai és csak imitt-amott van még rajta egy-egy eleven levél. De azért van még hál' Istennek és ez még vigasztaló.

A csöngőlei tanító is ekép jutott ahoz, hogy *móvába* hordták be a semjéken termett szénáját. És meg kell hagyni, nagyon becsületesen. Levágták azt az utolsó szálit, be is hordták és olyan boglyát raktak, hogy meg lehetett nézni. A tanító is meg volt vele elégedve.

- Szép, - mondta - nagyon szép.

- Ugy-e! - mosolygott Baranyás és előntötte lelkét a büszkeség. - Takarosan mögsüvegöltem... De mög erős is, nézze csak - azzal elkapta a szalmából font kötelet és úgy tett, mintha rángatná.

A másik két ember derüs arccal igengette a fejét, azt akarván megértetni, hogy csakugyan takaros, de az alja is jól van megvetve, meg jól meg is van nyomatva, azonban nem adtak hangot, a tanítóra volt a figyelme, hogy ugyan talál-e benne gyönyörűséget. Az pedig valóssággal talált, mert ugyan ki ne találna az itt élő emberek közül az ilyen szép, formás munkában. Olyan az, kérem, a tanyaudvarban, mint a nyolcszögletes, remekbe készült asztal a szalonban.

- El van ez látva, Ferenc, rendesen - hagyta helyben végül a tanító. - Hanem most már kerüljenek be a szobába.

- Minek, tanító ur? - ütközött meg a szón Baranyás.
- Egy kis áldomásra.
- Dehogy mögyünk. A világér' sé - szabadkozott Ferenc. - Csak nem gondolja, hogy azér' töttük!...
- No még az kellene, hogy azt gondoljam.
- Hát akkor minek fogyasztaná ránk a magáét.
- Ehun van-e, - mosolygott a tanító. - Micsoda magyar ember maga Baranyás. Azt hiszi, én úgy Isten nevibe fogadom el a maguk barátságát!?
- Nem abba töttük, uram.
- Tudom, tudom.
- Böcsületbül töttük ezt, kéröm.

Amig itt ezen szavak egyik a másikába estek, az öreg Tapodi elővette a pipáját és láthatatlanul megtöltötte. A tekintete bozontos szemöldökei alól a tanítóra meredt, mintha a lelkébe akarna nézni, hogy ugyan miként érez. A másik, a Vecsörnyés gyerek, pedig valamivel odébb a szénaszálakat szedte le a nadrágjáról.

- No csak, no - erőltette a tanító, Ferenc karjába akaszkodva - ne uraltassák már magukat. Jöjjön, Tapodi bácsi.
- Ejnye, ejnye - fogott a beszédbe az öreg. - Fölöslegös az, kéröm. De mög ha mán így van, né kívánja, hogy bemönjünk.
- Miér?
- Csak nem rondítjuk lé a szobáját.
- Az ám - kapott a szóba Ferenc - Csakugyan igaz... Nézze, itt az epörfa alatt jó lösz.

A tanító az eperfa felé nézett, ott szép gyöp volt, azután gondolkozva mondta:

- Hát nem bánom, majd itt terítették.
- Terített? - szólt rá nagy hangon az öreg Tapodi. - No még az köllene... Hogy léessünk a székrül!?

A tanító elnevette magát.

- Hát csak így a földön?
- Persze... Az embör ha lé is fordul, leginkább nem üti mög magát.

A tanító bement a házba, hogy bort hozzon, az emberek pedig letelepedtek az árnyékban a nagy fa alatt.

- No - mondta a gazda, mikor kijött az itallal - előljárójába egy-egy pohárral.

A konyhaajtó nyitva maradt, valami pompás jó szag áradt kifelé. A bürgepaprikásnak az illata. Az emberek ittak, azután mintha föl vágtá volna az ital a nyelvöket, megeredt közöttük a szó. Elsőbb a jégről tárgyaltak, ami pásztás volt és némely helyen még a fürtöt is leverte a tőkéről.

- Bátya - mondta Baranyás - szép időt értem, de még ekkora szöm jeget nem láttam. Vót akkora, mint most a dió.

- Vót ám, - vélekedett a Vecsernyések fiuk - hát mint egy libatozás!... Majd lé vert a lábamrul még beértem a szérüről.

Tapodi szivta a pipát és hallgatta őket. Mikor bevégezték, akkor kezdett a beszédbe:

- Látjátok, ugy-e, sok azt mondja, nincs Isten. Hát nem az ujját mutatta mög evvel?... Cudar világ ez a mai világ, cudar... Ahun van a jegőnye szélön a feszület, annak is kúdústarisznyát vetött mán valaki a nyakába... Hát tött ez!?

A két fiatalabb ember elmosolyodott, az öreg szemei pedig mintha tüzet fogtak volna, egyszerre égni kezdtek.

- Nevetitők?! Ezön ugyan van is nevetni való - mondta haragos fölindulással. - Ott van a hold, az is mögmutatta, hogy ez nem maradhat így, mer még az imádságbul is nótát csináltok mán.

Az embereket valami különös érzés futotta át ezekre a szavakra. Egyszerre csöndesek lettek és mélán bámultak az öregre. Olyan furcsa is volt akkor, azon estén a hold. Mintha kihülni készült volna, úgy lohadt a fénye és a színe különös vörösbe csapott át... Mi lehetett az? - tűnődtek ide künn, a puszták csöndes tudatlan lakói, akik nézték a teli hold fényének a fogyatkozását és bámulatukban elhalt ajkukon a szó, a szívébe pedig valami félelmetes sejtelem és az isteni erő előtt való nagy meghunyászkodás szállott... Rossz jel! - mondogatták az őszbecsavarodó öregek, kik tenyerüket a szemöldökük elé tartották s úgy nézték a fényében fogyó égi testet. Az asszonyok pedig imádságba fogtak és úgy lestek szorongva: vajon mi lesz a vége. Elmulik teljesen a hold?... Nem lesz többé?... Vagy izzásba jön és szétrobban az égen, mint egy óriási rakéta!... Micsoda tűz lesz akkor, micsoda gyújtogatás a szerte hulló szikrák nyomán. Így tömörültek a félelmes gondolatok akkor és ime a hatása még most is a lelkeken ül, nem tudnak, nem mernek szólni az öreg szavaira.

A tanító pedig csak nézi az embereket, fürkészi a gondolatukat, a lelkük titkait és eközben csöndes nyugalom szállja meg.

- Ugy van az - folytatja ripakodó hangon az öreg. - Nem is lösz az máskép, mert még a tulajdon dajkátokhon sé igaz mán az érzéstök.

- Hagyjuk, Tapodi bácsi, itt az étel, egyenek - akasztja meg a duruzsolást a tanító.

A paprikás valóban itt van. Bográcsba hozza a tanító felesége.

- Tessék! - mondja vidáman és leteszi elibük a földre. Azután a frissen sült kenyeret hozza tiszta fehér kendőben. A tanító pedig a bor után jár, most lopótöközi a hordóból.

Tapodi lecsettentvén a kupakot, a pipát zsebbe teszi, a kalapját pedig a földre veti.

- Mögérdemöljük-é leginkább, húgom-aszszony? - kérdi tréfásan.

- Hogyne, megdolgoztak érte.

- Mer' ez, ugy nézöm, röndösen el van kászolítva.

És most előkerülnek a bicskák, az emberek elhallgatnak, esznek. Nem divatosan, ügyetlenkedő balkézzel, mert úgy tartják, hogy az ennivalóhoz csak annak a kéznek van jussa, amelyik meg is tudja keresni. Azután a gazda is megkerül, bort hoz üvegbe, meg apró poharakat.

- Jó étvágyat, - mondja.

- Sosé kívánja azt tanító ur - felesel az öreg, - mert így sé igen hagyunk benne.

- Nem is kell. Van odabenn.

- Akkor helyös, fogyhat - véli Baranyás Ferenc.

És esznek is. Ugy, hogy az ember ha így köztük ülve elnézi ezeket a napsütötte, erős pusztai embereket, azt hiszi, hogy a világon nincs jobb eledel a bürge-paprikásnál. Olyan kíváncsi jóízűn fogyasztják a zsíros falatokat. Később teleönti a gazda a poharakat és kínálja:

- Igyanak, emberek.

- Igyunk? - adja föl a kérdést a vén paraszt, a tanítóra tekintvén.

- Igyanak hát.

- Ejnye jó uram - folytatja tréfásan - csak nem panaszkolta mög, amit öttünk?

- Én?!... Már hogy panasznám meg?

- Mer' lássa, kéröm, még valamikor az öregapámtul hallottam, nyugosztalja az Isten, hogy a növényt csak napáldozat után szabad locsolni. Az embör is, ha jóllakik, csak aztán igyon.

- Azér' még öhet kend - veti közbe Ferenc.

- Nem én - egészíti ki mondanivalóját az öreg, - mer' én, öcsém, mögtartom a régi szokást.

És erre becsapja a bicskaélt, zsebbe teszi, megfogja a poharat és azt mondja:

- Isten áldásával.

A többiek is fölveszik a poharakat és isznak.

- Hanem - mondja ivás után az öreg, - én, uram, nem iszok ebből a csentrösből egy kortyot sé.

- Miért?

- Mer' tuggya, ez szörnyen csalfa edény. Az üvegből annyit iszik az embör, amennyi jó esik, ebből mög amennyi benne van.

Ezenközben leáldozik. A nyári alkonyat teregetni kezdi a homályát, ami még ritka ugyan, csak később kezd sűrűsödni, ha kiülnek a mennyboltozatra a csillagok. Föltámad az esti szél is és rázza az eperfa lombjait. A fiatal asszony gyertyát hoz ki, a székre teszi a hordó tetejére. A tanító pedig teletöltögeti az üvegeket és kínálja a vendégeit, akiknek lassankint pirkad az arcuk, fényes lesz a szemük, hangosabb a beszédjük. És a kedvük is elevenedni kezd. A levegő tisztul, élesedik, a csönd egyre mélyebb, áthatóbb lesz, néha hallatszik csak egy-egy szunyogsírás, amint ide csal egy-kettőt a világosság, azonban ezek is elmenekülnek a pipafüst elől. És messzebből, a rét felől hallatszik elvétve a bujkálva szaladgáló haris szava, mely most keresi az éjjeli tanyát. Később, fönn a magasban, szólal még meg valami madárféle. Olyan, mintha daru szállna... De hiszen nem lehet az, veszendőben van már az is, mint a régi magyar szokások. Azután koppan valami, a fatörzsbe ütközik, és leesik a földre. Mi ez?... Cserebogár. A szárnyait röpülésre tartja, de nem mozdul...

Az Isten tudja, mi jó van benne, de olyan jó, olyan édesen fájó ezeket az embereket így elmélyedve nézni ebben a nagy csöndben és látni a lelkükben azt a még meglévő, veszendő érzést, mely annyi szép és jó szokásnak volt valamikor a megteremtője. Nekem úgy tetszik, mintha a felebaráti szeretetnek a lohadását látnám, mely fogy, fogy, mint a parázs, szunnyad, fehéredik, azután ellobban végképen...

Rőzsetűznél.

Estefelé jár az idő, a napnak már csak egy kis pirossága látszik messze a fák közt, apránként az is halványodik, azután sötétedni kezd és nemsokára már világít a tűz is, ami itt lobog az aklok mellett a domb aljában.

A tűz mögött egy gatyás ember ül. Ingujban. Csupán melledző van rajta, meg kalap, az is a szemére pördítve. Ilyformán az arcát se lehet látni és az ember első tekintetre föl se ösmeri. Csak később, mikor fölkerül a tekintete, vélekszik hozzá, hogy ez Förgeteg István, juhász a levelényi pusztáról. Az, valósággal a híres Förgeteg István. Itt csak vendégségben van, mivel-hogy most hely nélkül bócorog egyik cimborától a másikhoz. Meglátszik ez egyébként abból is, hogy idegenül érzi magát; nem tudja, mi hol van. Egy kis bojtárgyerek ödöng körülötte, attól kér ezt, am azt. Venyigét, sót, paprikát vagy csobolyát, már a szerint, mikor mire van szüksége.

Vessző például most is kell, mert a tűz lohad, ő pedig szalonnát akar piritani éhverésről. A fiura néz és úgy mondja mogorván:

- Hoci azt a tűzrevalót.

A fiu engedelmeskedik, vesszőt hoz, amit Förgeteg a tűzre illeget s az újból éledni kezd, a lángja lobog, a füstje pedig uszik a fű fölött, mint az őszelei köd. Ezután bicskahegyre tűzve, vékonyra irdalt szalonnát tart föl. A szalonna serceg, majd pirkad, kisvártatva pedig megolvad és csöpög a zsirja a rozskenyérre, ami igen jó eledel és ez okból István hamarosan falatozásba is fog.

Eközben bevörösíti a láng az arcát, ami sápadt, szinte ijesztően betegesszinű. De meg ő maga is olyan kedvetlen, a kutyájára se ügyit, bár az itt áll előtte és oldalt fordítván a fejét, farkcsóválással kedveskedik neki. Azután meg a nézése is olyan révedező, olyan tétován jár-kel a pusztaságban, ahol mint valami borulat jön közelebb, közelebb az esthomály.

Valami rágódik a lelkén. Nem bűn, mert ettől még a feje se fájdulna meg, hanem: keserűség. Ránehezedik néha a mellére, mint a lidércnyomás, úgy, hogy még a lélekzete is elakad. A sorsa bántja. Ime, innen-onnan már hat hete lesz, hogy kikerült a vasrácsos ablakok mögül a napfényre és még maiglan se tud állandóságra vergődni. Ahová bemegy: elküldik. Olyan, mint a kiveret kutya, üzik, hajtják mindenünnen. Mert a jegyes ember nem kell sehol, félnek tőle minden portán. Az a négy esztendő, amit a fegyház vett el az életéből, olyan, mint a sült belyeg, amely sose kopik le róla. Pedig az egész dolgot a tulajdon ostobaságának róhatja föl. Meg a gögnek, a szilaj juhászvérnek, ami ha megárad, veszedelmes duhaj emberré teszi. És ilyenkor erős, hatalmas óriássá növekedik, a lelkéből kipusztul az irgalom, a vért keresi, hogy gázolhasson benne.

Ilyen nyárvégi áldozó este volt akkor is, Förgeteg az aklok körül séremorált, pipára gyujtván, nézte a kövér mezőseget, amelyen az esthajnalpir ragyogott. A juhok már be voltak terelve, a bojtárok a cserény mellett bográcsban főzték a paprikást. Egyszerre elébe toppan a béresgyerek:

- István bácsi, hivatja a gazdám.

- Kicsoda? Vas András?...

- Az.

- Mi lelte?

A gyerek vállat vont.

- Mönnyek?

- Ugy mondta.

Förgeteg megnyomkodta a pipája paraszát és elindult. A gazdája már a tanyaudvarban várta s amint észrevette, hogy jön, jó messzire elébe ment. Nem is eresztette tovább. Ott megszólította:

- István, löhet-e veled okosan beszélni?

- Mér' né löhetne - felelte nyers hangon a juhász. - Mög van még az eszöm.

- De aztán egy hang se hallatsz.

- Nini... Nem gyerök az embör.

Sejtette a vén cseléd, hogy valami rosszban töri a fejét a gazdája, ezért biztatón tette hozzá:

- Csak ki vele, gazd'uram.

- Látod-e ezt a két asztag buzát itt jobbrul?

- Nagyon... Azt is látom, hogy még a szalmája sé jó.

- Nono. Hát épen ezér' akarok tul adni rajtuk.

- Ki van-e leginkább biztosítva?

- Ne vergődj avval. Száz pöngő a tied belüle; tizet kapsz foglalót, a többit mög ha mindön röndbe lösz... Rá állsz-e?...

Förgeteg szeme közé nézett a gazdájának, mintha azt akarná kiolvasni, hogy ugyan igazat mond-e. Mert a bűn nem akasztotta meg a gondolatát. Később leesett a tekintete a csizmaorrára és úgy mondta:

- Mér' ne állnék rá!... Leginkább mögtisztul a talló.

Azután fölívta a fejét és úgy tudakolta:

- Hát aztán mikor tisztítsuk el?

- Ahogy gondolod, István. Mennél előbb.

Förgeteg nem szólt többet, kémlelve tekintélt szét a homályba borult pusztaságon és csöndesen bólogatott a fejével.

Még le se ment éjfél után a fogyó hold, mikor kicsapott az óriás asztagok közül a láng. Az azután végigszaladt a száraz termés fölött, mintha szél kergette volna. Egyszerre világos lett az egész tanya. A föllármázott cselédség tehetetlenül nézte a fölszálló tüzes zsarátnokokat, melyek sziporkázva, lassu hamvadással keringtek magasan a levegőben.

Istvánnak nyoma veszett. Messziről nézte a világosságot, ami jó darabon bevörösítette az égboltozatot.

Hetek multak el azután anélkül, hogy Vas szót váltott volna az esetről a juhászszal. István nem tudta mire vélni ezt és egyszer megszólította a tarlón:

- Gazd' uram, hogy állunk mán avval az ügygyel?

- Miféle ügygyel?

- Hát a buzával. Mögkapta-e mán értük a pézt?

- Nem tartozik az te hozzád - mondta foghegyről Vas András.

- Az nem; de a kilencven pöngő hozzám tartozik.

- Miféle kilencven pöngő?

Az embert elfutotta a méreg és elvörösödve vágta oda:

- Amé' fölgyújtottam a termésit.

- Tán mögbolondultál? - riadt rá a gazda.

- No én nem bolondultam, - felelte mérgesen István.

Azzal otthagya. Nehány lépésről azonban fenyegetően visszaszólt:

- Mögkeserüli ezt még valaki. Mög, tudom Istenöm!...

A rákövetkező vasárnap nyakába akasztotta a tarisznyát és nekivágott egyenesen annak a nagy szürke palotának a városban, ahol az igazságot osztogatják. Ott kitört belőle a boszu:

- Fölbérelt a bünre. Száz pöngőt ígért, aztán csak tizzel gyugta ki a szömöm.

A vége a dolognak az lett, hogy Förgeteg Istvánt a tulajdon beösmerése alapján négy eszten-dőre ítélték, a gazdát pedig bizonyítékok hiányában fölmentették.

A négy év nagyon megsanyargatta Istvánt. Lehervadt minden szín az arcáról s most, amint itt guggol töprengve a rőzsetűznél, olyan, mint egy megroskadt rom. Ámbátor Vas András is megsínylette ezt az emberségtelen dolgot, mert a negyedik vasárnapja már, hogy az ágyat nyomja és úgy lehet, sose lesz belőle épkézláb ember. Valaki megsörétezte az erdő szélén, amint a kukoricást kerülgette. Hogy ki, azt csak az az egy ember tudja, maga Vas András se sejti.

Amint így Förgeteg István eltűnődik a dolgok állapotján, lassankint leborul az est, a csillagok is kirakodnak az égre s a szemhatár egészen összezsugorodik. Semeddig se lehet ellátni már a pusztában. A csöndet egyszerre emberhang töri meg:

- István, Förgeteg István!...

A juhász megrezzen és visszaszól:

- Ki az?

- Mőre vagy?

- Ehun e.

A tűz már ellohadt, a parazsat most fősti szürkére a hamu. A cimborája jön Istvánnak, a juhászgazda.

- Hallod!?

- Mi köll.

- Keres valaki.

A szóra megborzong István háta, de csakhamar visszakapja a bátorságát s a megvillanó sejte-lemre úgy érzi, mintha megdagadnának a karizmai.

- Kicsoda? - mondja fölkelteben nekiszánakozva.

- Ez a fehércseléd. Nem tudom, asszony-é, lány-é.

Förgetegnek egy pillanatra megáll a gondolata: ugyan ki lehet... Aztán előbbre lép, már látja is az asszonyt, akinek a szoknyájába egy félmeztelen gyerek kapaszkodik.

- Ez é - mondja a számadó, azzal elfordul, ott hagyja őket.

Az asszony egészen közel megy Förgeteghez:

- István - fog azután a szóba lassan, s a hangja olyan siró, olyan nyöszörgő, az alakja is olyan megtört, olyan összeesett.

- No mi az? - kérdi meglepődve Förgeteg, amint fölösmeri az estét-járót.

- Az irgalmas istenre kérem kendet, segítsön kend rajtam.

- Mi lelt?... Mi a bajod?...

- Nagyon nagy...

Az asszony szava megcsuklik, a sirása zokogásba megy át.

- Ha Istent ösmer kend... István,... ne ejtsön kend a veszödelembe.

- Beszélj!... Nem értök én asszonypityörgésbül. Mi van veled!?

- Ötödmagammal vagyok árván... Befogták az uramat... Ha tud kend valamit, tekintsön kend ránk.

Förgeteg megátalkodik és úgy mondja:

- Mirül tudnék!?...

- A Vas András esetirül.

- Én?... Ott verje mög az Isten, ahun döglik... Nem üsmeröm Vas Andrást.

Az asszony tovább sir, tovább rimánkodik:

- A Krisztus kinszenvedésire kérem kendet, né tögyön bennünket földönfutókká.

- De hát mit akarsz? - ejti ki haraggal a szót Förgeteg.

- Ha hallott kend, vagy ha tud kend valamit a Vas András esetirül, igazitsón a bajon.

- Bolond vagy?... Az én nyakamba akarod vetni a más baját?

- Dehogyan akarom, a világér' se, István.

- Hát akkor mér' gyüttél - támad föl Förgeteg kimeresztett szemekkel.

Az asszony nem tud szólni, csak a sirása bűg, mint a szélről fölvert erdő. Miért jött?... Hát a gyanu hajtotta... Az üzte ide. A gyanu, amely meg az ő urát állította a csendőrszuronyok közé, mert hogy épen akkor kellett, hogy az erdőbe vigye az ördög puskázni, mikor a Vas András lágyékába szaladt a sörét. Ez a sötét gyanu, ez, ez hurcolta az urát a strázsamester ur keze közé, a fapadra, ahol már nagyon sok verejték elcsorgott és most csorog az övé is...

- Most gyűsz, mikor bajba vagy? - és most föltámad egyszerre a lelkében a régi érzés, a régi seb, amely újra vérezni kezd. Mert szerette valamikor ezt a vézna, sovány asszonyt nagyon, csak hogy hiába, ő bojtár volt, szolgálma, amaz valamivel módosabb: az asszonyszív oda huzott. Szinte remeg a keze, amint elkapja az asszony karját.

- Ugy-e, most köllök, akkor kutyába se vettél...

Az asszony hallgat, a gyereke átkarolja a combját.

- Elüztél magadtól, mint a beteg kutyát... Pedig kértelek, nem is egyszer.

- István!... - szakad föl ezután az asszony lelkéből a szó - erre az ártatlanra tekintsön, né dobja vissza a követ, amit én kendre dobtam.

- Né ugy-e? Én cipeljem. Itt van, cipeld most már te is.

Az asszony fölveszi a gyereket, aki a nyakába borul és úgy tesz, mintha menni akarna. Hiába könyörögne tovább, gondolja, ha így nem indít a vén gazember, elrimánkodhat akár ítélet-napig. Annál rosszabb. István is elhallgat. A birkaól felől hallatszik valami zsongás, egyébként csönd van.

- Anyám - szólal meg később a gyerek.

- Mi lelt?

- Éhös vagyok.

A szóra összeesik az asszony tekintete az emberével és ez a nézés olyan, mintha a megszakadni készülő szívnek a könyörgése lenne. Szinte megindul tőle a kemény, haraggaltelt juhász-szív is, azonban nem lágy, hanem zord hangot fakaszt:

- Látod te kutyaszivü!... Mér' nem hasitsz ki a husodból egy darabot, hogy né éhőzzön ez a gyөрök!

Azzal megfordul, kivesz a földön heverő tarisznyából egy darab kenyeret és odaadja a gyөрeknek.

- Ne, ögyél.

Aztán az asszonynak mondja:

- Most pedig ereggy!... Egy szót se szólj, mer' kiszakitom a nyelved.

Ujra kitör az asszonyból a sirás. Beletemeti arcát a kötőjébe s így lassan utnak ered az üres, sötét pusztaságban. Förgeteg nem bír elmozdulni a helyéből, néz az asszony után. A gyөрeknek a szavát hallja... Ezét, meg a másik háromét, akik majd ha haza ér az anyjuk, akkor kérnek kenyeret. Soha nem érzett ellágyulást érez a szívében. Valami erős, nagy fájdalomnak a szorongatását, úgy, hogy szinte elfulad, amint az aklok felé kiált:

- Ferenc!... Dudás Ferenc!...

- No - kerül vissza a hang.

- Györe ide.

A fűben csoszogás hallatszik. Jön a számadó.

- Hallod-e cimborám! - mondja Förgeteg.

- Mi az?

- Ezt az egyetmást itt hagyom, viseld gondját, még visszakerülök.

- Hová mégy?

- Égy kis sorom van.

Csak a pipa, meg a dohány ütött szeget a számadó fejébe. Hogy lehet ezt itt hagyni? Hova mehet ez az ember, ahol se pipa, se dohány nem kell neki. Tűnődött egy darabig és faggatta is, de Förgeteg nem nyilatkozott. Markába csapott a cimborájának és neki vágott torony iránt a falunak. Néhány lépésről szólt csak vissza:

- Mék égy gazembört kirántani a hinárbul...

Élet a vásártéren.

A város alatt a mezőn, ahol a csorda legel, valamelyik napon megáll egy fuvaroskocsi. Amolyan riszrosz sáros jármű, mely elé két sovány gebe van fogva, a gebéket pedig kukoricaszár-ülésről kékmándlis, nagy csizmás parasztember nógatja madzagostorral. A kocsin ponyva van, meg néhány sátorkaró, továbbá fapadok, könnyű fenyőfaasztalok és három ember. Az egyik a kocsis. Magas, kérges paraszt, előre bukott nyakkal és vállakkal. A másik egy testes, pirosképű ember, akinek a melledzőjén apró pitykegombok fénylenek és vastag ezürtlánc lóg. A ponyva tetején pedig egy ágrólszakadt rosszkalapu ember ül, aki egykedvűen eregeti kurtaszáru cseréppipájából az erős dohányfüstöt és olyan kölletlen arcot vág, mintha a világon semmi sem érdekelné. Amaz a korcsmáros, ez a mindenese. Aféle tedd-ide, tedd-oda ember, akit mindenre föl szokás használni. A két ember ülve marad a kocsin, a mindenes ellenben lekecmereg a ponyváról és egy nagyot ásít. Egyik se szól. Minek is. Nincs mondanivalójuk. Várják a lovasrendőrt, aki a térség tulsó feléről poroszkál errefelé, hogy az jelölje meg a helyet, ahova lerakodhatnak. A pusztázó ismeri a csárdást, arrajártában be szokott hozzá bukkanni, ez okból messziről tiszteleg és az arca is derüs lesz, barátságos, mindazonáltal a nádpálcájával mutatja meg a helyet. Ezt már a tekintély kívánja így. A kocsis oda hajt és ekkor leszállnak valamennyien. Leszedik a ponyvát, a karókat, meg az egyetmást és hozzáfognak a sátor gabalyításához. Később jön egy másik kocsi, utána egy harmadik, amelyen ugyanilyen emberek és ugyan efajta készségek vannak. Estalkonyatra talpon állnak a csárdák, csak még a nemzetiszinű zászló hiányzik róluk, amit azonban jókor van reggel is feltüzni a bejárat fölé.

Mindezekből nyilvánvalóvá lesz, hogy másnap országos vásárt tartanak a mezőségen. De csak barom-vásárt. Más egyéb áruknak a városban van a helyük, azokat ott adják, veszik az emberek. Ugy is van. Reggelre, jóval napkelte előtt, már hangos a vásártér. Tele van jószágokkal és emberekkel. Van itt juhász, hosszú birkafogó bottal, továbbá bojtár, csikós, hajcsár, kanász nyakba vetett ostorral, továbbá mindenféle állat: ló, szarvasmarha, disznó, juh, bárány, kecske és ki tudná mi minden. A jószágokat az éjjel hajtották ide, mivelhogy nem jó ha soká állnak. Álltában ugyanis könnyen leromlik az állat és mindjárt veszít az értékéből, azonfelül pedig mindig jobb, ha nincs kiéhezve az eladásra szánt lábas-jószág, mert így többet mutat, mint lappadtan. Ilyformán az okos ember kiszámíthatja az időt, amely alatt fölhajthatja a jószágot és csak a kellő időben indul el hazulról, hogy akkor érjen oda, amikor kezd beállni a vásár. Minek vesztegelne ő is, meg a barma is, így tartja és így is van rendjén.

Később azután előkövetkeznek a baromvásárok tipikus alakjai, kik kétségkívül igen érdekes emberek, valósággal megérdemlik, hogy végignézzék őket az ember; az is, akinek egyébként semmi dolga nincs a vásárban. Nincs ugyan sok haszon ebből, de kárára sincs az embernek. Csak az életet látja. A mait. A furfanggal teli életet és azt a kemény csatározást, amit a megélhetésért folytat a gyöngé ember.

A vásár tudvalevőleg korán kezdődik, ez okból akit elsőnek itt talál az ember, az a korcsmáros. A sátor előtt áll, kezét a kékkötő zsebébe süllyeszti és nézi a hajnali derengést. Szivarozik. A füstöt elkapja az áramlat és viszi a fű fölé, ezzel azonban ő most nem törődik, ahelyett pödri a bajuszát és azon tűnődik, vajon jutalmas lesz-e a vásár? A fölhajtott jószágokat becsülgeti. Ezeknek a minősége és mennyisége némiképp irányadó. Ha jók és ha több van, több adás-vevést remélhet az ember. Ámbátor mindezek magokban véve még nem elégségesek a jó vásárhoz, ezekhez még kereslet is szükséges. Jószág, az most van, ámde vevő hogy lesz-e és ha lesz: milyen, azt még nem lehet tudni. Ilyformán, amint váltakoznak fejében

a gondolatok, aként árad és vesz el lelkében a reménység a vásár minősége irányában. Komoly dolog ez most nagyon. Van vagy két hordó bora, ami föl akar fordulni a gyöngeségtől, ezen szeretne tuladni. Vásárban nem nézik, milyen az ital, inkább szokásból isznak itt az emberek, mint szükségből. Később bemegy a csárdába és némi utbaigazítást ad a szakácsnénak, akinek kackiásan hátra van kötve a feje, szép tiszta vasalt ruhában van és aranypillés papucsokban forgolódik a tűzhely körül. A karján föl van gyűrve a ruha, az arca piros, a szemei fénylenek, a nyelve pedig pörög, hogy szinte meghunyászkodik tőle az ember. A tűzhelyen paprikáshus és cigánypecsenye készül. Pompás eledel ez a cigánypecsenye, jó zsíros és igen kívánja maga után a boritalt. Most valami olyast mond a gazda, hogy ne legyenek tulságos nagyok az adagok. Haszonra köll itt számítani, nem vendégre. Azután a menyecske szól és a szavaival sejteti, hogy tudja ő, mitől döglük a légy. Csak bízzák rá. Kevés szó esik, egyik se magyarázza meg a gondolatát, ám azért értik egymás szándékát: hogy itt élelmesnek köll lenni, nehogy hoppon maradjanak. Csak a mindenes hallgat a lukas kalapban. Pipál és mossa a boros üvegeket, amelyekben szintén talál az ember hamisságot, mivelhogy nem öt, hanem csak négy decisek. De hát ki keresi itt a mértéket. Az se, akinek kellene.

Később emberhang hallatszik. A cigányok jönnek álmosan, meggörnyedve, hónuk alatt a hegedüvel. Ezek is élelmes emberek és ezen okból le se fekszenek, azonmód jönnek a városból, ahol áthege dülték az éjszakai időt. Itt vannak a sátor mellett és szidják a primást, mert kevesebb pénzt osztott el közöttük, mint amennyit kapott. Így mondja ezt a bögös, aki a karját fogja a primásnak és azon tülekszik vele, hogy ő fizesse a pálinkát.

Lassankint derül, fényes lesz a táj, ennél fogva szaporodik a népség is. Az utszélien már ott van a verklis, az a bizonyos féllábu ember, aki katonabluzban van és sárga érem csillog a mellén. Hajtja a kintornáját, mely régi nótákat ereget ki magából, azonközben pedig a másik kezével tartja a sapkáját. Könnyörög az élethez valóért. (Igazság szerint boros állapotában a vonat alá került, az vágta el a lábát.) Valamint itt vannak a vásári cigányok is, akik igen hamis emberek és a lovak csereberéléséből élnek. Ugy értenek ehez a mesterséghez, mint a kanász az ostor-pattogatáshoz. Dicsérik és ha kell, ócsárolják a lovat, hogy szinte elbámul rajta az ember. Azonkívül az eladásra hozott lovakat annyira kikenik, fenik és megfiatalítják, hogy egy hét múlva, mikor lekopik róluk a sok maszat, rájuk se lehet ösmerni. Egyformák ezek a füstös emberek valamennyien, mintha testvérek lennének, (ezért is bajos a személyazonosságukat megállapítani) még a ruhájuk is egyforma: kék és erősen kivattázott. Azután meg azok a diónagyságu gombok, gyűrűs fekete haj, a hosszú fejcs bot, mind elmaradhatlan tulajdonok gyanánt szerepelnek. Az ötletük, a gondolkozásmódjuk, a fufangjuk egytől-egyig jellemző és eredeti. Bajos is ezeket az embereket egykönnyen kiösmerni.

A cigányok mellett itt vannak a sertésvágók, mészárosok, kispasztók, pusztán lakó uradalmi emberek és mások, akiknek a külsejükről, a viseletükről meglátja az ember, hogy ki: micsoda. Egytől-egyig megrajzolni való alakok.

Végére a lókupecsek következnek, csizmában, bársony nadrágban, amelynek szárán alól csontgombok fehérlelenek, továbbá rövid aljú kabátban, kisszerű pörge kalapban és ami a módot leginkább sejteti: arany óralánccal és annak okáért, hogy lássék, szabadon lesznek hagyva a kabátszárnnyak. Ezen jellegzetes öltözkéhez hozzájárul azután még a lovaglós-ostor. A járásuk kevély, a beszédjük nyers. Kurtán szólnak és módfelett értenek a lóbecsüléshez. Elsőbbet körülnézik a venni szándékolt állatot, a nyakát, a lábait, továbbá a fogait és az egész testállását. Azután a szemét vizsgálják meg, nem-e hályogos. Mert van a lónál is belső hályog, ami így kívülről nem látszik. Ezért a kupec kendőt lobogtat a szemé előtt, amitől az egészséges ló hunyorgat a szemével, a hályogos szemű ellenben csöndesen marad. Ezt azután szó nélkül ott is hagyja. Végül megsimogatják a szőrét, megveregetik tenyerükkel a farát,

vége horpaszon ütik az ostorbottal. A ló meghegyezi a füleit és oldalt néz ezen nyájaskodásra, közben pedig megugrik. Néha kisebbet, néha nagyobbat. Kerülkőzik, amelyik rá se hederít az ütésre. No, ez bizonyára rossz ló. Ez pedig fontos dolog, meglátszik, hogy minő vérű állat. Azután jártatásra kerül a sor. A kupec megáll a térségen, az egyik lábát előre veti, az ostort a hóna alá fogja és egy arravaló emberrel maga előtt ellépteti az állatot négyszer, ötször vagy többször is. Nézi, hogy mint «szedi a lábait». Azután ügetésre kerül a sor. Az ember fogja a zablát és szalad a lóval együtt.

Mindezt igen nagy gyönyörűség nézni lóval bibelődő embereknek. Az eféle próbálgatások azonban csak itt vannak megengedve. A paraszt, ha máskülönben megsértik a lovát, igen haragos lesz és föllázad, ellenben itt örvend, ha a jószága kevélyen ugrál az ostor nyomán. Nézi büszkeséggel és várja a szót a vevő ajkairól.

A lókupecnek általában igen tisztességes emberek. Ám akadnak azért közöttük rossz szándékuak is. Itt van példának okáért Nömös Nagy Mihály, akit Kubikos Miska néven ösmernek, mivel valósággal kubikos ember volt és valamikor egy kevés pénzre tevén szert, beállt lókupecnek. Ez könnyebb foglalkozás, azonkívül rangosabb és jövedelmezőbb is. Szép pénzt lehet nyerni, különösen ha az ember «élelmes» és úgy vásárolja a lovat, mint teszem a Miska, aki ezuttal szintén itt van és a furfangját, (amit úgy észrevétlen elles tőle az ember) mindenáron érvényesíti.

Oda megy egy parasztemberhez, a ruhájáról ítélve jómóduhoz, aki szép sárga csikót tart kötőféknél. Néhány lépésnyire megáll tőle és nézi az állatot.

- Eladó ez a csikó? - kérdi úgy foghegyről.

A paraszt végignézi az érkezőt, és miután többre becsüli a lovát, mint a vevőt, maga is csak úgy félvállról beszél:

- Azért van itt, hogy eladó.

- Nono... Azt tudtam, el van adva, jó embör.

- Dehogyan van, dehogyan van - barátságoskodik azután a másik is.

- Hát aztán mi vóna az ára?

- Száz forint.

- Száz forint... - mondja gunyosan Mihály és egy darabig úgy tesz, mintha gondolkodna, majd hirtelen fölragadja a szót: - Ezér' a lóér'?... Ugyan hogy tuggya kend kieresztetni a száján?...

- Miér' kéröm? - kérdi sértődve a paraszt.

- Azér', hogy lopott pénzből se adnék érte annyit.

- Nini... Hát nem muszáj ezt mögvönni. Nem parancsoli azt sénki.

- Azt is tudom. De ha el akarja kend adni, ne kétszörös árt kérjön kend érte.

Mihály ezen szavakat mondja még, azután elhallgat; összekulcsolja derekán a kezeit és a kalap alól betyárosan pislogva, elballag. Végig megy az egész vásáron. Csakugy lépve, csöndesen. Néha megáll, gusztálja ezt is, amazt is.

Térül, fordul és ime, újra visszakerül a paraszt elé.

- No - adja föl a szót hetykén - kérik-é mán a lovat, jó embör?

- Kérik azt, de nem aggyuk - mondja hátat fordítva a paraszt.

Mihály erre közelebb lép és némi vevőszándékot mutatva, alkuba kezd.

- Hát tuggya kend mit?... Én mögvöszöm ezt a lovat, de ugy tartsa kend az árát, hogy kérhessem is.

- Ugy-é?!... Hát hogy tartsam, mondja mán mög maga no?!...

- Hát a röndös árér'. Ért kend talán hozzá?...

- Azé' tartom, kéröm, a röndös árér'.

- Mennyi az no, mondja kend.

- Száz forint.

- Talán hatvanat akar kend mondani?

- Nem én... Dehogy akarok!... A világér' se... Mondom, kerek száz pöngő ennek a lónak az ára, azon alul egy vassal sé.

Mihály újból körülnézi a jószágot, azután elkapja az ember tenyerét és belecsap.

- Ehun van-é, nem kutyaláb, hetven pöngőt mögadok érte... Érti-é kend?

- Értöm - feleli vissza vigyorogva a gazda - nagyon is értöm, de annyiér', látja, nem adhatom. Hanem tuggya mit, vót itt az elébb két ijen magaszörü embör, kilencven forintér' kérték, ahon tögyön még öt pöngőt, aztán lögyön a magáé.

- Inkább elhajitom a pénzöm, mint hogy készakarva megkárosítsam magam... Mit gondol kend?

- No, azt mán né tögye - kap a pipájához a gazda, hogy kivevén azt a szájából, hangosabban mondhasa a jóakaratot. - Kár vóna a pézt eldobni ebbe a szük esztendőbe!

Belekerül még vagy fertály óra, amig tart az alkudozás. A paraszt nem enged, Mihály is igen keményen tartja magát. Eközben jön a két „magaszörü” ember, akik voltaképen nem mások, mint Mihály cimborái. Távolról megállnak és úgy tesznek, mintha gondolkoznának, megvegyék-e vagy se.

- Ezök azok? - kérdi sugva a lókupec.

- Ezök ám, ugy nézöm, möggondolták magukat.

- Hát tudja kend mit - siet azután a szóval az ember - mögadom érte a kilencvenöt pöngőt csak azér', hogy a haragosom kezire né kerüljön a jószág. Itt van ötven forint, a negyvenötöt mög majd mindjárt hozom. De ha kérdözni tanálja ez a két magyar, hogy mennyiér' kelt el a ló, azt mondja kend, hogy ötven forintér'. Hagy ögye a mérög üket.

- Jó van, jó - mondja nevetve a paraszt és hangosan összeüti a tenyerét a kupecével. - Az öt pöngőt mög majd mögigyuk áldomásba.

Mihály elmegy, a két társ pedig oda lódul az eladóhoz.

- Elkelt-e mán gazd'uram? - kérdi az egyik.

- El, hála Istennek - mondja vidáman a paraszt.

- Ugyan mennyiér'?

- Ötven forintér'.

- Ötvenér'?... Tán mögbolondult kend? Hiszen mink kilencvenért kértük.

- Mán ha mögbolondultam, ha nem, ez annyiér' kelt el.

- Ki is van fizetve?

- Ki ez. Ehun az ötven pöngő e!

A társak ezen jóízűen nevetnek és viccelni kezdik a magyart. Azonközben pedig visszakerül Mihály.

- No, barátom, gyerünk a lóval. Irassuk át a passzust.

A paraszt elképed, kéri a negyvenöt forintot.

- Miféle negyvenöt forintot? - pattan föl mérgesen a kupec. - Nem kifizettem kendet?

Szólni se ér rá az ember, a társak már fölülkerekednek a szavukkal.

- Hiszen most mutatta kend a pénzt, mit akar kend még többet!?

Megy azután a becsapott magyar fűhöz, fához, biróhoz, ügyvédhez, azonban ott van a két tanu a kupec mellett és elveszti minden igazsága dacára a pörét.

A két társ pedig összeröhög ezen a körmönfont csaláson s amíg ott ülnek a sátor alatt, várván az áldomást fizető Nömös Nagy Mihályt, azt mondja az egyik ember a másiknak:

- Mégis csak élelmetős embör ez a Mihály. Hallod-é!?...

A másik megbillenti a fejét és rámondja:

- Az a'... Csakugyan az.

Juhászok a csárdában.

Napszállta után van már az idő, esteledik; még csak egy kevéske pirosság dereng amott a földpereménél a fehéres felhők alatt, az is elenyészik nemsokára. Az ég kéksége lilás sötétségbe hajlik s az esthomály, mintha füstöt kergetne az áramlat a füves mezőségen, egyre közelebb-közelebb jön. Messze, a sudar jegenyenyárfák alaktalan sötétséggé olvadnak össze, csak a magányos fákat lehet még kivenni az utszélén és a pusztai kutágast, melynek felnyúló hosszú gémjén, mint valami korcsmai cégér, feketélik az ostromra akasztott láncos vödör. Egyébként nagy csöndesség van; a fűszálakkal játszó szellő susogása hallatszik csak és változatosság okáért a hangtalanságba vetődő távoli kutyavakkantás, mely ideérve, elenyésző morgássá törpül. Később az elsötétedett levegőben gyors rebbenés üti meg az est némaságát, amint átsuhan az ember feje felett egy-egy seregély-csapat, a nádas felé igyekezve.

Kis idő multával egészen sötétség lesz. Az egymásután kigyuló csillagok hunyorgó fénye bontogatja csak a feketeséget, meg a fogyó hold, melynek hideg, fehér világa lassan poroszkál fel az erdő mögül és fényességét átszűri a fák lombjain. Az őszei est sötétségébe, mint valami szunnyadó zsarátnok világol bele az utszéi csárda ablaka, ami távolról nézve ezuttal olyan, mintha égne valami a földön, az erdő mellett, a kanyarulatnál. A csárda ablaka alacsony, azért látszik úgy. Az épület se magas. A nyárfák ágai, melyeken kövér, citkés levelek himbálódznak, ráborulnak a tetejére és ha szél van, csapdossák, feszegetik a mohos nádkévéket.

Az ablak nyitva van. Benn az ivóban, a keresztbetett lábu vastag nyárfa-asztal mellett két ember ül. Pusztai emberek. Az egyik, aki belül ül, alacsony, zömök, gömbölyű képű és hosszú, őszbecsavarodó bajszu öreg; borostás arcát feltámasztja az egyik karjával, melyről most visszaesik a bő borjuszájú ingujj és kilátszik napsütötte eres karja, amelyen kidüllednek az erős, vastag izmok. Pipál. A füstös cseréppipából kimagasodik a jó magyar dohány parazsa és serceg, pöfög, hol erőre kapó világossággal, hol pedig lohadva, aszerint, amint szivja. A füstje eközben majd vastagon, sűrűn bodorodik, majd vékonyan száll fel és karikákra bomlik. A másik karja az asztal alatt a térde irányában van és átmarkolja vele a birkafogó botot, mely az embernél, ezen helyzetében, jóval magasabb. Időnkint elereszti ezen alkalmatosságot és megbökdösi az ujj hegyével a fogyó dohány tüzt, azon célzattal, hogy az jobban égjen. A másik, aki vele szemben lomhán elveti magát a lóczán és az asztal repedését birizgálja a körmével, egészen fiatal, erős, olyan mint az egészséges, viruló tölgy. Kalapja a szemöldökére van huzva, a pipája az asztalon hever, nem esik most jól neki semmi. A botja ennek is kéznél van, a karja közt, a nyakára esve. Amaz számadójuhász, emez még csak fejőbojtár. Egy gazda cselédjei. A két ember eképen heverész az asztal mellett, az arcukra ráverődik a mestergerendáról lelógó lámpa fénye és megvilágítja azokon az egészség rózsáját: a vörösséget, az őserő kicsattanó, természetes színét.

Nem szól egyik se. Az öreg, mint a megtestesült nyugalom, egykedvűen néz maga elé a csurgóra álló kalap alól, azután lustán felemeli tekintetét és hordozza ide s tova: a legényre, az átellenes füstös falra, ahol szegreakasztva egy duda lóg, a buboskemence irányába, amelynek padkáján macska dorombol. Sokára kiemeli szájából a pipát, megfogja a boros üveg derekát s a bunak eresztett fejű legényre tekintve, azt mondja:

- No.

A biztatásra amaz felemelkedik, átmarkolja az üveget és összekoccintja az öregével:

- Isten álgya! - dünnyögi.

Az öreg bölint egyet, azután egyszerre emelik fel az üvegeket. Isznak. A szép színes bor kotyog, amint megy lefelé, a szemek kikerülnek a kalapok alól és villognak a bozontos szemöldökök árnyékában, majd újra visszaesik minden a régi állapotába. Eképen újra csönd lesz, az ablaküvegeken legyek mászkálnak, azoknak a dunnogása hallatszik csak, meg a sötét mellett a sétáló-órának a ketyegése, amely alatt faszéken egy fiatal leány ül. Szép, takaros kis lány, az arcán vérrózsa virít, a nézése szinte éget. Ezuttal a kötőjével babrál. Tudj' Isten miért!... Lopva azonban ő is felveti a tekintetét és az öreg juhász, Kis Lukács István úgy veszi észre, mintha az is olyan szomorú lenne, mint a legényé, Baranyás Mihályé. No de se baj. Ismeri ő már az ilyen dolgokat. Rajta is megesett régen, mikor még nem csillogott fején az élet hava.

Azonban más baj van: öreg baj, amit nem lehet egykönnyen elvégezni idekűnn a mezőségen, úgy, mint hajdanában. Régenten nem avatkozott minden kicsiségbe a törvény. Verekedés, fejbeverés napirenden volt, sőt a lelket is kiszorították az emberből alkalom adtán, mégse szívárgott ki a hír a tanyák világából. A vármegye embereivel is könnyebben lehetett szót érteni, mint ma. Ma nem lehet; nagyon zárkóztak mostanság a fegyveres emberek. Ám azért még megesik most is az efajta virtuskodás, nem is egyszer. Most is ez a baj. Tánc volt vasárnap a csárda udvarán régi szokás szerint és ennek a mulatságnak a nyomai ott vöröslenek még ma is az erdő tulsó szélén, a fordulónál, ha ugyan föl nem szárította a szél, vagy be nem itta a homok Börcsök Istvánnak a vérét. István tanyai legény, szép szál gyerek, módos is s ami különösen kiemeli a többi legények közül: cugsfürer volt a huszárságnál. Ezért rátartós is és büszke és a mulatságba pengő sarkantyus csizmákkal szokott jönni. Ámbátor mindez még nem lett volna olyan nagy baj és talán az összekülönbözés is elmarad, ha némi szívbeli dolgok nem merülnek föl, amelyek igen alkalmatosak a háboruszkodásra.

István hajlandóságot érezvén a csárdás leánya iránt, aki viszont szívbeli eljegyzésben vagyon Baranyás Mihálylyal, most vasárnap, tánc közben, azt mondta neki:

- Hát ugy-e galambom, több az a bujtár én nálam?... A' csak bujtár, számárkisérő!...

Ez volt a kihívó. Baranyás mindjárt tánc után nekiesett ezen szavakért az ellenfelének és már ott megesett volna a baj, ha történetesen nincs jelen a csendőrőrzár. Ezért hazamenőben kellett kikeríteni és leverni a lábáról Börcsök Pistát. Másodmagával rontott neki Baranyás és addig vertek az ólmos birka fogó botokkal, míg le nem borult a fehér homokra, azután ott hagyták, visszamentek a csárdába borozni. Pistát úgy találták meg vérbe fagyva az arramenők.

Ez az oka tehát, hogy Kis Lukács István a birkák beterelése és némi szalonnázás után átballagott a bojtárjával Meszes Jánoshoz, a «keskeny-csárdába». (A falka szörnyen összebujt, ami esőt jelent, ezért volt ajánlatos őket behajtani.) Mert rendezni kell idejekorán valamiképp ezt a dolgot; igazítani rajta úgy, amint lehet. Mivel hogy lehet, csak tudni kell a módját.

A gazda azonban, amint látszik, nincs itthon, legalább nem mutatja magát. Kis Lukács pedig már elunta a bámészkodást, szeretne a dologra térni. Kis vártatva azt kérdezi a lánytól:

- Ételkám, nincs itthon apád?

- Nincs, - mondja szeliden a lány és a kérdésre felkelvén a székről, hallgatódzik. Később teszi hozzá:

- De mán gyün; hallom a kocsizörgést.

Nemsokára egy pocakos, vastag kis ember jön be a csárdába és a juhászok felé fordulva, köszön:

- Aggy' Isten!

- Fogaggy Isten! - mondják egymás után mind a ketten.

Az ember később leveti a kalapot, a kabátot, meg a melledzőt, pipára gyujt és közelebb megy a borozókhoz.

- Csuszik-é? - kérdi mosolyogva.

- Hát... Mi a macska!... Még e' sé csuszszone - adja kézre a szót ravasz számítással Kis Lukács István. - Mögesne...

- No, csakhogy kendtől is hallom már dicsérni a jószágomat.

- A jószágot öcsém nem lehet e' tagadni. E' pedig nem rossz; úgy nézöm, venyigén termött.

- Nem is a pincébe!...

- Azé' mondom.

Eközben Baranyás is felcihelődik, megtömi a pipát és rágyujt. Az öregre néz és fujja felé a füstöt. Az kivevén szájából a pipát, maga elé bök a szárával és úgy mondja a csárdásnak:

- Gyere már közelebb avva' a nagy hassal. Ide ni! E' férsz, úgy gondolom. (Fiatalabb, azért nem becsüli meg.)

- Nem rosszul gondolja kend István bácsi, hiszén nem is olyan nagy ez a has.

- Nem a', csak a hár vastag rajta.

- A' már ügön! - magyarázza János és oda huzódik az öreg mellé.

- No, - kínálja nyomban Kis Lukács elébe tolva a félliterest - van még benne, igyál.

- Pejig még nem esik jó - mondja ellenvetőleg János. - Övés előtt vagyok.

Azért felhajtja az üveget, nehogy sértődésre adjon okot.

- Övés előtt?... hászén ráérsz arra az övésre!... Ahon mindig kerülközik üdö, csak lögyön mit önni.

- Igaza van kendnek... Ugy igaz a'. Ráér az embör, ha van mire.

- Na látod. Mégis csak jó az öreg kutya a háznál, - mondja nevetve s csak azután, amint leteszi a csárdás az asztalra az üveget, szól újra:

- Aggy' Isten egészségödre.

- Köszönöm - feleli rá a fejét billegetve János. - Ugy nézöm, övés előtt is mögy bor ez!...

- Mögy bor? - Mögy ám, mer' gurul.

Ezután beszéd támad. Kis Lukács megkérdezi, hogy hol járt, mit végzett, meg hogy mi ujság a városban és ezen bőbeszédből nyilvánvalóvá lesz János előtt is, hogy valami járatban van az öreg, mivelhogy juhászos emberek igen kevés szóval szokták megértetni magokat. A szó szóba esik, végre elhallgat Kis Lukács. Gondolkozik. A pipáját megtömi, a melledzőzsebből kivesz egy szál kénes gyufát, azt a pipa oldalán meggyujtja és füstre hozza a kurtaszáru makrát.

Mikor mindezzel elkészült, föltolja fején a kalapot, a botját a falhoz támasztja és közelebb könyökölvén Jánoshoz, a dologba fog.

- Égy kis sorom lönne veled hé, - kezdi és a legényre mutat a pipaszárral. - Tudod is talán, hogy mi végrül.

János a fejével bólint a beszédre és az asztal sarkára bámészkodva, várja a folytatását.

- Nem akarnám mán, ha bajba gyűnne ez a gyerök, értöd-é? Mer' aki kis köcsögje van a világnak, nem rossz szándéku legény ez a Miska... Mög aztán égy fej, nem fej. Amit kapott, ű kereste... Nini... Hogy mondod?!...

- Nem szó'tam sémmit.

- De csak véleködhetsz.

- Hát hogy véleködjek? - mondja tartózkodólag Meszes János - én nem tanálok rajta sémmit kivetni valót.

- Azé' mondom, hogy hát nézd té is, aztán igazíts valamit az eseten.

János gondolkodóba esik. Gondolatában azon megállapodásra jön, hogy Börcsök István jó módu legény, jó vendég is, meg úgy látszik, a lányához is huzódik, hát csak mégis előbbrevalónak kell azt tartani. Hogy álljon már emennek a pártjára, aki szegény is, meg takarékos is az italok irányában?... Tétovázik. Ugy véli, hogy az embernek a tüzhöz kell huzódni, ha melegedni akar. Ezekről összevéve se használ annyit, mint amattól. Mit csináljon hát!... Mégis csak a Pistához kell huzni. Az ujjáival simogatja az asztal szélét, azután a bajuszát huzgálja kétfelé, végre kimondja a szót:

- Hát aztán hogy gondolja kend?

- Hogy gondolom? - akad meg Kis Lukács a kérdésen. - Hát hogy gondojjam?! Ugy, hogy ha oda kerül a sor, állj a pártjára.

- No.

- Aztán tanuskogyj mellette.

- Mellette!? - mondja nagyobb hangon János. - Hogy érti kend, hogy mellette? Nem is ügön tudom az esetöt. Mán csak gabajodás után érköztem oda.

- Ehun van é! - méltatlankodik az öreg és amint hirtelen fölfortyan benne a vén juhászos indulat, elhallgat, nehogy haragjában még elrontsa valami nem idevaló szóval a dolgot. Később kezdi rá újra alattomos kerülővel:

- Hát aztán János, nem tudod té azt, hogy egyik kéz a másikat mossá?

- Dehogy nem... Tudom én...

- Aztán mög azt is tudhatod, ha akarod, hogy sokszó' én sé látok, sé nem hallok sémmit.

János mióta csak künnlakó ember, azóta az erdőből tüzel. Kár volna, úgy gondolja, a városból hozatni a fát, mikor ez közelebb van, meg olcsóbb is.

A szóra lejebb ereszti a hangot és úgy mondja:

- Azt is tudom.

- No! - pattan föl diadallal Kis Lukács. - Hát igaz embör vagyok-é hozzád!?...

- Az, István bácsi, az. Nem is mondom én, hogy nem az kend.

- Hát akkó' mér' huzódozó'!?...

- Mán tuggya kend, - bujdosik a szókban János - nem ügön mer az embör a hamisság mellé állni.

- Ejnye, ejnye, - huzza a szót, fölemelkedve az asztaltól az öreg - hát hamisság ez!? Van abba hamisság, ha té így tudod, nem amugy... Mi!?...

- Ahogy vöszi az embör.

- De mán mégis... János!... Nem köll az embörnek az orra högyiig nézni.

- Hát tuggya kend, - szól azután neki bátorodva a csárdás - nem mondom égy szóva' sé, hogy nem töhetöm mög kendre való nézve, de...

- No - akasztja meg a beszédben Kis Lukács - most gyűsz mán az igenyös utra. Aztán mög hallod-é, nem szép szóér' kívánja ezt az embör.

János megszakitja erre a kijelentésre a beszédjét, pedig még mondani akart valamit, hogy kibujjon a követelés alól. A tekintetét most fölemeli az asztalról és az öregre szegezi. Az tovább mondja:

- Van bürge, amijent csak szömöd, szád kíván. Mög amennyit csak kérni tudsz!... Nézd, ehun a kezem é, nem kutyaláb...

Az ajánlat ugylátszik az elevenjére tapintott Jánosnak; a nézésén, az arcán látszik is a hatása. Meg szokott látszani az emberen, ha valami tetszetőset mondanak neki. Némi részvétellel néz a hallgató bojtárra, aki ezen előadás alatt egy hangot se adott. Ám azért tartózkodik még erősen és ravasz színleléssel mentegetődik:

- Bürge, bürge... Hát azt tuggya kend, hogy embörségtelen embör vagyok én?... Mingyá' mán adományra gondolok, ha valami jótétöt töhetök!...

- Dehogy gondolom... a világér' sé gondolom. De csak mán münk sé kívánhatunk jótét nélkül jót.

- Nem, nem, - erősíti most már Baranyás is, közbevetvén bátorsággal ezen szavakat.

János vállat von, ami olyasmit jelent, hogy hát: nem bánom. Azután azt kérdezi:

- Hát mire akarnak kendtök rábirni?

- Arra, hogy tanu lögyél a törvény előtt, ha köll, hogy a bujtárom vasárnap este égy tapodtat sé mozdult ki a csárdából éjfélig.

A korcsmáros nem felel, keményen a szeme közé néz az öregnek, azután kiveri a pipáját, megtömi, rágyújt, végre hoz magának egy pohár bort, koccint és iszik. Mindez időbe telik és ez a rövid megszakitás igen alkalmas arra, hogy másfelé terelje a beszédet.

- Jók a birkák most ugy-é? - kérdezi elfordítva a szót.

- Van köztük tudod ojan is, amit nagyon sok mellé oda löhetne állítani. De ez a magam tulajdonom ám - kérkedik nagy hangon az öreg.

- Nagyon e'hiszöm.

Igy fordul meg a megkezdődött beszéd másra. A buzaárakra, ami csoda módon felment, azután a kukoricára, ami szintén rosznak ígérkezik, végtére a szőlőre megy át a vélekedés, ami figyelmezteti egyszersmind a borozókat, hogy fogytán van az üvegekben az ital.

Kis Lukács István erre megfogja a maga félliteresét és odaszól a hallgatódzó lánynak:

- Etelkám, dütsed tele, kis lányom, ezöket a palackokat.

Etelka elviszi az üvegeket, megtöltve visszahozza és leteszi az emberek elé. Aközben rápillant Mihályra és a beszédbe szól, úgy amint a szívéből fakad fel a szó:

- Apám, nem a Mihály a hibás. - Amaz kezdte.

A szóra összevillannak a szemek és egy percre megszakad a beszéd. Az apja eközben rá-mordul a lányra:

- Ki kérdőzött?... Eregygy aludni.

A lány lesüti a szemeit és elfordul. A papucs kopog, amint szaporázza a lépteit, a lelkében pedig nagy megkönnyebbülést érez.

Nemsokára szél támad. Az ablakon betódul a hűvössége, kint az erdő lombjait rázza, amitől zajosan suhognak a levelek. A tanyaudvaron a fészertől kakaskukurikolás szól bele az erdő zugásába. Kis Lukács azt mondja rá:

- A'... Éjfél vóna már?

Azután kitekint az ablakon, kívül sötétség van, fekete felhők szaladgálnak az égen. A holdra is ráborult egy.

- Eső lösz - véli kifelé nézve. - Ballaghatunk is.

Erre kiveszi a pakfongombos melledző zsebéből a kos-zacskót, amibe apró pénz zörög és fizetni akar.

- Tögye kend el - szól rá kevélyen Baranyás Mihály - éngöm illet a fizetés.

Mihály előbb fizet, azután felcihelődnek a juhászok, a bort kiisszák és kezét fognak a csárdással. A botjuk kopog, amint kilépve a világosságról, tapogatják a földet, hogy nincs-e valami utba.

A két ember összetüzi a tekintetét, az öreg is, a csárdás is, várják még egymástól a szót. Az öreg lelkét előnti a büszkeség, szemére rántja a kalapot, nem szól. Minek? - gondolja - adja be ez a derekát.

- Jóccakát! - mondja azután Kis Lukács István.

- Jóccakát! - köszön utána Baranyás Mihály.

- Aggyon Isten néktök is! - feleli János és széttekintve a sötét éjszakában, csöndesen szól utánuk:

- István bácsi, hát nem bánom no, válaszsza kend ki azt a bürgét vasárnapra, amit ide szánt.

Az asszony a közön megy.

A szélmalom vitorlái már javában hányták a cigánykereket a Jakus-közin, mikor János hazaballagott a csárdából. Elhaladtában meg is állott előtte, amit sose szokott megcselekedni, bár igen gyakran arra visz az útja s amint föltekintett a nyikorgó vitorlaszárnyakra, azt mondta:

- De hamar mögkergültetők hé...

Azok nem feleltek neki semmit, mivelhogy a szélmalom vitorláinak nem szokásuk a felelés, a szavak azonban nyilvánvalóvá tették, hogy János italos. Aminthogy nem is lehetett más, mert tegnap, vasárnap, mindjárt délebed után elkerülközött hazulról s azóta szünetlen hadilábon állott az italokkal. A győztes, hogy melyik lett, hamarosan meg se lehetne mondani, mert János tömérdek sokat elpusztított ugyan, de az ereje amannak íme mégis csak fölülkerekedett az ember nagy erején s amint vitte a feje a harmatos fűvön az akácfák alatt, nagyokat lóditott rajta. Azért ő ment, vitte a terhét és később már mire sem ügyítve, búnak eresztette a fejét. Ilyen állapotba kerül a tanya-udvarba Négyökrű János, ahol legelsőbb az öreg kutya fogadta farkcsóválással és hűséges meglapulással, azután pedig a kishéres került elébe, aki elcsudálkozván a gazda ezen elesettségén, hamarosan szóhoz se tudott jutni. János kezdett a beszédbe:

- Mit nézöl te vakarcs?...

- Kendet János bácsi - mondta a gyerek nekibátorodva.

- Bornyu vagy te akkor... Hát nem üsmersz?

- Üsmeröm én!... A gazdámát sé üsmerjem?

Négyökrű két lépést előre billent, azután újra a kishéres felé fordult:

- Ugy-é, te Miska, hát én vagyok a té gazdád?

- Jelönleg az kend - felelte mosolyogva a fiú.

- Annak üsmersz?

- Az kend, annak tartom kendet.

- Hát akkor ide hallgass, azt mond mög neköm, ki járt itt?

Miska nagyot nézett a szavakra, nem tudta mit feleljen.

- No mongyad - erőltette komolyan a gazda. - Ki vót itt, még én odajártam? Mer' nyomokat látok a homokba'...

- Sénki... Ki járt vóna!?... adta vissza bátran a feleletet a gyerek.

- Nono - fenyegetődzött János az ujjával - né hazudj. Látok mindönt, mög tudok is. Mér' bujtatod a tolvajt, te szénalopó.

- Itt ugyan ögyébb sénki sé járt, mint kendnek a komája. Az is tégnap délután.

János végignézett a porondon, azután mintha megelégedett volna a felelettel, elfordult és bebotorkált a tanyaházba. Benn, a földön, széles szövöttgyékényen feküdt a két gyereke. A fia, meg a lánya. Aludtak. A hasadó hajnal világossága beszűrődött az ablakon és a két kis gyerek arcára esett. Azok most olyanok voltak, mintha rózsát csókolt volna rájuk az édes álom: pirosak és üdék. Az ember megállt a gyékény végénél és nézte a kitakaródzott két apróságot, hallgatta sokáig hosszú, egészséges lélekzetvételüket. Azután kezdte összehasonlítani őket. A

lány barna volt, szakasztott olyan, mint ő, a fiu ellenben szőke, az anyját formázta. És ime, amint így sokáig elnézegette a vonásaikat, egyszerre csak kezdett megmozdulni lelke legmélyén az a fekete gyanu, a hitvesi hűség iránti bizalmatlanságnak az a sötét árnya, mely időnkint meg szokott áradni bensőjében s ami egyszerre elsötétíti a gondolatait, a fejébe zavarja a vérét és olyan lesz, mint akinek mindenét elrabolták, azután pedig ismét csak elcsöndesedik, ha kedve szerint összemarcangolta a szívét. Régi betegsége volt ez már Négyökrű Jánosnak. Több másfélévesnél. És olyan mint a hold: megtelik, azután ismét elfogy. Egy kódorgó cigányasszony nyomorította meg ezzel a kínos hitetlenkedéssel a lelkét, akivel másodéve egy nyárelői napon a dűlőutak között találkozott, amint hazafelé iparkodott volna a városból. Az asszony rongyos volt és mezítláb turta a sűtős homokot. A szájában cseréppipa lógott, amelyből fehér fűstfoszlányokat kapkodott ki az áramlat, a hátán pedig batyuba kötve egy bodorhaju fekete gyereket vitt, akinek csupán kis kerek feje látszott ki a rongyok közül. Szörnyű szárnalmas egy alak volt. János megállt a fa alatt és onnan nézte az asszonyt, azaz hogy nagyobb igazságért: a gyereket. Az asszony is megállt és sovány kezét az ember felé nyujtván, segedelemért könyörgött. Ezt ugyan kutya sem vette volna a mi emberünk, azonban a gyereken megesett a szíve. Hadd éljen az ártatlan, gondolta.

- Na, van-é kártyád, Katica? - szólt az asszonyhoz.

- Van, kezsit csókolom.

- Nahát, kerül még egy hatosom, hányd el.

- Ugy, ugy, hagy mongyam meg a szirincséjit.

János ekkor leült a fűre, mert hogy fáradt is volt meg melege is és miért, miért nem, talán még ma sem tudja, elvettette a kártyát. Az asszony elővette gelebéből a piszkos kártyacsomót és lerakosgatta egymás mellé a földre. Igen csodálatos jóslásokat eszközölt ezután. Megmondta hány éves, továbbá hogy nemrégiben egy csikót hajtottak el tőle és hogy most is pörben áll valamelyik szomszédjával a föld miatt. És ez mind szóról-szóra tökéletesen igaz volt. Végül pedig János arcára tekintett és azt mondta:

- Két szép cseléded van, de az egyik fattyuhajtás!... Így mongya ezt a kártya, galambom.

- Micsoda!?! - riadt föl Négyökrű és hirtelen ráncok szaladtak a szemöldökei közé. - Fattyuhajtás! - Tovább is akarta még mondani, de úgy érezte, mintha megingott volna alatta a föld s mintha valami szörnyű teher esett volna a szívére, ami elfojtotta a lélekzetét. Nem birt többet szólni, fölrugta a kártyákat és úgy nyöszörögte az erős, tagbaszakadt ember:

- Hazudsz, te kutya fajzat.

Az asszony ijedten meredt a feldühödött emberre, az pedig véres szemekkel átvágott a semjékek mellett a szagos mezőn.

Ez volt Jánosnak a megrontója. Olyan volt attól fogvást lelkében az az egy szó, mint a fába esett féreg. Kinozta szünetlenül. És rövid idő alatt elpusztította az apai szeretetnek azt az erős kötelékét, mely a szívéhez fűzte a tulajdon édes gyermekét. Elhidegült ettől a négyesztendős szép szőke fiutól, aki pedig a tulajdon vére, a tulajdon magzata volt.

Talán hihetetlennek is tűnik föl, amit itt írásba foglal az ember a kártyavetés hatalmáról. Azonban úgy igaz. A mi népünk még ma is csodálatos módon hisz a babonában. Főképp a kártyában. Még a fölvilágosodottabb része is szentül meg van győződve, hogy a «kártyahányó» asszonyok olvasni tudnak az ördög bibliájából. Aminek meg olyan varázsereje van, hogy aki idegen megérinti kezével, annak ellopja az egész élettörténetét és minden titkát. Sőt még a jövőjét is föltárja. Élő bizonyságul azon kártyavető asszonyokra lehet hivatkozni, kik

falun, városon ebből a mesterségből élnek. Jól és igen könnyen pedig. Mert lám, akitől valami tulajdont elidegenítettek, vagy aki valamely bajba esett, a lánynépség pedig ha elpártolt tőle a legény, megy a kártyavető asszonyhoz okát venni a bajának.

Én nem tudom, de talán maga Négyökrű János se tudja, hogy mikor, mi módon gyökeredzett meg benne ez a vakhit. A valóság az, hogy benne volt. Meglehet, hogy az első kártyajóslás csavarta így el, amely hosszú rabságot jövendőlt neki, rabláncsal. Mert ez be is teljesedett rajta régen, mikor még a császár kenyerét fogyasztotta. Erre ugyan nem jó visszaemlékezni, azonban ha már ennyire eljutott az ember a mondanivalókkal, hát ezt is érdemes elbeszélni annak bizonyosságául, hogy milyen nagy természetű Négyökrű János.

Fosztókában volt ugyanis akkoriban, ahol igen kíváncsian daloltak a lányok, meg a cimbalom is szörnyen vidáman szólt. A kukoricahántás javában folyt, mikor valamely surbankó legényke csókot lopott annak a lánynak az orcájára, akire János tartott számot. Hogy ezután mi történt, hogyan történt, azt aligha tudná valaki elmondani, mert hiszen régen megesett a baj, elég a dologból annyi, hogy János bement az istállóba, kihozta a bajonettját és vállpercen szurta a csókotadó legényt. Erre aztán olyan lett, mint a kölykét féltő állat. Az őrzőjárnak kellett érte jönni, hogy tehetetlenné tegyék. Így vált valóra akkor a kártya szava: a börtön és a rablánc és lehet, ez keltette lelkében azon nagy bizalmat a kártya irányában, amelyet ma is érez. Mert ime, most is, amint nézte borgőzös fejjel a két apró gyereket, előntötte lelkét a gyanakodás és letérdelt a gyékény szélére, azután lassan, szeretettel megfogta a leánygyereket és elhuzta a fiú mellől. Ne feküdjenek egymás mellett, gondolta, ne melegedjen össze a saját vére a máséval. Az alvó ártatlanok minderről nem tudtak semmit, de maga az asszony sem tudta volna meg, akinek szintén kár volt erre a tudatra jönni, ha véletlenül abban a percben nem hozza be a rosszabb sorsa. Akkor lépett be a szobába és megütődve kérdezte:

- Hát kend mit csinál ott?

Az ember fölneézett. Olyan volt a tekintete, mint a nyári borulat, szinte villámlottak a szemei.

- Őrzöm a magamét - mondta haragosan. - A kutya is harap a kölkiér'... Aztán jó van-e!?

Az asszony nem értette meg mindjárt a szavait, egymásba tűzte az ujjait és úgy nézte a dult arcú embert.

- Részög kend? - taglalta tovább a szavakat. - Vagy félre beszél kend?

- Én?! - egyenesedett föl erre Négyökrű, odalépve az asszony elé. - Nem én; nagyon is igényösen beszélök. De csak most. Mert tudd mög, hogy eddig mindig félre beszéltem.

- Hát mi lelte kendet?

- Semmi. Ott van a tied is, őrizd, mint én az enyimet.

- Hát melyik a kendé, melyik az enyém? - kérdezte keserűen az asszony.

- Tudod jó, nem köll azt mondani. Ott van, válaszod ki.

Az asszony lelke egyszerre elsötétedett, a szívébe belenyilalt a fájdalom, nem tudott szólni.

- Tötetöd magad? Pedig tudhatnád, hogy csunyább madár nincs annál, aki a más fészkebe tojik.

- Gyalázatos embör kend, ha így beszél - támadt föl most már nagy hangon a becsületét védő asszony. - Nem érdemli mög, hogy a nap a fejére süssön kendnek.

- Nem ugy-e, de té sé.

- Miért nem?... Tud kend rám valamit, csak annyit is, mint a körmöm alatt való fekete?

János meredt tekintettel vizsgálta az asszonyt, mintha a szívébe akarna nézni. Halgatott.

- Mondja na, ha tuggya - erőltette tovább.

- Tudsz té mindönt, minek mondjam én - mondta sokára az ember.

A pörlekedésre fölriadtak a gyerekek, előbb fölemelkedtek pirosan, mint a kelő nap, azután fölültek, néztek egy ideig, végre elpityeredtek és folyt lefelé az arcukon a könny, mint egy-egy gyémántcsöpp. Összeszorult kicsi, ártatlan szívük. Az anyjuk könye is kicsordult, amint rájuk nézett és úgy vigasztalta őket:

- Ne sirjatok cselédjeim.

A szóra fölbotorkált a két apróság s a lány az anyjához, a gyerek pedig az apjához futott. Az erős, durva ember olyan lett erre, mint a csapdába esett oroszlán. Szerette volna kettőbe hasítani a térdébe kapaszkodó gyereket. Lenézett rá, de már nem látta, elhomályosodtak a szemei és eközben elrugta magától a szeretettel hozzásimuló gyöngye gyereket.

- Vigyed! - ordította s a hangja olyan volt, mint zivatarban a menydörgés - De magad is pusztulj!...

Az asszony megijedt; remegett, mint a gyöngye madár az Isten haragjától. Magához szoritotta a két reszkető gyereket és úgy nézett az ember után. Az kiment a ház háta mögé, a kazlak közé, ott aztán nyoma veszett. Künn sütött a nap, fényes volt minden, ragyogott a hajnali harmat. A fákon a madarak is szóltak már.

Áldozott, mikor Négyökrű János fölért a szagos széna között. Egy kissé szédült volt a mámorosságtól, azt se tudta: hogyan került oda. Valami úgy rémlett előtte, mint mikor félálomban fölneszel az ember, a valóságot azonban csak akkor látta tisztán, mikor bement a tanyaházba.

A ház üres volt.

János szétnézett, azután kijött az udvarra. A kutkáján ült a béres gyerek, ahoz szólt:

- Hun az asszonyod Miska?

- Elmönt, - mondta kedvetlenül a gyerek.

- Mörré?

- Nem tudom.

... Ez, ami itt el van mondva, tavaly ősszel történt. A buza már zsákokban volt, a kukorica is a góréban várta a sorsát. Négyökrű Jánost bár igen bántotta a dolog, mindazonáltal csökönyös maradt. Nem hivatta vissza az asszonyt. Pedig nagyon szerette. Ez a gyöngye asszony akár az ujjára csavarhatta volna az erős, indulatos embert, olyan engedékeny volt irányában azideig, amíg meg nem vette az eszét a kártyavetés.

Most azonban amint bekövetkezett a munkaidő, nem tudott meglenni az asszony nélkül. Nap, nap után jobban érezte a hiányt. Olvan volt, mintha suta lett volna. Meg azután a dolog is nagyon fölszaporodott, nem tudta kire bizni. Ugy gondolta tehát, hogy jó lesz visszahívni, mert ha úgy rossz, így még rosszabb. A napokban, Péter Pál napján, betekintett hozzá a komaasszonya (lehet hogy az asszony küldte). Arra volt ugyanis útja - amint mondta - nem akart elmenni előtte. Szó, szóba esett, Jánosból is kitört a keserűség és azt mondta:

- Nincs még fölszántva az ut, amelyiken elmönt, azon vissza is gyűhet. Mondja mög neki komaasszony.

Igaz volt, nem volt fölszántva az ut, mert lám, visszatalált azon az asszony. Szótlán volt az is, az ember is, mintha nem tudnák megbocsájtani egymás bűnét. Azonban megenyhült ez a hidegség is. Egyik szó fölmelegítette a másikat. Valamelyik este, mikor már lefeküdtek a gyerekek, Jánost ismét elővette a régi fájdalom és nem bírta elcsitítani, azt hitte: össze kell roskadni alatta. Soká vergődött, nézte a holdfényt, ami beesett a szobába és ott árnyékot vetett a földre. Végre megszólalt:

- Mongyad igaz lelködre, van-é valami igazság az én beszédömbe?

- Olyan igaz, minthogy az isten van az égbe, egy szó se igaz belőle - felelte őszintén az asszony.

- Pedig a kártya mondta.

- Hazudik. Ne higgyön kend neki.

- Hát nem igaz?

- Nem.

Olyan jó esett ez az egy szó Jánosnak, mintha leszakítottak volna minden fájdalmat a szívéről. Tisztának látta az asszonyt, büntelennek és most szinte megsajnálta. Nyugodt volt, mint akinek tiszta a lelkiismerete s mert nem jött szemére álom: szótlán nézett kifelé a holdfényes tájra. Messze el lehetett látni. Egész az utig, ahol magas jegenyék barnáltak. Egyszerre csak valami sötétség szaladt át a fényes mezőségen. Valami szaladó felhőnek az árnya. Az asszony hangot adott:

- Elhiheted párom, olyan voltam hozzád addig, mint a harmat.

- Addig? - szólalt meg ijedten János.

- Ugy mondom, ahogy igaz - felelte az asszony, olyan hangon, amelyből a beösmérés, a bűnbánat érzett ki.

- Hát azóta? - folytatta tovább nyugtalanul az ember.

- Azóta?... mondta tétován amaz - avval nem tartozok számolni.

- Miért? - kérdezte újból lesujtva ez egy szótól Négyökrű János.

Az asszonynak elakadt a szava. János most már nyugtalan volt, tovább faggatta:

- No beszélj... Volt valakivel ismeretségöd?

- Volt... nyögte ki sokára az asszony s ez olyan hatással volt, mint a halálos ítélet a törvényszéki teremben. Csönd állott be, mély hangtalanság, még a trücsök cirpelése is behallatszott kívülről. És ez alatt örületes gyorsasággal váltakoztak a gondolatok, az érzések mindkettőjükben. Az ember azt is gondolta, hogy itt megöli az asszonyt, vagy kimegy és maga-magát pusztítja el, vagy hogy egy csókba, egy ölelésbe belelehel a gyöngé, bűnös asszonyba minden szerelmét, minden vágyát, óhaját, hogy azután olyan legyen, mint a kő: érzéketlen. Az asszony pedig elgondolta, hogy vagy megöli a robosztus, hatalmas ember s akkor ő a győztes, vagy pedig a szívéen hagyja rágódni a szót s akkor ő diadalmaskodik fölötte.

- Vót? - mondta gunyosan, de nagy fájdalommal Négyökrű. - Akkor nincs szömrevetni valónk.

S ezzel mintha vége szakadt volna minden szónak, elhallgattak. Az asszony elaludt, az ember pedig kinosan leste a hajnalt. Nem birt egy hunyorítást se aludni. Mikor a hold kezdte veszíteni a fényét s kelet felől gyöngé fénysáv hasította meg az éjszakai kékséget az égen,

kibotorkált az udvarra és ott ténfergett. Csak késő reggel ment a házba. Az ostort a patka széléhez támasztotta és barátságos hangon szólt az asszonyhoz:

- Hallod-é, azt gondoltam az éccaka, hogy mégis csak jobb lösz neköd visszamönni oda, ahun voltál. Mert lásd...

- Miér' - vágott a szavaiba az asszony.

- Nem tudlak visszavönni a szivembe, nem tudok rád nézni, hideg a tagod, ha mögfogom, mögundorodok, ha a főzted öszöm. Itt van a fiad, vigyed, a részedet kiadom, aztán lé is ut, föl is ut, álgyon mög az Isten.

Az asszony elkapta a kötője szélét, huzogatta egy ideig ide-oda, azután szomoruan mondta:

- A főztemet se birod enni?

- Nem - adta rá a szót az ember.

- Jó van. Elmék. Ugyis kálvária volt az életöm.

Azzal otthagya az urát, bement a kis házba. János lelkében még egyszer fölébredt most a jóérzés, mely arra akarta rábirni, hogy ne ereszsze szélnek az asszonyt. Ne legyen az a másé. De gyöngé volt ez a jobbik érzés, leküzdötte a másik: az indulat. És ez azután vitte is Jánost ki, ki a szérüre, onnan a tarlóra, ahol a pipacs piroslott és a frissen fakadt sarjuval játszott a hullámos levegő. Azonban itt se érezte magát jól. Nyughatatlan volt a lelke, a vére; bizsergett mindene. Térült, fordult, hogy muljon fölötte az idő és ime, újra csak azon vette magát észre, hogy a szive visszavitte a tanyaházba.

A pitvarajtó előtt állt a kis lánya. Az arcán még égett az anya bucsucsókja, azt locsolgatta a szeméből kicsorduló könny. Mikor meglátta az erős, nagy, vállas ember, megtántorodott és fehér lett, mint a vászon.

- Mér' sirsz? - kérdezte.

A lány nem felelt.

- Hun van anyád? - mondta nagy erőlködéssel tovább.

- Ott megy a közön.

Távol a fák közt ment az asszony. Vissza se nézett. Kezén vezette a kis szőke gyereket és sietett, mintha kergették volna. A szálló nap gyöngé fényében még megvillant néhányszor könnyü fehér ruhája, azután eltűnt. János a házvégéhez dőlt és onnan nézte. A fehérség olyan-nak tűnt föl előtte, mint egy nagy fehér madár, amely magával viszi a boldogságát. Mikor már nem látott semmit, bement a szobába, amelynek az üressége megcsapta, mint valami fagyos levegő és ott leborult az asztalra.

Az alkony leszállt, a napnak csak a vörössége égett az ég alján, az árnyékok meghosszabbodva, sötéten nyújtózkodtak a földön, a nyáresti csönd feküdte meg az egész tájat. Egyszerre siró gyerekhang törte meg a csendet. A kis lánya sirt az ajtóban. Megösmerte a hangját. Nem birta visszatartani magát, megcsuklott a szava és ő is sirt mint egy gyerek.

Most érezte igazán, hogy mennyire szereti az elzavart, a másé lett asszonyt.

A furfangos Börcsök.

Reggelre kelve, amint meg akarta tömni az öreg Börcsök a pipáját, azt tapasztalta, hogy a zacskóból ki van fogyva a dohány. A keshedt jószág ott hevert üresen a padkán s az összekötő madzagjával egy kölyökmacska játszogatótt.

- No né!... Hát ez hogy került ide - dünnyögte megátalkodva s amint az asztal széléhez dőlve, tanakodva nézegette a fura dolgot, boszusan megbirizgálta ritkás hajszálait az ujjával. - Nem értöm; nem - tette hozzá később elgondolkozva.

Nem is érthette, mivelhogy az unokája: a Gyurka, aki ez idő szerint csak surbankó gyerek, még hajnalhasadás előtt megdézsmálta az öreg füstölnivalóját. Börcsöknek ilyformán nem volt egyéb tennivalója, mint a pipaszárral ráhuzni egyet a macska szőrére és az összekarimzást hólyagzacskóval kiballagni az istálló végéhez, ahol a cserény tövében óvatosságból hordóba van elásva a szép leveles-dohány. A hordó fölé pedig érett trágya van szórva, nehogy egykönnyen nyomába akadhasson valaki.

Ki is ment. Előbb azonban körülnézett, hogy nem-e lát a közelben valami avatatlan embert. Távol a kopasz fák közt, a homokut kanyarodásánál poroszkált egy lovasember, akin néha megcsillant valami fényesség. Pusztázó volt; a kardja fénylett a napfényben.

- Nini. Hát ezt mi szél hajtja erre - dünnyögte boszusan az öreg s amint felösmerte a jövevényt, egyszerre elfogta a nyughatatlanság. Most már nem is ment a dohány után, megállt a tanyaház előtt az utszéken és úgy várta be az embert.

- Börcsök Istvánt keresöm. Kend az? - kérdezte közel érve a lovas.

- Börcsök Istvánt? - mondta rá huzódózva, mivelhogy nem volt tisztában hamarosan: elvállalja e a nevét vagy se. - Mi végbű' keresi?

- Majd mögmondom - adta rá hetykén a szót amaz.

- Engöm is annak hínak, de nem tudom, hogy velem van-é dó'ga.

A pusztázó most sem szólt, közelebb léptetett a házhoz és megnézte rajta a számot.

- Gyék kend be.

- Be?... Itt nem jó lösz?

- Nem ám, mer' alá köll irni.

- Minek? - kérdezte megszeppenve István.

A pusztázó leszállt a lováról, fölhajtotta a kantárszarakat a ló hátára, amely egyszerre csöndes szunyókálásba fogott és bement egyenesen a szobába. Börcsök hamarosan nem is mert a nagy csomó paksamétára tekinteni, az ember sarkantyuját nézte, amely uj volt és csöngött, mint az ezüst.

- Irja kend alá - mondta hivatalos komolysággal a városi szolga.

- Alá!?... Minek irjak alá?

- Ennek az árkusnak é.

- De hát mirül szól ez?

- Mirül!?... Ami bele van írva, arrul.

- Jó, jó; de mán mégis.

- Majd mögtugygya kend, - szólt türelmetlenül a pusztázó - csak írja kend alá.

- Ügön ám, de tudni is kéne, uram.

- Nem tud kend írást?

- Még idáig nem.

- Nohát akkó' a keze körösztvonását agygya kend.

Börcsök megállt, nézte az embert is, meg a papirost is; nem merte ráhuzni a kezevonását.

- Dehát csak azt tudni köll magának, hogy mi van ebbe az írásba - szólt azután töprengve.

- Nem pénzrül szól, ne féljön kend.

- No lássa, hát akkó' mégis csak el köll fogadnom - mondta végre kissé nekibátorodva s a bizonytalanságtól reszketve huzta rá a «kezevonását» a papirosra.

Amint elment a pusztázó, Börcsök kezébe vette az írást és forgatta össze-vissza, hogy hátha ki tud belőle valamit magyarázni. De biz' nem tudott. Idéző-jegy volt a kihágási bíróságtól. Valami pörös ügye huzódott már évek óta a várossal az ut miatt, amely ott visz el a tanyája mellett. Ezt az utat ugyanis Börcsök apránként meglopkodta. Szántás idején mindig fölszántott belőle egy tenyérnyit, úgy, hogy évek multával kiterjedt az majdnem egy ölnyire. Soká nem törődött vele senki, míg egyszer Börcsöknek a lovai éjjel, ki tudja mikép, fölszabadultak a pányva alól és rámentek a szomszéd hereföldjére, amiből harag támadt a két ember között. Az följelentette Börcsököt az ut miatt, emez pedig hogy megmutassa, miszerint neki van igaza: ügyvédet fogadott és pörbe állt a várossal. Helyszínelések és más ehez tartozó vizsgálatok után be lett igazolva, hogy jogtalanul tulajdonította el az öreg a kérdéses földszalagot és arra lett ítélve, hogy a tanya szélét haladéktalanul árkolja föl.

Ez a pörösködés sokba került ugyan Börcsöknek, sokkal többbe, mint amennyit a fölszántott föld ér, ám azért mégse nyugodott meg. Elment a fiskálishoz és azt mondta neki:

- Üdvégy ur, ha akármibe kerül, mégse engeggyünk!...

Nem is engedett Börcsök. A föld úgy maradt, ahogy volt, amíg egy újabb jelentést nem tett a szomszéd, most már csupa erőszakoskodásból is. Ennek az idézője érkezett ki ezuttal a tanyára. S ime, most úgy elvette mindentől az öreg kedvét, hogy még a dohányról is megfeledkezett. Csak odabenn vette már észre a városban, mikor a «huszár»-bolthoz ért, ahonnan vidáman pipálva jött ki egy csizmás ember, hogy a dohányja otthon maradt. Itt megállt a kocsival, bement a boltba és szokása ellenére trafikdohányra köllött rágyujtania. Nem is izlett az egy csöppet se. De hogy is izlene, mikor az ember lelkében ilyen nyughatatlanság viaskodik a megszokott, csöndes nyugalommal.

Egyenesen az ügyvédjéhez hajtott.

- Baj van, tekintetös uram - adta föl a szót, amint belépett.

- Megint már?... Micsoda, Börcsök bácsi?...

Az öreg szólas helyett nagyot lélekzett s azalatt szétgombolta az apró pakfongombos melledzöt, amelynek belső zsebéből kivette az írást.

- Ehun é. Máma kaptam.

- Ma? Aztán már is bejött?

- Be én; mer' még alunni se tudok tüle.
 - Hiszen ez nem mára szól.
 - Nem-é?... Hát mikorára?
 - Csak nyolc nap múlva lesz a tárgyalás.
 - Nyóc nap múlva - mondta elgondolkozva az öreg és nyugtalanul rázogatta magán a subát. Majd nyomkodni kezdte lefelé a nyakára tekert kendőt, mintha az szorítaná el a lélekzetét.
 - Nyóc nap múlva, - mondta újból - ej, ej, sok üdő az, uram, addig mögösz engöm a bizonytalanság.
 - De ni, most látom csak, ez a földre vonatkozik. Hát nem árkolta föl még most se?
 - Mit?
 - A tanya szélét.
 - Még idáig nem. De ha az Isten segít, ezután se... Hanem tuggya mit a tekintetős ur, mögfizetem a fáradságát, kászológygyon föl, oszt mönjünk, hozzuk röndbe ezt az írást.
 - De nem lehet ám, öreg.
 - Dehogy nem löhet - erősködött István - mai világba mán mindönt löhet, csak a sorját köll tunni. Tögye mög mán, igazítsuk mög a fejem alját.
- Az ügyvéd kis ideig gondolkozott és miután arra a meggyőződésre jutott, hogy hiszen az mindegy: akár ma veri el a port az öreg a rendőrbíró, akár egy hét múlva, azt mondta neki:
- Próbáljuk na; gyerünk.
 - Ugy, ugy - adta rá a feleletet sunyítva Börcsök, kedélyesen simogatván kétfelé a tüskös bajuszvégeket.

Azzal elindultak.

Nagyon gondolkozva ballagott az uton, mert bántotta a büszkeségét az a gondolat, hogy hátha nem az ő javára dől el a dolog, ami nem azért okoz nagy lelki bánatmat az ilyen pusztai embernél, mert le kell mondania az elidegenített földdarabról, hanem mert tudja, hogy ezután a szomszédja uton-utfélen lealázó tekintettel sandít rá, azon büszke meggyőződésben, hogy lám, mégis csak ő lett a győztes.

Meg is állította az ügyvédjét mielőtt bementek volna a bíró szobájába:

- Tekintetős uram - mondta elszántan - mögeresztök száz pöngőt, ha kiigazítja, csakhogy valamikép *pocskot* né vöhelessön rajtam ez az én szomszédom.

Azután még az ügyvédjében sem bizva, utána tette:

- Kiigazithatja azt maga, ha akarja. Én ugy gondolom!... Mer' maga mán csak üsmerős itt.

Az ügyvéd mosolygott a furfangos ember eszejárásán, de azért ugy vette a kapitány előtt a dolgot, mintha mindenáron az öregnek akart volna igazat szerezni.

Börcsök nem szólt egy szót se a köszönés után; rábizta a sorsát teljesen az ügyvédjére. Hiszen okos ember az, gondolta, az ő beleszólása csak árthat a beszédjének. Még arra sem válaszolt, mikor a nevét kérdezte a rendőrbíró, akkor is az ügyvédjére nézett, hogy mondja meg az.

- Itt nincs mentség, öreg - mondta kurtán a kapitány, hogy mennél hamarabb tul essen a dolgon. - Föl köll magának árkolni a tanya szélét, ha pedig nem teszi, fölárlkoltatjuk mink a maga költségre napszamosokkal.

Erre már szólni akart az öreg, mert egyszerre bevörösítette arcát az indulat, de az ügyvédje elejét vette a szavának:

- Kapitány ur kérem - mondta kérőleg - talán egy kis haladékol sziveskedne adni, ha már így áll a dolog.

- Nem lehet. Nem adhatok...

Amig a két ember közt folyt a beszéd, addig Börcsök szomoruan levágta a fejét s a tekintete a csizmája orrán pihent. Néha lopva fölemelte onnan és ekkor közbe is akart szólni, de ujra csak elnyomta a hangját egy-egy örege köhécseléssel.

- Hát nincs semmi segítség? - fejezte be a beszédet a fiskális.

- Nincs - erősítette a rendőrbíró.

Ez a szó mintha belemarkolt volna a vén ember lelkébe: nagyon érzékenyen érintette. A tekintete is fölkerült hirtelen a csizmáról és odavetődött a komoly bíróra. A szeme, két borzas szemöldöke alól pedig úgy fénylett, mintha tükördarabok lettek volna. Az arca is haragosra vált. Azért még mindig hallgatott, csak a szuszogásával értette meg a fölindulását. Kimenőben azonban már kitört belőle a harag. Nem állhatta meg, viisszaszólt:

- Majd fordítok én ezön egyet!... Tudom én ennek a sorját!...

Másnap azt mondta otthon a feleségének:

- Vera. Hallod, azt a pár pulykát kösd össze. Bemék a városba.

Alig pitymallott, mikor megindította István a lovakat a város irányába. Hideg volt, csipős szél szaladgált a mezőségen, de azért nem fogta össze magán a subát, csakugy panyókára vetve ült benne és jóízűn pipálva, gondolkozott. Közben nagyot bukott a feje: egyet-egyet bóbiskálván, mivelhogy nagyon rossz éjszakája volt a pörvesztés miatt. Olykor hátra nézett a kocsiderékban csapkodó jószágokra, hogy megvannak-e még. Igen becsesek voltak most ezek a vörös szakállu, kövér állatok. Ezekben volt minden reménysége.

Ezuttal nem az ügyvédjéhez, hanem egyenesen a bíró lakása elé hajtott. Leemelte a pulykát és bement a házba. A bíró ur még az ágyból nézte a szobájába vetődő napsugarakat, a felesége azonban már a gyerekek közt volt, azokat takarítgatta. Ide botlott be István.

- Jó reggelt aggyon Isten - mondta félénken benyitva az ajtót.

- Jó reggelt. Kit keres, bácsi?

- A tekintetös urat, galambom!...

- Mit akar a tekintetes urral? - tudakolta az asszony.

- Egy kis sorom van vele. Hun van?

- Sora!?... Menjen föl a hivatalba, ott elvégezheti a sorját.

- Oda nem mék. Ott mán elvégeztem a dó'gom. Itt akarok most vele beszélni. Mongya mög, hogy Börcsök István van itt; gyűjjön ki égy szóra.

A kapitányné elvégre is nem tudhatta, hogy mit akar az öreg, bement az urához és bejelentette a jövevényt.

- Pár pulykát is hozott az öreg - tudatta az asszony.

A kapitány nem haragudott, ahelyett jóízűen mosolygott ezen a parasztfogáson.

- Kergesd el - mondta a feleségének.

A keskenyarcu asszony most már tudta az öreg paraszt szándékát, kijött és szelid hangon mondta neki:

- Kár volt ezzel fáradni, bácsikám. A kapitány ur nem fogad el ilyesmit.

- Nem fogad el? - pattant föl az öreg némi haraggal, azt hívén, hogy keveslik az ajándékát. - Hát mé' nem fogaggya el; csupa hus ez a jószág, ojan, hogy még ijét életibe sé övött.

- Látom, látom, öregem - szelidítette az asszony - nem is ócsároljuk mink, de lássa, ilyesmit nem szabad nekünk elfogadni.

Az öreg a fejét csóválta, nem tudta megérteni, hogy miért nem szabad ajándékot elfogadni, mikor helyébe csak egy kis szivességet kér. Hát így megváltozott a hajdani világ!... Azután latolgatni kezdte a pulykákat, hogy nini: milyen nehéz jószágok ezek; fölemelte és úgy mutogatta őket.

- Hát aztán így lenéznek engöm ezekkel a jószágokkal? - szólt később sértődve.

- Dehogyan nézzük, lelkem, a világért se. Hiszen látom, hogy jók; nagyon is jók.

- Nohát!?!...

- Inkább megveszem, ha már idefáradt vele. Hogy adja? - tudakolta azután az asszony, békítgetve az öreget.

Börcsők szemei hirtelen fényesek lettek a szóra és haragosan nekiszegeződtek az asszony tekintetének.

- Micsoda!... Mögvöszi!?!... - mondta elvörösödve a méregtől s a nyakán egyszerre kidülledtek a vastag erek. Egy percre most megállt a szava, azután kifordult az ajtón s a küszöbről keményen visszaszólt a tüskös bajusz alól:

- No ezt hallja, ne vögye mög az ifjasszony, mer' ez maguknak most mán sémennyiér' sé eladó!...

Megfordult és dühös kopogással ballagott ki a téglás udvarból a zsiros, nagy parasztcsizmákkal.

Borozgatás.

Hódi Pista tanyásgazda a Maros-torokban. Egy kis örökföldje van ott s azon üzi a maga észszerű gazdálkodását. Mint aféle törzsökös pusztai ember, a rendes hetivásárokat eltekintve, csak akkor szokott bejönni a városba, mikor valami különös dolga akad, amit nem lehet az asszonyra bízni. Ilyesforma dolga kerülközött Istvánnak a mult héten. Valami járlat-ügy. Egy tehenet adott el s most annak a passzusát kellett rendbe hozni. Azonkívül egy kis pénze is járt még a jószág árából.

Elvégezvén a dolgát, azon tűnődik István, hogy hova kellene betérni egy pohár borocskára. Mert ugy illik, hogy ilyen esetben bevetődjék az ember valahova. Valami ösmerős helyre, ahol azonkívül, hogy jó italt mérnek, még otthonosan is érezi magát a vendég. Gondolkozás közben eszébe jut Szélpál János, akinek künn a város szélén van a korcsmája. Amolyan utbaeső csárda-féle az, mely hazamenőben éppen kezeügyébe esik az arralakónak. Szélpál egyébként is igen jó embere neki, meg a bora is iható, ugy véli hát István, hogy ez a legalkalmasabb hely egy kis időtöltésre.

Nem is gondolkozik tovább. Nekivág toronyiránt a nyomásszélnek s rövid fél óra alatt ott van Szélpál csárdájánál. Mielőtt bemenne, körülnézi a háztájékát, nehogy eltévessze valamikép a korcsmát, azután nagyot szív a szivarján s belép az ivóba. Bent nagy füst van, alig lehet fölösmerni a borozókat. Még a korcsmárost sem veszi hirtelen észre, aki pedig ott áll a söntés előtt és Hódi láttára szeliden mosolyog.

Hódi az ivó közepén egy kissé megátalkodva tekintgél körül s azon gondolkozik, hogy hol foglaljon helyet. Majd amint észreveszi a gazdát, arrafelé megy.

- Adj' Isten - mondja csöndesen, mutatóujját a kalap pereméhez emelve.

- Fogaggy Isten.

- No, mire végzik kendtök? - teszi hozzá István.

- Ehun-e, csak vagyunk az aprajábu'.

Hódi egy kis ideig toporog, azután letelepszik a legközelebb eső asztal mellé.

- Égy kis bort agygyék kend János bácsi. Löhet félliter. De viz né lögyön ám közte, azt mög-mondom.

- Mán hogy lönne - akad föl a szón Szélpál. - Adott abba az Isten öleget!...

- Nono, nem is azé' mondom, csak mondom - mondja tréfásan István s aközben önt a pohárba és megkínálja a gazdát.

- Köszönöm, öcsém - szabadkozik amaz. - Még nem falatoztam!...

- Baj is a' - vág vissza István. - Most is, aztán is. Jó e' mindig, ha van!...

A korcsmáros leül a vendége mellé s beszéd támad közöttük: az időjárásról, a termésről, a buzaárakról, meg hogy drágul a bor ára. Azonközben kiürül az üveg.

Hódi arrébb taszítja a félliterest és kér még egygyel:

- Agygyék kend János bácsi, hagy fogygyon.

- Hagy ám, van ölég - mondja a korcsmáros. - Fogyhat!... És tele hozza az üveget szép világos sillerborral.

A szeptemberi est hamarosan leszáll, lámpa világa gyul ki a korcsmaszobában, mely ráveti sárgás fényét a borozó vendégekre. Azok, amint sietve tűnnek az órák, egymásután köszönnek el az ottmaradottaktól. Csupán Hódi Pista nem tágit. Egy kis kedve kerekedik s a siller színe kiül az arcára. Vörös lesz, a szemei pedig fénylenek.

- Kedvem gyütt, János bácsi - mondja vidám hangon s hozatja az italokat.

Egyszer csak megrezdül a cimbalom hurja. A cigány pödzeni kezdi a nótát. Nem veri ugyan, csak «stimmöl»; kínáztatja a talpalávalót.

Hódi a cimbalmos felé fordítja a tekintetét és boszusan néz az incselkedő cigányemberre. Eközben észreveszi, hogy a legszélső asztalnál két ember ül, akik közül az egyik pipál és sanditva néz ő felé.

- Hm, ez is itt van, csak most látom - dünnyögi magában István, azután odasug Szélpálhoz:

- A Ferkó az, ugy-é, a Tandari?

- Az - int neki a fejével a korcsmáros.

Hódi erre összeránczolja a homlokát s úgy néz a boros pohárra. Némi oka van erre, amennyiben Tandari Ferkóval nem a legjobb viszonyban van, pedig testi-lelki jóbarátok voltak még csak a tavasszal is. A dolog úgy áll, hogy egy jókora paprikaföldet béreltek társaságban s amikor arra került a sor, hogy közönakaraton öntözzék, dédelgessék a gyöngye palántákat, akkor valami ostoba dér támadt és egy reggelre megfelezte az egész termést. Tandari most már úgy gondolkozott, hogy minek vergődjön vele, mikor úgy se hajt hasznót. Az idejét is elpocsékolja, meg az erejét is rápazarolja, kapta magát, faképnél hagyta Hódit s egy krajccárral sem járult a költségekhez. Erre azután meg lett közöttük a harag.

István ilyformán most olyan lesz, mint akinek a szavát vették. Soká nem szól egy szót se, csak iszik s a szivarszopókáját forgatja mérgesen a fogai között.

Egyszerre föl pattan a helyéről s a korcsmáros felé fordul:

- Kánisz máter!... Jó van-e kimondva János bácsi?... Csupa latin szó!...

S amint elneveti magát erre a kiszólásra, odalép a cimbalmos elé és barátságosan, mintha semmi sem bántaná, azt mondja:

- Hallod-é, hé!... Táncoltass mög engöm.

- Löhet, István bácsi. Melyik nótát huzzam? - kérdi a hangász.

Hódi a cimbalom fölé hajol s úgy mondja a cimbalmosnak:

- Tudod-é az új nótát?

- Hogyne tudnám.

- Nohát, hagy próbálkozzak mög vele.

A cigány a hurok közé vág a verőkkal s fölhangzik az új nóta. Hódi félrebillenti fején a kalapot, bal karját a derekára fekteti s neki fog a táncnak. Csupa gyönyörűség nézni a kedvre kapott embert. Olyan délcegen, magyarosan járja, hogy szinte megirigyli tőle az ember. Minden ütemet kiver a lábával. S olykor ha nagyot dobbant, szinte összhangban áll az a cimbalom hangjával.

Egyszerre csak fölveti a fejét és megáll.

- Jó nóta, valóságga' jó nóta. Ölé is vót.

Azzal leül az asztal mellé és fölhajítja a félliterest. A cigány a háta mögé huzódik s egy kis cipóra valóért hizeleg.

- Hát mennyit ér ez a nóta, István bácsi?

István a kezefejével int s a szivarjára gyujtva, hátra szól:

- Ne bántsd, hagy fujjam ki magam!

- Dehát csak jó nótának tanájja maga is?

- Jónak, mondom, hogy jónak. De ez aligha jobb nem lösz. Hallgasd csak:

„Hej, ha betyár a világon nem vóna,
Némőj paraszt káromkonni sé tunna;
De a betyár mögtanította a szógát,
De még jobban: imádkozni a gazdát!”

- No? - kérdi nevetve.

- E' is jó - mondja hizelegve a cimbalmos.

- Hát ez:

„Siska paraszt lékapta a kalapját,
Vót is ottan ojan fura imádcság”.

Erre már nem felel a cigány, odamegy a cimbalomhoz s rákezd újra az előbbi nótát. Hódi a hangra egyszerre elhallgat és sértődve szivja a szivarját. Csak később, mikor újra csend lesz, szól némi boszusággal:

- Ezt sajnálom mán, hogy a nótámat nem haggyátok véghön vinni. Különben mög kánisz máter. János bátyám, jó van-é kimondva? Csupa latin szó!...

E közben hang száll föl a végső asztalnál. Tandari kopog borért, aki úgy látszik, nem hagyja magát a cimborájával egyetemben és kitartanak Hódi mellett. Amint oda viszi nekik Szélpál a bort, dalba fognak és egy betyáros nótát kezdenek énekelni. A cigány nekik is huzni akarja és ez okból cimbalomszóval kíséri a nótájukat.

Ez bántja Hódit. Levágja az asztalra a poharat és föl pattan:

- A dobozi csárdást, hé!... Akadt égy koronám.

A cimbalmos rákezd; Ferkóék ellenben tovább énekelnek. A korcsmáros fölemelkedik a helyéről és le-föl járkál a szobában. Veszedelemet érez.

- Aztán egészen a kedvem szörént!... Értöd-é? - jegyzi meg némi fenyegetéssel István és rákezd a táncot. Most már nem megy olyan szépen. Meglátszik, hogy ivott, meg hogy valami alattomos terv kezd éledni a boros emberben. Egy darabig a cimbalom előtt járja a dobozit, azután hirtelen, mint a vércse a galambfiókra, hátrálva, Ferkónak táncol és azt egy ügyes, kiszámított mozdulattal térden rugja a csizmasarokkal.

A megbántott ember fölmordul erre s egy kacskaringós káromkodást ereszt meg, azután dühösen rátámad:

- Akinek szük a kocsmá, eregygyön ki!

Hódi megáll, visszanéz és úgy tesz, mintha nem tudna semmit. Csak később kérdi:

- Szóltál!?...

- Ügön is hogy szóltam - vág vissza amaz - oszt ha nem fér kend a büribe, hát...

- Né legénykögyj hé, té nem sokat numerálsz - felel István.

- Mé né numerálnék?!... Mi!?

Tandari fölkel a helyéről, oda ugrik a haragosa elé, egész közel, hogy majd összeütődik az orruk.

- Hát mi lelt tégöd Ferkó? - támad föl nagy dühösen István és elkapja amannak a kabátja elejét.

- Mi lelt volna... Ereszsze kend el a fölőtóm.

- Mé ereszteném el?

- Mondom, ereszsze kend el a fölőtóm. Még szépen van kend!...

- Hát mi bajod van velem, csak azt mond.

- Hát nem ereszti kend el?

- Nem, - felel kemény hangon Hódi és még erősebben megfogja a könnyű kabátot.

Tandari egy keveset pihen, azalatt hallgat s azután újra kérdi:

- Hát csakugyan nem ereszti kend el a fölőtóm!?

- Né rángass, Ferkó!...

- Nem bántom én kendet. Ereszszön kend e'.

Egy darabig még taszigálják egymást ide s tova; azután Ferenc, lomha nagy testével nagyot ránt magán, úgy, hogy a «fölőtő» hónaljnál ketté hasad. Ferkót erre elfutja a méreg s most már ő neki áll feljebb:

- Hát mér' tötted ezt velem István!?

- Én nem töttem Ferenc - mondja valamivel lágyabb hangon amaz. - Té tötted!...

- Mé tötté' csuffá? - Mond!...

- Hát bántottalak én tégöd?

- Bántottá'.

- Mive?

- Avva, hogy neköm gyütté.

- Hát csuffá tögyelek!? - adja tovább a szót Hódi ismét ingerültebben. S a napbarnított, izmos munkásöklök most egyszerre emelkednek föl a levegőbe; csak egy pillanat kell, hogy lesujtsanak s nyomukban embervér pirosodjék.

Erre már közékük mordul Szélpál is. A hangja szintugy dörög, amint mondja:

- Ölég lögyön mán emberek. Micsoda dolog ez? Részögök vagytok, vagy gyerökök? Egy szót sé akarok többet hallani. Üljetök lé.

- Hát mé bánt engöm!? - riad föl Ferenc.

- No én nem bántottalak pajtás.

- De té bántottál.

- Vétöttem-é neköd világéletembe? Szólj!

- Ennél többet soha. De ezt se vártam tőled - folytatja tovább szemrehányóan Tandari.

- Nohát akkó' álgyon mög az Isten.

Azzal hátat fordít Ferkónak s oda szól a cigányhoz:

- Húzd e' még éccő a dobozi csárdást. Kánisz máter!... Jó van-é kimondva János bácsi?... Csupa latin szó!...

- Jó, jó - mondja a korcsmáros haragosan. - Csak ülj lé a helyedre.

- Tán haragszik kend János bátyám? Né haragugygyék kend; nem bántok én senkit. Ezt a jó embőrt se bántom. Igaz-é pajtás, nem bántottalak?

Ferenc egy szót se válaszol, a kezével legyint csak Hódi felé. Az most mosolyogva topog a régi cimbora felé és engesztelően kezdi:

- Mögkinállak egy pohár borral, elfogadod-é?

- Hozd ide, - mondja megbékülve amaz.

- Nohát elhozom, de aztán té is oda gyűjj az én asztalomhon.

A kínált italt megiszsza a két ember, aztán összecsapják a kompániát.

- No látod, - mondja Hódi. - Hát nem szöbb ez így, mintha ellenségösködnénk?

Tandari nem válaszol, hanem ahelyett oda szól a cimbalmosnak:

- Huzd el azt az új nótát valami rangosan. - Te mög járd el, mert nagyon a gusztusom szörént jártad az elébb.

Hódi se szól, se beszél, egyszerre táncra perdül, Tandari pedig rágyújt a pipára s a régi jó barátság derüje ragyog az arcán, amint félkönyékre támaszkodva nyugodtan nézi a táncoló embert.

Börcsök Mihály galambjai.

A nap most jön föl és szétszórja sugarait a házak fölött. Az enyhe tavaszi napfény előbb a kémények oldalait pirosítja be ragyogásával, később, amint lejjebb ereszkedik a városszéli alacsony házak falán, beesik az apró négyszögletes ablakokon a szoba földjére s ott rézsutos, barna vonalakat vet árnyékok gyanánt. A házban, mely künn a nyomásszáron, a cserépetők mellett fehérlik, egy parasztember áll a festetlen asztal mellett és pipába való dohányt vág egyágu bicskával. A kés vasán is megvillan most a fényesség s az ember föltekint, de ugyanakkor gyorsan be is hunyorítja a szemét a napsugár szurásától. Ez a megzavart tekintet azonban épen elegendő arra, hogy Peneczilus Börcsök Mihály meglássa, amit látni akar.

A galambokat.

Az ő dédelgetett fehér jószágait, melyek az emberi szenvedélynek ép oly tárgyal szolgálnak a galambásznál (aki ezen foglalkozásból élőködik), mint mondjuk, kártyás embernél a kártya. Börcsök most már siet is a munkájával, hogy el ne késsen az etetéstől. Előbb azonban rágyújt s így füstölve megy ki az udvarra, ahol a kis épület tetején galambok toporognak a napon. Ott szakajtóból buzaaljat szór a fényes tollu madaraknak, melyek egymásután ereszkednek le a zsindelyes tetőről és szemenkint szedegetik föl az eledelt. Mihály eközben szétnéz a napfényes levegőben. Nem a felhőket nézi, melyek ritkások és gyorsan szaladnak a kékség alatt, hanem azt, hogy megkezdődött-e már a galamberesztés. Ő maga nem lát még semmit, a fia azonban, a Pista gyerek, aki eddig a galambducok nyitogatásával volt elfoglalva, már észrevette, hogy a harmadik közön, Vecsernyés Gergő galambjai fölszálltak.

Odaszól nyomban az apjának:

- Apám, a Vecsernyés vadócai fönt vannak már.

Az ember nem szól, arra veti a tekintetét.

- Az ám - mondja azután. - Ereszd ki a pötttyentött fejűt.

A gyerek a szín végéhez szalad, melynek padlásán szintén galambduc van és gyorsan leereszti az ajtaját. Szép, karcsu galambok jönnek ki a csapóajtón, melyek fehérek és büszkén lépkednek kurta lábaikkal. Egynek van csak a fejebubján egy kis fekete pont, mintha rá lenne csöppentve. Ezeknek is szór egy kevéske aljat az ember, amit hamarosan fölkapkodnak a szelid állatok s azután riogatni kezdi őket. Nem kell sok ösztökélés, erős libbenés támad s a favoritok már odafönn szelik a levegőt a magasságban.

Az ember arca kiderül és kedvtelve nézi a szépen szálló madarakat, amint nagy gyorsasággal törtetnek föl a felhők felé. Az alakjuk egyre kisebb lesz, egyre fogy; majd egészen eltűnnek. De csak egy-két percre. Amint elhúzódik a tejszínű bárányszerű felhő, újra megvillan a szárnyuk fehérsége, mintha ezüst csillogna odafönn.

Börcsök nekidől a kutágnak, úgy nézi őket.

- Látod-e, Pista? - kérdezi később a fiától, amint elkáprázik a szeme a nézéstől.

- Látom, - mondja a gyerek. - Ahun vannak a'!...

- Mőre?

- Itt igényöst.

- Ahá... Látom már - adja rá vidáman a szót az ember.

Eközben jobbról is, balról is ereszkedik föl egy-egy csapat. Öt-hat galamb egy csomóban. Némelyik játszik, bukfencet vet a levegőben s úgy bukik le összegubbaszkodva, mintha életelen lenne. Mielőtt azonban leérne, hirtelen kibontja szárnyait és könnyedén emelkedik föl a többiek közé.

Kétségkívül igen szép dolog mindezt elnézegetni verőfényes enyhe tavaszi napon, amikor nem akad egyéb dolga az embernek, de órákon keresztül, amint azt Peneczilus Börösök Mihály szokta rendes napi foglalkozás gyanánt megcselekedni, ahhoz már nagy szenvedély szükségeltetik.

S ime, Mihály semmi unalmasságot nem talál ebben. Az idő halad, a nap lassan megy fölfelé a maga útján s ő még mindig egyforma gyönyörűséggel nézi a versengő galambokat. A kiskapu eközben benyílik, egy ember jön be. Foltos nadrágu, kék mándlis parasztember, kalapja szemére van hajtva.

- Szállnak-é? - kérdi mosolyogva a pipa mellől, amint közel ér Börösökhöz.

- Hát - mondja büszkén Mihály. - Szállnak hát...

És kis időre megered köztük a beszéd.

- Ugy nézöm, jófajta galambjai vannak kendnek.

- Möghiszöm azt!... Olyanok, mint a fióksasok!...

- Mi a manó!

- Ha mondom. Ojanok ezek, tuggyá kend, hogy párjuk se igen akad. Szállósak, mög hazatartók... Nem köll őket félteni sénkitül - dicséri Mihály s nagyobb nyomaték okáért bizalmasan veti föl tekintetét a galambok irányába.

- Nono - mondja rá a szomszéd, aki dolog helyett ezuttal ténfergéssel meg pipázással tölti el a napot.

- Magam pároztattam őket. Vadóckötésűek ugyan, de a kanjuk pureli vót. Mer', szinte ehön is köll egy kis próbálgatás. Egy kis vérkeverés. A jószándéku galambot az állásossal összetöszí az embör, aszt' ojan lősz belőlük, amejik szállós is, mög takaros is - magyarázza Mihály s a szóra szeliden billegteti bozontos nagy fejét a szomszéd.

Amig a két ember között tart ezen előadás, a gyerek, aki az árnyékon, két karját a feje alá téve fekszik, nagyot kiált:

- Apám, a kánya!

Börösök megrémülve tekint föl a szóra s amint meglátja a barna ragadozót, elkáromkodja magát:

- No még csak ez hibádzik!... Különben mög, csak hagy ólákogygyon - oda ugyan nem ér föl - toldja később a szavát némi megnyugvással.

- Ezt mán kigusztálom - veti közbe a szót a szomszéd s a vállait a szín oldalához vetve, nézi a harcias játékot, amit az éhes kánya kezd a galambokkal a kékes levegőben.

És ez csakhamar meg is kezdődik. A hegyes karmu állat előbb játszva kering a galambok alatt, melyek ingerkedve ereszkednek le feléje, majd megszeppenve ismét föliramodnak, azután ő vág nekik, de lomha szárnyverése mindannyiszor cserben hagyja. Ez a többször ismétlődő jelenet büszkeséget kelt Börösökben és hetyke agyarkodással jegyzi meg:

- Későn kelt föl kend ahon.

A kányának mondja, de azért a szomszéd mosolyodik el; a gyerek pedig, aki ez ideig hallgatott, most nagyot szól:

- A!... Oda nézzenek kendtők... Égyet mán e' fog.

- Hun fog el? - riad föl Mihály gunyosan.

- Ott a'!...

- Az csakugyan szorul - véli a másik ember is.

- Sosé - mondja rá nagy bizonyossággal Börcsök - Nem köll azt féltetni.

Egy galambot csakugyan zavarászott a vértszomjazó madár s már ott volt a nyomában is, mire a megszorult jószág szárnya alá csapta a fejét és nagy gyorsasággal bukott lefelé, azután jól alant szétvetve szárnyait, nagy kerülővel elhagyta az üldözőjét. A kánya is elunván a kísérletezést, nekivágott az erdő irányába, ott hagyta a galambokat.

Mindez időbe telt s az emberek észre sem veszik, hogy dél felé jár az idő. A városból harangszót hoz ki az alszél, ami itt már csak úgy mulóban hangzik, úgy, hogy elfoglaltságukban meg se hallják. Az asszony azonban hallja. A küszöbfára áll, onnan nézi kis ideig a leskelődő embereket, azután kiszól:

- Önnénk hé!... Dél van.

Börcsök hallja, de nem válaszol. Az asszony türelmetlenkedik s újra oda kiált:

- Mi lösz no, nem ösztök?

- Nem - mondja kurtán az ember. - Majd odébbat egy kicsit.

Azonban úgy véli, hogy az evésnek meg kell történni, ha egyébből nem: szokásból s mert az asszonyt se akarja föltartani a munkájában, bekiáltja:

- Hallod!... Hozd ki azt az önnivalót.

- Huva? - kérdi a menyecske.

- Ide ni; majd itt a kut kávján mögöszszük.

Ásott kut van Mihálynak az udvarán, ami vagy két ölnyire téglával van köröskörül kirakva, a föld felületén pedig derékig érő deszkakorlát van, lecsukható ajtóval. Ide kerül ki ezúttal a délebéd. Egyszerű étel ugyan, amolyan parasztfőzetű krumplipaprikás, de az illata étvágygerjesztően terjed szét a füves udvaron. Börcsök leteszi a kut tetejére a kalapját és szólítja a gyereket:

- Pista, gyere!

Aztán az embert is kínálja:

- Gyék kend, szomszéd.

- Isten áldásával - mondja rá az, amint ez már parasztemberek között jóétvágy kívánás helyett adódik meg.

Gyorsan megy az evés, de ezalatt is fölpislant néhányszor Mihály. Mert bajos dolog lenne ezt most megállni, mikor a legfontosabb része következik a fölhajtásnak.

A szomszéd, akinek kofa a felesége és ez okból náluk a főzés alkonyattájon szokott lenni, ezalatt pipára gyújt s egy napkerülte helyet keres az udvaron, ahol szó nélkül leheveredik, úgy nézi a galambokat. Börcsök is, meg a gyerek is elfáradnak a nézésben, ilyformán ők is oda-

kuporodnak a szomszéd mellé és hanyat fekve nézik az eltűnő, hol újra megvillanó szárnyasokat.

Ezen naphosszára terjedő mulatságnak ugyanis nem csupán a parasztbüszkeség a lényege, ami a legtovább kitartó galamb gazdáját eltölti, hanem az anyagi haszon is, amihez olykép jut a galambász, hogy órák multával a felhők között járó állatok egy része elfárad s ezeket a kitartóbb galambok magukkal viszik. A madarak mennek, mint kos után a szelid bárány, fáradtan, elcsigázva s már csak azért sem válnának el a többiektől, hogy egy csapatban maradhassanak. A kevésbé szokott galamb különösen megjuhászkodik ilyenkor és idegen házra is leszáll a többivel.

A déli nap már kezdi az árnyékot nyújtani; az emberek még mindig ott gubbaszkodnak a gyepen. Nemsokára azt mondja Mihály:

- Ahá!...

Valami gyanusat vesz észre.

- No - adja föl a szót kérdés gyanánt a szomszéd.

- Szakad mán - feleli szorongva amaz.

- Gyűnnek - pattan föl a gyerek is nagy örömmel és megy közelebb a színhez, amelynek a tetején a legfelsőbb zsindelyek egyenkint ki vannak lukgatva olyformán, hogy azon a vékony lépvesszőt kidughassa az ember.

A galambok csapata tényleg «szakadni» kezd. Egynémelyike elfárad és lassu szállással ereszkedik le. A többiek, a kitartóbbak, hirtelen elibök vágnak és ők lesznek a vezetők.

- Melyik van elől? - kérdi nagy hangon az ember.

- A csöppentött-fejű - dicsekszik a gyerek.

- Akkó' jó van - mondja sietve Mihály és megy föl a padlásra.

Nagy robaj támad a szárnyveréstől, amint szinte esve jönnek le a galambok. Már a ház fölött vannak, Börcsök is látja őket a kilukgatott zsindelyeken keresztül és sietve készíti a lépvesszőket (amik tudvalevőleg tollszár vastagságu vesszőcskék, jól bekenve erősen ragadó enyvvel). Most erős rebbenés támad, hogy szinte megérzik a tető alatt is a légáramlat s azután apró puha toppanások hallatszanak, amint leszáll a nagy csapat galamb.

A ragadós lépvesszők most egymás után három-négy helyen kikerülnek a lukakon s a meglépezett galambok megriadva röppennek föl, azonban néhányat csapva a levegőben, nagy puffanással buknak le a földre s ott vergődve csapkolódnak. A gyerek ekkorra már ott van a zsákkal és egyenkint fogdossa össze őket.

Ám mindehez gyakorlat szükségeltetik. Az apró nyílásokon föl kell ösmerni az idegen galambot és látni, merre áll fejfel. Amerre tekint a pihegő állat, az ellenkező oldalról kell a szárnya alá tüzni a vesszőt s néhány sodorintás után föllökni azt.

Ily módon három, négy galamb birtokába jut Peneczilus Börcsök Mihály s miután a többi megriadt jószág elszáll, lejön a padlásról és óvatosan fölmenti őket a béklyó alól, azután egy külön ducba zárja el. Ez így megtörténvén, következik a dolog folytatása.

Másnap már az idegen galamb gazdája tudja, hogy hol van a jószágá s ez okból elballag Börcsökhöz.

- Jó napot aggyon Isten - köszön be barátságosan.

- Aggyon Isten - feleli ravasz mosolylyal Mihály.
- Hát hogy löszünk, Miska? - kezdi az ember.
- Mive'!? - mondja együgyü arccal Börcsök.
- Mive'!?... Hát tudod hogy mive'.
- Nem én.
- Nem? - csodálkozik a csizmás paraszt. - Dehogynem... Hát a galambbal!...
- Tán vönni akar kend? - üti el a szót tettetett ostobasággal Peneczilus.
- Vönni? - mondja megátalkodva amaz.
- Ügön. Mer' van, hála Istennek, eladó is.
- A' neköm ugyan nem köll, mert neköm is van - feleli az ember némi boszusággal. - Hanem a magam jószágáér' gyüttem.
- Melyiké', Illés bácsi?!...
- Amelyiket az este fogtál el tülem.

Börcsök erre nem felel, hátra néz az udvaron s amint meglátja a Pista gyereket, annak mondja:

- Pista, gyütt-é ide valami idegön vadóc?

A gyerek hazudni se akar, az igazat se akarja megmondani, vállat von. Illés ezalatt a galambházakat kémleli, hogy nem-e látja valahol az ő jószágát. Mihály pedig egy-két lépéssel otthagyja az embert, megáll, visszanéz és úgy szól neki félvállról:

- Nem tudom, mit keres kend!... Valósággal nem tudom... Hát hogy nézött ki az a galamb?...

Illés most már tudja az ember szándékát, hogy pénzért adja ki a foglyot, ez okból keményebben változtatja a hangját:

- Mintha nem is tennád!... Hát az a hosszufarku galamb. Ojan nincs, tudom, az egész pallásodon sé.
- Dehogynincs - vallja be sértődve Mihály a tettet. - Különb is van annál.
- Nohát akkó ide vele.

Börcsök végére akar járni a dolognak és ezért nem hozatja csak úgy könnyedén elő a hosszufarkut, hanem egy darabig cihelődik, a pipájában is megnyomkodja a parazsat, mintha nem jól égne s csak azután mondja, az ember csizmájára tekintve:

- Oda lehet adni, tuggya kend Illés bácsi, de nem szép szóér'.

Illés erre megveti a lábát, szinte toppant is a földön és úgy nézi végig a társát.

- Nem!? - mondja mérgesen. - Hát ennyi az embörség?...
- Mán ebbe bátyám ne keressön kend embörségöt.
- Né ugy-é - mordul föl az ember rövid gondolkodás után. - Hát aztán mennyit akarsz váltságdíjúl?
- Mennyit? Hát két pöngőt.
- Kettőt?!... Hát mi vagy te, nyuzó? - mondja most már nagy méreggel a jövevény.

- Nem én - feleli mosolyogva Börcsök. - Nem is vótam soha. De ha mán nincs ojan a palláson, akkó' csak mögér két pöngőt.

Kis ideig osztózik még a két ember, végre megkínálja Börcsöket a galamb gazdája:

- Hát jó van, öcsém, ha mán ennyire gyüttünk, mögadam az égy pöngőt; add ide.

Mihály gondolkozik előbb, azután kivágja a szót:

- Hun az a pöngő?! Aggya kend ide.

- Hozasd elő - mondja amaz s amig előkotorászsza a melledző belső zsebéből a pénzt, addig hátra kiált Börcsök a gyerekek:

- Pista, hozd elő azt a hosszufarku galambot.

- Amelyik tegnap gyütt? - feleli a gyerek.

- Azt, azt - vágja vissza elvörösödve a másik ember s a nyakán kidüllednek az erek a méregtől.

A fiu simogatva hozza a hosszufarkut s amint odaér vele, előbb várja, mig átadja az ember a pénzt, aztán nyújtja oda.

- Mögér annyit - mondja ingerkedve.

- Mög... szakítja meg a szavát az öreg és összerántva bozontos szemöldökét, haragos tekintetet vet a gyerekekre. - Majd mit mondok...

Azzal sarkon fordul, hóna alá csapja a galambot és elindul. A kiskaput azonban erősen becsapja, hogy szinte megreng a könnyű deszkakerítés.

Peneczilus Börcsök Mihály pedig a levegőbe csap a kezefejevel, bemegy a kisházba s az ablaknál leskelődő asszonynak odanyújtja a pénzt:

- E' legalább mögadta a lép árát!

Szabadulás után.

A gyaloguton, ami ott kanyarog a földek közt, két parasztasszony megy. Mezitláb van mindakettő és a fejkendőjük le van huzva a szemük fölé, mivelhogy nap süt, meleg van s ez némi árnyékot vet az arcukra. Velük szemben egy ember jön. Ez meg vastag, prémes kabátban van, ami bár panyókára van vetve a vállán, mindazonáltal szemet szur és ennélfogva jobban szemügyre veszik a jövevényt. Azt mondja az egyik asszony, amint elhalad mellettök az ember:

- E' mög a Kis Lukács Pista...

A másik asszony megátalkodva visszanéz és tünődve ejti ki a szót:

- A' vóna?

- Ha mondom. A Kisszél Pörke ura.

- Jézus Mária, de mögesött ez az embör... Ojan vót, mint a kinyilt rúzsza, aztán mi lött belüle.

- Az ám. Csak a csontja, mög a büre van - véli a másik.

Visszanéznek még néhányszor, ezenközben pedig mennek s a beszéd, ami ezalatt köztük folyik arról a sovány, töpörödött emberről szól, aki, mint mondják, valóságos ujság most itt ezen a tájon. Ugy igaz: nem más, mint ujság, akiről hetekig is lesz tárgyalni valójuk az ösmerősöknek. Mert régen volt az, mikor elkerült Kis Lukács erről a földről. Van annak már körülbelül hét esztendeje. Azóta elfeledték azt is, hogy van. No, de meg is változott. Se színe, se kedve. Az arca fonnyadt és sárga, az alakja hajlott, mint a füzfa, a járása is olyan, mintha most tanulná. Azután meg a ruhája is gyűrött, penészszagú; látszik, hogy soká fekhetett egy helyen. Csak a lelke él, a szíve ver sebesen a rég nem érzett nagy örömtől, a visszanyert szabadságtól, a napfénytől, az illattól s az üde, szabad levegőtől, ami körülfolylja. Beesett szemei belemerednek a kékes levegőbe; nézi a fehér báránnyelűt, a füvet, a virágot, amit csak nehéz szívvel, vágyó sóvárgással nézhetett hosszú, tömérdek időn keresztül a vasrácsok mögöl. Azután szárnyára kel a gondolata és ott röpdös a magas fák közt, amelyek körülzúgják az ő fehérfalú tanyaházát. Így erőlteti a lépteit és néha még az utról is letér, hogy hamarabb hazaérjen, hogy hamarabb a keblére ölelhesse azt, akinek az emléke gyötörte meg ennyire. Pedig olyan nehéz a menés, úgy elszokott tőle azalatt a hetedfél esztendő alatt, amit odabenn töltött a vastag kőfalak között, a szenvedések temetőjében...

Igy jut el nagysokára a földje végihez, amely föl van árkolva s a széle hangabokkal van benőve. A sarkon megállapodik, mert úgy érzi, hogy itt meg kell állnia. Ez az első stációja az ő Kálváriájának. Ennél vezekelnie kell... Keresi az almafát, ami itt volt a sarkon. Nincs itt. Ki van vágva... Azután elszorul a lelke, a földre néz, keresi a vérnyomot... Ez sincs itt. Nem is lehet. Hiszen akkor hó volt, araszmagasságu fehér hó, ma csak száraz homok van, ami fénylik a nyárvégi napsugárban. A hó elolvadt, eltemette a nyomokat, ám azért ő látni véli. Ott pirosanak a tőkék között... Ugy érzi, mintha kiszaladt volna belőle az erő, reszketnek a lábai is s a látása, mintha szitán nézne: homályos... Egyszerre sötét lesz előtte minden. Éppen mint akkor volt, azon a téli estén, midőn kiment szétnézni a tanya körül, hogy nem-e jár valaki idegen, mert a kutyák szörnyen «fogtak» valakit. Szűköltek és vonyítottak. Éppen mint mikor idegen embert marnak s az botvéggel riogatja őket. Azt is tudja, hogy megállt az utszélen és belelőtt a fekete levegőbe, amit se csillag, se hold, csupán a friss hó világított meg egy kevéssé. De többet nem tud. Hangot sem hallott, mert a kutyák valósággal üvölteni kezdtek a durranásra. Ami történt, azt nagyjából másnap, részletesen pedig azon a fapadon hallotta,

ahová a börtönőr ültette le. Ott is egy feketeruhás asszony beszélte el könyek között, úgy, amint az urától hallotta. Az urától, Fekete Jánostól, akit három vagy négy hétre azután kivittek a szatymazi domb oldalába a földbe, egy fakörösz alá. Mert éppen Fekete Jánost érte a lövés. Ő bóbörgött ott a tanya végén, kereste a vermet, ahová a dugott bor, meg a dugott dohány volt letéve. Alkalmasint meg akarta dézsmálni.

Kerülköznek ilyen titkos vermek odakint a homokbuckák között sokfelé még ma is. A paraszt praktikus és mert semmikép nem megy a fejébe, hogy miért kell öneki a borital után adót fizetni, mikor ő neveli, ő kapálja, ő dolgozik érte s az ő tulajdona amit megiszik, továbbá, hogy miért termeli voltaképpen a dohányt, ha kis pénzen be kell vinnie és nagy pénzen ugyanazt visszaváltani, ez okból kapja magát: valahol a földje végibe levermezi...

A többi az ő gondja. Minek ezt tovább mondani. Ha föl gondoljuk: vétek is lenne az eféle titkokat itt nyilvánosságra hozni, mert még úgy tünne föl az ember, mintha árulkodni akarna. Az árulkodás pedig csúf vállalkozás. És alkalmasint Kis Lukács Istvánnak ezt az átkos vermét is betemette már azóta a homok, a helyén pedig szőlőtőke gyarapodik, ami sokkal okosabb dolog is.

Ma már ő sem keresi ezt.

A nyomokat nézi, (hiába, ilyen a megátalkodott ember) amit nem talál s ez szintazonképen jó, mert lám, most lassankint oszlik szemei elől a ködösség; az izgatottsága csillapodik és eképen tovább folytatja az útját. Amint eléri a tanyaházat: megdobban a szive, hogy ime itthon van. Itthon az édes otthonban. A ház falánál a napon sütkezézik a kutyája, amely amint észreveszi, fölugrik, elébe szalad és megugatja. A hang megüti Istvánt, úgy érzi magát, mintha vizet öntöttek volna rá. Nini, már ez sem ösmer! - gondolja és átvillan lelkén a vélekedés: talán más ember van a háznál. Mindez menőben jön az eszébe, mivelhogy a kutyát egyszerűen oldalba üti a botvéggel és befordul a pitvarajtó irányába az udvarra. Az ajtó nyitva van, a kutya-ugatásra kinéz egy asszony. Idegen. Egy pillanatra megzavarodik az ember, hogy talán nem jó helyen jár, vagy jó helyen, de más népség került a házba. Megáll az ajtó előtt és beköszön:

- Dicsértessék a Jézus. Aggyon Isten jó napot.

- Aggyon Isten - feleli az idegen asszony, aki meglepődve bámul a betegszinü, roskadt emberre.

- Hun van a gazdasszony?

- Kicsoda?

- Pörke, a feleségöm.

Az idegen asszony lassan, szinte suttogva mondja, hogy odabent és ujjal a szoba felé mutat.

- Beteg? - kérdi balsejtelemmel Kis Lukács.

- Az... Az ám, beteg.

A szó a szívébe nyilal Istvánnak és megremeg. No még csak ez hiányzik. Hetedfél évig ő nem volt itthon, most meg az asszony menjen el hazulról, így aztán tökéletesen rendben lesz minden. Kisvártatva beovakszik a házba, beteszi muga után az ajtót és megáll az ágy közelében.

- Pörke, - ejti ki nagy nehezen a szót. Hallod, anyjuk?... Nézd, előkerültem. Itthon vagyok, édes párom.

Az asszony szeme le van csukódva, nem szól. István megfogja azután a karját s a vértelen ember hideg érintésétől most fölrebben az asszony. Fénytelen szemeit ráveti az urára és gyöngye mosoly szalad át fonnyadt ajkain.

- István, édes gazdám, itthon vagy?

- Én itthon, hála Istennek, - feleli melegen az ember - de most mögém mi lösz téveled?

Az asszony nem bír szólni, kicsordul szeméből a könny és végig szalad az arcán. István letörli és leül az ágy szélére, onnan beszél a hitese asszonyához.

Nemsokára hazakerül a szomszédból, ahol játszani volt, a kis lánya is, akit jóformán most lát először, mert mi volt akkor, mikor elkerült hazulról. Csöppség; akkora, hogy egy kised párnába be lehetett bugyolászni, most azonban szép, fejlett, pirosképű kis lány, iskolába is jár, írni, olvasni is tud, ami nagy gyönyörűséget támaszt a volt rabemberben. Térdére veszi és összecsókolja. És íme most visszacsendülnek lelkében az intő szavak, amiket a pap ajkáról hallott a fegyházban, hogy erkölcsösen neveljék gyermekeiket, fordítsák szelid lelköket az istenség felé, mert a vallás ereje megóvjaa az embert a bűntől, a jótól való eltéréstől. S amíg nagy szeretettel simogatta a gyermek arcát, úgy érezte, hogy neki kétszeres oka van erre, mert micsoda rettenetes bűnhődés lenne az, ha egykor a tulajdon gyermeke lobbantaná a szemére a már levezeklett régi bűnt.

... Hát bizony, úgy esett a dolog, hogy a szabadulás napjaiban igen beteg volt az asszony. Csak az Isten őrizte, hogy ki nem rántották alóla a gyékényt. Hetek és tömérdek gyógyfűvek, kenetetések, más egyebek kellettek, hogy talpra bírjon állni. Ezen idő alatt Kis Lukács ugyszólván még a házból sem mozdult ki. Nem tudott betelni az otthonnal. Nem is volt csoda, mert hiszen nagy dolog az, mikor az ember éveken köröszül csak a gondolatában lehet odahaza.

Azután, hogy az asszony javult, színre kapott, egy vasárnap délután átbátorkodott Muskóhoz, akinek a fekete széken, a falu alatt van a korcsmája. Igen alázatos volt ez alkalommal Kis Lukács, mert úgy vette az állapotot, mintha bizony neki már nem is volna szabad tisztességes emberek társaságába menni. Hiába, az önérzetes emberre szörnyen rányomódik a fegyház bélyege. Amint azonban látta, hogy még se nézik olyan görbe szemmel, amint képzelte, belemelegedett a társaságba.

Holdtölte volt akkor, világos árnyékos este, ennél fogva tovább lehetett időzni. Ilyenkor ugyanis jobban látja az ember az utat, több terhet vehet magára. Jó Mihálylyal jött hazafelé.

Utközben azt mondja Jó Miska:

- Hogy van édes gazdám, cimborám?

- Jó, hála Istennek - felelte vidáman István. - Ojan a' édes, mint a fű.

- Dehogyan. Akkó' hát céljában ért.

- Mihőn? - akadt meg a beszéden Kis Lukács.

- Ugy mondom, ahogy igaz, Pista... A céljában ért. Eltakarított a háztul mindönt. Elevent, hó'tat... Jó is tötte. Így leginkább nincs, aki árulkoggyon.

- Bolond vagy te, Miska - mondta menőben Kis Lukács s a hangjából azt lehetett volna következtetni, hogy még se értette, amit a boros ember mondott. Pedig dehogyan nem; nagyon is értett minden szót, minden betűt. Gondolkozott ő már ezen, mert szörnyen szemet szurt a bábaasszony, hogy nini: erre csak némely esetekben van szükség és lám akkor is járt a házhoz, mikor nagy betegen feküdt a felesége.

Másnap eszébe ütődött Jó Mihály beszéde. Az asszony kint foglalatostkodott valahol a ház körül, Istvánt pedig közre kapta a gyanu és kutakodni kezdett a házban. Meg kell vallani, félelemmel fogott ehhez a csúf munkához, mert ez csak a családi élet megrontására lehet jó; mindazonáltal nem birta leküzdeni az érzést és összenézett minden helyet, ahová egyébként nem igen szokott tévedni a tekintete - hogy ugyan talál-e hát valami nyomot.

Amint végigtapogatta a mestergerendát, a szappanok között egy pipát talált. Amolyan paszuly-pipát, aminőt vásárok alkalmával árulnak a sátrak alatt, megcsufolásául a tajtékkőnek. István-nak fejébe szaladt a vér, amint meglátta az idegen jószágot, mert hogy ez nem az övé, arra nyomban meg mert volna esküdni még a feszület előtt is. De hát ki is merné ezt előtte állítani. Nem hiszem, hogy vállalkozzon erre valaki, aki tudja Istvánnak ama pipa-történetét, mely a kisteleki vásárban esett meg vele ujházaskorában. Ilyen paszuly-pipát vett ugyanis akkoriban Kis Lukács tajték gyanánt s amint áldomásivás céljából valamelyik duttyánban időzött, a borozó cimborák közül egyik fölvetette az ajánlatot, hogy üssenek pipát. (Paraszt bravuroskodás ez: poharazás közben makkjánál fogva összekocintani a pipát, hogy a melyik rosszabb anyagból van, az eltörjön.) Lehet - gondolta István - negyedfél pengős pipa csak nem hagyja szegyenbe, kapta, összeütötte és az új pipa menten ketté törött. Nohát ez nagyon restelni való dolog volt, meg is fogadta, hogy többé ilyen csalfa jószágot nem vásárol. Inkább garasos pipából szí még ünnepnapon is. Most azonban, hogy tökéletesen meggyőződjön a pipa idegen voltáról, az ablakhoz vitte és körömvéggel karcolgatta. Biz' az puha volt, valósággal paszuly. Ennélfogva visszatette és várt az alkalomra, hogy szembesüljön az asszonynyal.

Harmad- vagy negyednap, mikor ketten voltak a szobában, levette István a pipát és azt mondta az asszonynak:

- Hallod-e hé, hogy került ez a pipa a házba?

- Hogy?... - adta vissza a szót tétován az asszony s amig meglepődve pihent a tekintete a füstös jószágon, lassan pirulni kezdett, mint derengéskor az égboltozat. Azután lángba borult tökéletesen az arca. - Hát... - akadozott - mit tuggyam én azt!

- Én tuggyam?

- Ugy gondolom, a kendé.

- De én mög másképp gondolom ám - folytatta pironkodó hangon s amint nézte az asszony arcának színjátékát, egyszerre elszorult a szíve. Valami fájó zsibbasztó érzés nehezedett a mellére, mely elfojtotta a szót, amit még ezután akart mondani. Megcsóválta a fejét, hallgatott. (Hejh, mit mivelne ez az ember, ha nem most jött volna ki a fegyházból!). Az asszony pedig úgy tett, mintha ezzel tisztázva lenne a dolog, kihuzta az ágy alól a szakajtót, amibe a tojást szokta a tyukok alól összeszedni, sarkon fordult és kiment.

Napok teltek el ezután anélkül, hogy egymással beszédbe eredtek volna. Egy-két szó került csupán közöttük: amennyire éppen szükség volt. Kerülték mind a ketten a találkozást. És ez érthető is volt, mivelhogyan olyanformán érezték magukat, mint a gyerekek, aki valami bűnt tett és menekül a dorgálás elől. Mert, valljuk meg az igazat: bűnös volt az asszony is, meg az ember is.

Valamelyik napon kint bókorgott István a földjén. Nézte a kukoricát, amely sárga volt és száraz, a leveleit pedig csörgette a szélsuhanás. Áldozóban volt a nap, sugarai az esti pír vörösségével ragyogtak szerte a földeken. Amint megállt az út végénél és tekintetével elmélyedt az Isten képében: az égni tetsző nap tányérjában, mély érzések kezdtek éledni a lelkében. Egymással csatázó érzések, melyek meghányták-vetették az egész élete sorját. Hogy ime, minő játékot űz a gyöngye emberrel a sors, miként hányja, veti egyik helyről a másikra, a

jóból a rosszba, az örömből a szenvedésekbe és hogy minő tehetetlen, minő erőtlen semmiség az Isten akaratával szemben minden teremtmény, még a szabad akaratú biró eszes lény is. Vaj' ki mondta volna évekkel ezelőtt, hogy ő, a becsületes, jószándéku ember, valamikor fogyasztója lesz a keserű rabkenyérnek. És ki mondta volna, hogy az asszony, aki ma is félve lesi el minden gondolatát, le fog tértü az egyenes útról. Senki. És lám, mégis bekövetkezett mind a kettő. Ugyan hát okai őők, a gyöngé emberek ezeknek? Meg bírták volna akadályozni a sors munkáját? A büntetést... Kétkedés szállt az egyszerű parasztember lelkébe ezen kérdésekre, melyek a gondolkodás folyamán vetődtek föl, mint szél nyomán az út pora. Ebben a percben tökéletesen átértette a maga gyöngeségét, a maga porszemnyi erejét a nagy mindenséggel szemben. És úgy vélte a tulajdon természetes eszével, hogy az asszony is épp olyan gyámoltalan eszköze volt a sorsnak a bűn elkövetésére, mint ő és hogy ilyen körülmények között, ha bűnös is az ember, nincs joga azért őt a másoknak büntetni. Sőt kötelessége föl-emelni a bűnhödés alól, melyet úgy lehet, a lelkiismeret mér rá. Lám, itt van a legnagyobb példaadó: az őstermészet. A vihar, ha sárba tapossa a gyöngé fűszálat, megértinti a napsugár csókja, hogy ismét talpra állhasson. Miért ne legyen meg az emberek szívében is egymás íránt az a fölemelő magasztos szeretet, amit az Istenség oltott minden teremtményébe.

Mindezen gondolatokat az önvigasztalás szülte most, mely az újból föltámadt fájdalmat iparkodott enyhíteni. S a föld, mely az asszony keze alatt is jól volt művelve, a szabad természetnek a lélekre, a tiszta gondolkozásra való varázsa szelíd enyhülést ébresztett a fogékony szívbén. Derengést, mely világosságot vetett a sötétségbe. És amint bandukolva jött hazafelé, lassan, észrevétlenül, mint ahogy leszáll az est a táj fölé, oszlott szívéből a harag, a gyűlölet.

A falu felől harangszót hozott az imbolygó áramlat, méla hangot, melyből kiértette az intő isteni szót, amitől megittasodva, szeretettel szorította magához otthon az asszonyt, kinek szemében fölragyogott a bűnbánat igaz könye.

Vasárnap a csárdában.

Bélteki Mihály amint szombat este, jóval napáldozat után beletekintett az anyjuk által csöndes „dicsértessék” kíséretében fölgyújtott gyertyavilágba, azt mondta a féloldalra vágott makrapipa mellől:

- Hónap mán mögén jó napja lösz az Illésnek.

Az asszony kis ideig hallgatott, azután akarva is, nem is, félvállról kérdezte:

- Baranyinak?

- Annak.

- Hunnan tuggyá kend?

- Hát a világru' látom. Nagyon könnyedzik a gyertya.

- Möglöhet - mondta rá kurtán az asszony s amint varrogatta a Pista gyerek feslett kabátját, közönyösségből föl se tekintett a gazda beszédére.

- De ugy van az - erősítette Bélteki s nagyobb nyomaték okáért a pipaszárral rámutatott a lobogó gyertyára. - Mer' eső lösz; aszt' ojan' jobban mögszomjadzik az embör.

Itt csupán azt kell tudni, hogy Illés a Muhi-csárda korcsmáltatója. Alacsony, zömök ember, aki ha egyébbel nem, ravasz, szuró tekintetével elárulja, hogy még a régi betyárvilágból való s akiben ha van egy porcikája a jó tulajdonságnak, az nem egyéb, mint hogy tisztán kezeli az italt. Ugy méri, amint az Isten megteremtette: tisztán, érintetlenül. Télen átál még szőlőmagot is talál benne olykor az ember. És ez teszi azt, hogy az arralakó pusztai ember akár félóra járásnyiról is megkeresi a mohostetejü, viharvert csárdát, főkép télidőben, mikor szünetel a mezei munka s halálra unja magát az ember a tétlenségben.

Mihálynak a gyertya olvadásából következtetett időjósága ha nem is egészen, de féligmeddig beteljesedett. Csendes, borongós vasárnap lett másnap. Olyan idő, amelyre azt szokta mondani az ember, hogy: sir is, mosolyog is. Olykor apró szemekben kezdett szitálni az őszi eső, majd ismét szétszakadoztak a felhők és kiragyogott a nap a szürke felhőfoslányok közül. Mint valami sűrű, nehéz köd, feküdte meg a tájat az unalom, ami a pipázás s a kalendárium olvasás mellől kicsalta az embereket az alacsony tanyaházakból és incselkedve hívta a sudar jegenyefák felé, ahol mint valami pusztuló várrom, vöröslött lemált vakolatu téglafalaival az utszéli ivó. Nem is a bor az, ami ilyen barátságtalan időben összetereli a pusztai embert, hanem a csöndes beszélgetés, ami szórakoztat és vidám hangulatot támaszt a hetenkint egyszer találkozó, igénytelen emberek lelkében.

Mikorra Bélteki a hosszuszáru pipával átbálagott a csárdába, akkorra már meglehetősen számmal voltak ott a vendégek. Galiba Ádám, a nagyszéksósi kapitányság katonaviselt, komoly esküdtje is ott volt. Ujságot olvasott. Körülölte öt-hat báránybórsapkás paraszt könyökölte végig az asztalt és nagy érdeklődéssel hallgatták a nyomtatott betűket, aközben pedig kedélyesen fújták egymás orra alá a szürke pipafüstöt.

A komoly hallgatásban észre sem vették Mihályt, aki most köszönés nélkül odament az asztal elé, a pocakját kidüllesztve, nagy hangon közibük szólt:

- Ölég lösz mán a politizálásbu' hé!... Mer' majd szörnyen ki tanának kendtök okosonni.

A hangra fölrezzentek az emberek s amint hátra néztek, derüs mosoly támadt valamennyinek az arcán.

Galiba szólt vissza előbb:

- Ide gyűhet kend is... Ráfér kendre is egy kis okosodás.

A hangja barátságos volt, ki lehetett érezni, hogy inkább tréfából, mint komolyan mondja a szót: Ilyformán szólalt meg Tóth Tamás is:

- Égy huncut még e' fér köztünk - mondta mosolyogva.

- El, el - bizonyitgatták azután sorra a többiek is.

Bélteki nem szólt, csak mosolygott. Lassan kivette szájából a pipát és sunyitva szólt vissza:

- Ugy nézöm, magam formáju embörök ülnek itt. Ha én a' vagyok, kendtök sé különbek. - Azután előbbre lépett, megfogta a sapkája hegyét és köszönt:

- Agygyon az Uristen!... Hasznos beszélgetést!...

- Része lögyön kennek is - fogadta Galiba és megkínálta egy pohár borral. Mihály fölhajtotta az italt és tréfálkozva nyujtotta vissza a töröttszélü üveget:

- Sosé vót rossz, de most az éccő szörnyen jó vót!...

Aközben összébb huzódtak az emberek, hogy helyet adjanak Béltekinek.

- Hát Ádány - kezdte fönnhangon Mihály. - Mán én csak így szólitalak öcsém, mer' fiatalabb vagy, minek böcsülnélek mög. - Aszondod, hogy okosodhatnék még én is égy kicsit abbu az írásbu'. - Hát ösmersz té engöm!?...

- Én!? - ütközik meg a szón Galiba Ádám. - Mán hogyné ösmerném én kendet! Hiszen még süldő gyerök vótam, mikó' kentökhöz jártam dohányt szönni.

- No látod... Hát té azt nem tudtad, hogy én neköm mindégy, akár taliány, akár tatár, vagy akármiféle nemzecscségü, én mindnyájával tudok beszélni, csak égy kicsit tuggyon magyarul!...

Galiba megátalkodik Mihály szaván, nem tud rá felelni; a többiek is hallgatva lesik a szót az öreg szájából és várják: mi lesz a beszéd vége.

- No - mondja kis idő múlva diadalmasan Bélteki. - Nem értitök, ugy-é!?... Asztán még aszongyátok, hogy én okosodjak köztetök. E' nem rossz... Hát ugy van az tuggyátok, hogy máma mán mindégy, akármijik ujság lögyön az, tik is, mög én is, csak ahhon hajlunk, amejik a mi nyelvünkön beszél. Égy mán a mai világ; égy, ha mondom!...

Az embereknek tetszett a szó és közbe akartak szólni, de a korcsmáros, aki eddig szótlanul hallgatta a beszélgetést, kemény, recsegő hangon a szavukba vágott:

- Hozhatom-é mán a bibliát, embörök? Többet ér az, mint ez a kifordított beszéd. Üdvégynek való a politika, nem parasztnak!

- No, - pattant föl Bélteki. - Látjátok, ez a legokosabb embör köztetök!... Azután Baranyi felé fordulva, folytatta: Hozhatod, Illés; mög égy kis bort is hozhatsz. De né a tavajibu'!...

- Tavajibu' - mondja ócsárlóan Baranyi - még ha lönne, sé annék. Jobb a friss mindönbe, mint a régi. Igaz-é, vagy sé?

- Igaz, igaz - hagyja rá Galiba - csak hozza kend azt a legszinehagyottabbat, mer még majd mög tanál szaporonni köztünk a szó.

A csárdás hamarosan visszakerül egy játék kártyával, mely fakó és zsiros már a használatától, mint valami ócska bakaköponyeg és ledobja azt az asztal közepére.

- Ehun é, jobbat nem taná'tam.

- Jó lösz ez Illés, csak krétát hozzá! - mondja rá Bélteki s amint fölemeli az asztalról a kártya-csomót, a markába szorítja és úgy kérdezi az emberektől:

- Hát mibe játszunk?

- Fél literbe - véli az egyik cimbora.

- Jó lösz; hát akkó fél literbe játszunk. Ki lösz velem?

- Majd én - szólal föl Galiba.

- Té löszöl? Jó van, annyi mint dobre. Hanem Ádány, oszt vigyázz az intésömre is!

- Hohó - riad föl az egyik ellenfél. Intésre márjást nem játszunk ám földi. Azt kimondom előre.

- Nem, nem; csak tréfálok. Pejig szörnyen értöm az intést.

Ilyformán nekikészülve a «márjás»-nak, vastag vonalakat húznak krétával az asztalra és osztáshoz fog Bélteki.

- Vörös a tromf! Ide nézzetök - mondja hangosan. - Szinre: szint! Iberöltni kő' mindönt!... No.

Megkezdődik a játék. Tóth Tamás vet ki elsőbb.

- Zódet! - mondja fönnhangon.

- Van.

- Főjjebb! - kiáltja Mihály. A «tizes» beleesik, beüti a «disznó»-val. Erre már föláll, s úgy csapja rá a kártyát. Az asztal szinte megreng a bütykös kéz ütésétől.

- Még éccő - mondja diadallal. - És adják egymásután a kártyát hangos kopogással, színre: szint.

- Amint véget ér az első játszma, azt mondja Bélteki:

- Mönnyi van?

- Negyven - feleli Galiba.

- A' nem sok. De sé baj, csak kevesebb né lögyön. Hanem Ádány, majd én szödöm a kártyát, té mög ird; mert té ojan politikus embör vagy, aki hogy jobban ért az írás mestörségihön.

- Jó, jó Mihály gazda - feleli szelid hangon amaz - csak né viccöjjön mán kend annyit.

És ujra kezdődik a játék. Mert tudni való, hogy ez a közönséges, nem uri kaszinóba való játék ötszázig megyen s akik elsőbbet irnak ötszázat, azok nyerik meg a játszmat. Tóth Tamás osztott. Galiba vet ki.

- Mi az? - kérdi Bélteki.

- Makk-kiráj - mondja rá a társ s bizalmasan hozzát teszi: - Tizes alá való!...

- No, no, nem azé' - ravaszkodik Bélteki - hanem mán nem ügön látom a szint. Hanem ezt iber ám, cimbora:...

- Iber, iber - kiált föl az utána való. - De ez is iber!

- Mi az? - mordul föl Bélteki.

- Tromf!...

- Tromf!?! - mondja megütközéssel Mihály. - Hát nincsen makkod?...

- Nincs ám, égy fija sé!

Az öreg megátalkodva néz a cimborájára, még a szeme sem mozdul s azután elváltozott hangon dünnyögi:

- Ezt bontsd mán ki Ádány, ha jó fogad van.

A három ember szeliden mosolyog az öreg elkomolyodásán, amiből Bélteki vágja ki magát:

- Gyün még a kutyára dér, öcsém; gyün ám! Majd ütöm én még a té disznódat is.

A kártyák ismét lejátszódnak és olvasni kezdenek a játékosok.

- Ötven, hatvan, hetven - szólal föl nagy hangon Bélteki. - Irjad föl Ádány: hetven!

Aztán az ellenfeléhez fordul és kérdezi:

- Mönnyi is a tijeők?

- Kétször annyi, mint a fele - mondja amaz ingerülten.

- Nohát sosé lögyön anná' több - főzi le hirtelen a cimboráját. - Ölég is lösz a' nektők!...

- Ölég ugy-é, tudom, hogy szeretné kend, - feleli gunyosan Tóth.

S azután halad a játék, néha szó nélkül, néha szelidebb, tréfás kiszólással, ami konvencionális röhejt kelt a játékosok között, úgy, hogy még a csárdás is elmosolyogja magát, aki egyébként csak csendes szemlélője a mulatságnak. Amint szaporodnak a formátlan számok az asztalon, az érdeklődés, valamint az igyekezet is kezd egyaránt nőni.

A csendes játékba Bélteki dörög bele:

- Halt! Várjunk csak. Olvasd össze; mönnyink van?

Galiba olvasni kezd s amint egy számnál elhibádza, újra hozzáfog az összeadáshoz.

- No, de rossz az a hévatalos fej - jegyzi meg Mihály incselkedve. - Pejig az urak közt is szokott néha forgolónni.

A megjegyzés némileg bántja az ember büszkeségét, de nem szól rá semmit, ahelyett komoly tekintetet vet az öregre. Az észreveszi, s amint végighuz kezefejével tömött bajuszán, hátra néz a csárdásra és sunyitva pislant egyet. A korcsmáros ajkán tűnő mosoly lebben meg, amit azonban merő furfangból erőltetett köhécseléssel siet elpalástolni.

- Negyvennyolc - tudatja azután Galiba.

- Mönnyi!?! - kérdezi nyomban rá Mihály.

- Annyi, mondom.

- Negyvennyolc!?! Forradalom? A' rossz szám. Az e' veszött.

Kis ideig hümmöget még és rendezi a kártyáját, azután ismét megszólal:

- Negyvennyolc!?!... Hát amott?

- Itt mög negyvenkilenc - tudatja nagy büszkén Tóth Tamás.

- Tyüh, teringette, negyvenkilenc! - kiált föl az öreg. - Aki áldója van, e' mán baj. Mönnyi kö' nekünk!?!... Kettő?... Ki játszik ki?...

- Én - mondja Galiba.

- Té? Hát a Tamás osztotta?... No jó van... Az ám, csakugyan té játszol ki. Hanem megállj! Né játsz ki. Előbb igyunk.

Egy darabig még cihelődik és kimeresztett szemmel néz a társára, mintha mondani akarná, hogy ügyeljen az intésre. Mert inteni akar most az öreg; inteni, hogy milyen szint adjon ki. És int is. Amint Galiba ivás közben véletlenül ránéz, fölfujja a képét, mintha dudát fujna, hogy szinte kimerednek bele a szemei is, az arca pedig olyan lesz, mint egy fölfujt hólyag, azután összeráncolja a homlokát s egy fejrándítással tudtára adja, hogy «tököt» játszon ki.

- Játsz na - mondja keményen s egy kissé fölemelkedik a helyéről, úgy nézi a kidobott kártyát.

- Mit vetötté' ki? - kérdi kíváncsian a kijátszás után.

- Töktizest - mondja rá a negyedik.

- Akkó' jó van - feleli megnyugvással Bélteki s most már egészen föláll, úgy vágja rá a «disznót».

- Negyvennyolc, mög kettő! - kiáltja nagy örömmel s némi hallgatás után teszi hozzá: az ötven!... Ki van. Nem köll több égy szöm sé.

Az emberek megállnak, leteszik a kártyákat és olvasni kezdik a fölrótt számokat.

- Csakugyan annyi - mondja kissé lehangoltan Tóth Tamás.

Bélteki ravaszul köhécsel s a helyett, hogy egy hangot is felelne, hátra szól a csárdásnak:

- Illés, hozzad csak azt az édös bort!

- Édös lött? - kérdi a csapláros.

- Hát, mi a manó... Édös hát... Münk nyertünk. Csupa ojan lösz a' mint a cukor.

- Akkó' hozok égy poharat magamnak is.

- Hozhatsz, de ebbü ugyan nem iszol. Nem té szenvedtél ezé'. Igaz-é Ádány!?

Galiba mosolyogva bólint egyet fejével és úgy mondja rá:

- Ügön, ügön!...

Az alkonyodó nap kiragyog a felhők közül és sugaraival bepirosítja a csárda ablakát. A rézsut eső fénynek parányai, mint megannyi arany szemek rezegnek az asztal fölött s amint ráesnek Bélteki egészséges, piros arcára, megvilágítják azon a félliter bor nyeresége fölötti meglegedés aranyos derűjét.

Barácius a vásárban.

Országos vásár volt a héten a városban és erre az alkalomra Barácius István is bejött a nagyszéksői kapitányságból. Csak úgy gyalogszerrel, mivelhogy igen szegény ember és nincs se kocsija, se lova. Gyerek azonban van. Három. Szösze, tömzsi gyerekek, a legkisebb alig látszik ki a homokból, a másik kettő se tudja kinyitni a pitvar ajtaját. Kenyeret azonban már valamennyi tud kérni. Tulajdonképpen most is e miatt törte be magát István a vásárra. Egy üsző-tehene volt, ezt kellett pénzzé tenni, hogy kenyeret adhasson a gyerekeknek. Heteken át folyt a tanakodás közte és az asszony között, hogy hát mittevők legyenek: eladják-e a jószágot vagy koplaljanak?... Ők már erre is készek lettek volna, hanem az apróságok, azok másként vélekednek, azok még nem tudnak beletörődni olyan könnyen a nincsetlenségbe. Istvánnak összeszorította valami a lelkét, amint a gyerekeire gondolt és azt mondta az asszonynak:

- Eladom.

- Hát próbálja kend, - felelte az asszony elfogódva - de ha nem kapja kend mög az árát, hajtsa kend vissza.

- Vissza? - tünődött az ember. - Akkó mibe öltözteted a gyerököket?!... Tél gyün, ruhájuk sincs, mög önnivalójuk sé lösz.

Barácius tényleg nagy inségben van. A termés az idén nagyon rossz volt, ugyszólván semmi. Azon a darab árendás földön, amit az uraságtól bir drága pénzért, alig termett annyi, hogy a bért fizesse, meg hogy magnak való jusson a jövő esztendőre. Az a kevés vetemény pedig, amit az asszony hetivásáros napokon cipel a vállán a városba, még annyit sem jövedelmez, hogy kihuzzák vele a hosszú telet. A városban behozatali vámot is köll fizetni, meg helypénzt is, úgy, hogy alig marad itt-ott egy pár krajcár, amit haza vihet. És ezekért a néhány keserves krajcárokért csatakos uton, hideg őszi esőben kell bevánszorogni sokszor az asszonynak, akinek vékony ruháin áttör a mezőségen szabadabbá lett szélfuvás is ilyenkor.

Barácius tehát másnap reggel kivezette az istállóból a jószágot, a szarvaira kötött kötelet a karjára csavarta és elindult. Csak annyit tudott szólni:

- No hát, ballagok.

A többi, amit még ezután akart mondani, valami elszorította a torkán.

Az asszony az ajtóban állt, a gyerekek a szoknyájába kapaszkodtak és valamennyinek köny pottyant ki a szeméből, amint néztek az ember és az üsző után. Addig mindig ott álltak, amíg el nem fordult István a kanyarodónál a kopasz fák közt. Akkor kérdezte az öregebb fíu:

- Anyám, hová viszi apám a riskát?

Az asszony nem tudott szólni, megtörölte a gyerek arcát.

Az ember pedig ment és vonszolta az akaratos jószágot. Többször megállt, letörölte a verejtéket a homlokáról és nézte nehéz lélekkel a veszendő állatot. Így ért be a vásárra. Ott a többi közé elegyedett és várta a vevőt. Amíg itt álldogált, egymást kergette lelkében a gondolat, hogy bár jönne már valaki, bár tudna már rajta; azután meg a szegény embereknek a tulajdonhoz való erős ragaszkodása kerekedett felül: bár ne jönne senki, hajtáná vissza, haza. Eközben ért oda egy vörös ember.

Az arcát vékony, piros erek futották be, a pocakján vastag aranylánc lógott. Megtapogatta a riskát és alkuba ereszkedett. Mikor harmadszor a tenyerébe csapott Istvánnak, azt mondta:

- Egy hatost se adok többet.

- Pedig nagyon szögény embör vagyok, uram!... Neköm százszor annyi az a hatos, mint magának.

A vörös ember végignézett a kopott parasztemberen, azután elővette a nagy bugyellárist és kifizette Istvánt. Barácius bucsuzóul megsimogatta még egyszer a jószágot és eltávozott. Ugy érezte, hogy ő a legboldogtalanabb ember a földön. Pipára gyújtott és ment a város felé, ahonnan messziről hallatszott már a komédiások kintornája. Meg a dob, a cintányér, azután az egymást lefözni iparkodó kikiáltók rekedt kiabálásai. Mindez óriási zsvajt idézett elő, ami a csöndességben élő pusztai embereket csudálatos módon tudja csalogatni. Barácius István azonban úgy vélekedett, hogy elsőbb ruhának valót vesz a gyermekeinek, van ő neki egy jó ösmerős embere a ruhások között a piacon, az éppen olyan jót ad neki is, akár csak a felesége vásárolná meg és majd csak azután kerül errefelé, hogy megnézzé a sok vásáros látnivalót. De csak kívülről. Szegény embernek ez is elég multság, kár volna minden krajcárért, amit fizetni kell, hogy bejuthasson.

... Délután lett már, mire elvégezte a dolgát és most ballag a széles kövezett utcán hazafelé. Amint jön, a feje lefelé lóg és csak a csizmája orrát látja előre vetődni, egyiket a másika után. Egyszer fölemeli a fejét, meghököl. Mintha mellbe ütötték volna. Egy parasztasszony jön vele szembe, fényes selyemruhában, az ujjai tele vannak nagykövü aranygyűrűkkel. A menyecske ránéz, ő is a menyecskére, szólni akar ez is, amaz is, de egyik se bir. Egyszerre illetődnek meg mind a ketten és egyszerre markol a lelkükbe valami régi emlék. Az asszony félig elpirul és úgy szól az embernek:

- Maga az István?...

- Én ám Julis... Nini, hát té hun jársz erre?

- Haza gyöttem a vásárra. Maga is?

- Én is.

Eközben előre nyújtja a fiatal asszony a kezét, úgy, hogy Barácius is lássa a gyűrűket, az megfogja az ujjá hegyeit és valami különös bizsergés szalad végig mind a kettőjükön. Valami kialudtnak hitt láng lobban föl a lelkükben, ami megvilágítja azt a csöndes estalkonyatot, amikor legutoljára elbucsuztak egymástól. A lányt másnap elvitték a szabadkai határba egy időses, de jómódu özvegy emberhez feleségül. Azóta hat év telt el és még csak hirt se hallottak egymásról. Pedig nagyon vonzódtak valamikor egymás után. De hát hiába. A lány is szegény volt, szép mőringot íratott az ember rá, úgy azután tele beszéltek a fejét és olyan szép békességgel elszakadtak egymástól, mintha az másként nem is történhetett volna. A mőring tudvalevőleg pénz (vagy megfelelő értékű ingatlan), ami mennyiségre nézve a szerint állapítódik meg, aminő a korkülönbség a férfi és a nő között. Tehát vételár. Özvegy embertől, ha sok a gyerek, többet követelnek, ha egy sincs, kevésbé is megelégszik a lány. Öreg legény is mőringgal veszi meg az asszonynak valót. Ilyformán a mőringnak nagy szerepe van és nagyon sok fordítást csinál az akaratok között.

Egy darabig néznek egymásra, azután István kezd a beszédbe:

- Hogy is vagy, Julis?... De régön nem láttalak.

- Bizony rég... Hat éve mult aratás előtt.

- Hogy éltök? - kérdi.

- Köszönöm István, jó.

- Jó?... No, hála Istennek.
 - Mőg van mindönöm - folytatja némi dicsekvéssel az asszony. - Nem szenvedők semmibe sé hiányt. Előttem van mindön, amit szömöm, szám kíván. Oda gyüvők-mék, ahova akarok.
 - Mőg is látszik rajtad. Ojan vagy, mint a kinyilt ruzsa.
 - Hála lögyön az Istennek, egészségöm is van, aztán mög nem is igen töröm magamat.
 - Jó is töszöd. Nem vagy vele kéntelen.
 - Hát maguk?
 - Münk, - felel huzódozva az ember a levegőbe legyintve - mögvagyunk valahogy... Szögényösen.
 - Mit csináljon az embör, ugy él, ahogy löhet.
 - Igazad van. Addig nyujtózkodunk, amöddig a takaró ér.
 - Hát a Vera?... Mőgégyeznek-é?
 - Mőg ott... Hát... Hogyné!... Tudod, nem mondom, mint a példabeszéd mongya: tál, kanál, csördülés nélkül nem esik, mink is összezőrdölünk ugyan néha, de azé' mögférünk égymás mellett békességbe. Minek vó'na az a civakodás!...
 - Igaza van, - bólogat az asszony - jobb, ha ellöhet az embör nála nélkül.
 - Szögény is az embör, aztán mög pörleköggön is. Nem is érne akkó az élet égy fagombot sé.
 - Hát gyerök van-é mán? - tereli át azután a szót a legkényesebb dologra az asszony. Mert ez a legkényesebb kérdés, annak is, akinek van, annak is, akinek nincs. Egyikben a boldogság, másikban a vágyódás érzését költi föl.
 - Gyerök!? - mondja büszkén, derüs arccal Barácius - a' van, három, égyforma, mint a nyul, aztán ojanok, mint a vasékök.
- Az asszonynak erre megakad a szava, valami nehéz érzés szoritja össze a lelkét. Neki nincs. Pedig oda adná a fél vagyonát, ha csak egy is volna. Az ember is elhallgat. Néznek egymásra. István a külsön nyilvánuló jó módot bámulja, az asszonynak pedig a csomagon akad meg a tekintete, amiből egy gyerekre való kabátujj lóg ki. Később lenéz a földre Barácius, a botjával a kövek közül kierőlködő fűszálakat birizgálja és úgy szólal meg némi tartózkodással:
- Hát aztán Julis, mond mög mán igaz lelködre, jobb-é így, mint amugy lött vóna.
- A menyecske lesüti a szemét és pirulva mondja:
- Tuggya Isten.
 - No csak mégis.
 - Hát nem mondom, így is jó, de amugy ugy löhet...
 - Rosszabb lött vóna ugy-é, - vág a szavaiba István.
 - Nem a'... Mér' lött vóna rosszabb?
 - Mer' nem lönné mög ez a módod é.
 - Módom... igaz, az nem lönné mög - feleli lassan, elgondolkozva az asszony, - de möglönné más.
 - Micsoda?
 - Ami hibádzik.

- Ugyan mi?
 - Mi? - feleli elakadva a szóban Julis - nem tudom én.
 - Mondjad no, - biztatja az ember.
 - Tuggya István, a jószág se tud úgy mönni, ha nem a párjával fogják járomba. Éccör az égyik, máskó a másik huz szögre.
 - No, no! - veti közbe Barácius István, szórakozottan rágva a pipaszárat, mivelhogy rosszul esik ezt most hallani, mert hiába tagadná, nem igaz az, hogy egészen kivetette szívéből ezt az asszonyt.
 - Lássá, - panaszolja tovább a menyecske - a fiatal szöm is, mög az öreg szöm is másképen lát mindönt. Ami ennek szép, amannak csunya.
 - Mer' kiöregödött belüle, - véli pártfogólag Barácius.
 - Aztán mög látja István, benne vagyok a vagyomba, jó dó'gom is van, sémmire sémmi gondom nincs, de mi haszna, ha fiatalon mög köll öregödnöm. Az uram mán csak nem fiatalodhat én hozzám, neköm köll ü hozzá vénülnöm.
 - Igaz, nagyon igazad van Julis, de hát...
 - E' mán így van, azt akarja mondani, ugy-e?
 - Azt; mer' ezön mán ugy sé segithetsz.
 - Nem... nem segithetők: jó is van ugy, ahogy van.
 - Jó, ha jónak muszáj lönni! Én is csak a' mondó vagyok.
- Szólnak még egy-két szót a régi dolgokról, azután az érzésüket is meg-meglopkodják egy-két szóval, végre kezet nyujt az asszony.
- El is mék István, mer' majd mögsokalja a gazda.
 - Ugy, ugy, ereggy, - küldi Barácius is - nehogy baj lögyön.
- Megszoritják egymás kezét, kissé jobban, mint közönségesen, azután elköszönnek:
- Isten álgyon mög, Julis.
 - Magát is, István.

Az asszonyon suhog a selyem, amint kevélyen lépked a kövön, az ember pedig kopogva halad a nagy csizmákkal. Vissza se néznek egymásra. Pedig szeretnének; de hát minek keverjék egymást gyanuba. A szerelmesek szoktak csak visszatekintgetni.

Most már előrehaladt az idő, ez okból nem tartja helyesnek István, hogy hazafelé vegye az utját. Nem is megy a komédiák felé. Elég gyönyörűség volt az neki, hogy kidiskurálgathatta magát azzal, akinek az emléke sokszor fölvetődik előtte, - mint a lidércfény.

És megy. A botját maga előtt lépteti, mintha az lenne a vezetője. A pipát nagy nyugalommal szivja s a füstfelhők hátravágódnak a vállai fölött. Odakünn a mezőségen kezd csak elmélkedni. Maga elé képzei a selyemruhás asszonyt a sok csillogó aranygyűrűvel, azután meg az ő állapotát, az ő szegénységét. Látja a mohos, zsindelyes tanyaházat, a hambárt, a vermet, az aklot, a festett homokjáró kocsit, a vékony lábu lovakat, mindent, ami abban a nagy gazdaságban lehet; azután elébe vetődik egy alacsony, fehérfalu, nádereszes viskó, ahonnan egy szép fiatal asszony és három kerekfejű gyerek mosolyog rá...

Derékon kapja a botját s amint nézi a szálló nap veszendő vörös fényét, füttyörészve szaporázza lépteit a taposott uton. Ugy érzi, hogy ő mégis csak gazdagabb amannál.

Kubikosok.

Valamelyik napon, alkonyat felé, mikor már a napból nem látszik semmi, csak az alkonypir ragyog lent a föld szélénél és az estnek egyre sűrűsödő, szürke fátyola kezd alászállani, valaki elkiáltja magát:

- Huja hé!...

A hang öblös és megfélemlítő, mint viharban a menydörgés s amint végigzug a földkupacok között, egyszerre megáll a munka. Az eres, napsütötte munkáskarok lehanyatlanak s az emberek, mintha vezényszóra történne, arra fordítják tekintetüket, amerről a hang jött. Ott egy ember áll, öles, marcona alakjával olyan, mint egy viharvert szobor, melyre az estalkonyat fénye tüzrózsákat szór. Méltóságteljes nyugalommal támaszkodik az ásó nyelére s úgy nézi a nyüzsgő embersokaságot parancsoló tekintetével.

Ez a gödörgazda.

Igazi betyártípus; zord kifejezésű arccal, beesett, de villogó szemekkel és elvadult lélekkel, melyben az urak iránti harag lángja lobog. Egyéb érzés nincs is a lelkében. A többi, amit mutat, hazugság, képmutatás. A hajdani nyirkos börtönökben rátapadt szenny uralja az egész embert, hová a betyárvilágban elkövetett bűneiért került s ami hosszú esztendőkön át sem birta megtörni a herkules termetű parasztot. Ismerik jól az emberei; a hire, mint az árnyéka jött vele, ám azért engedelmeskednek neki, mivelhogy ő a szószólójuk. Tud az emberek nyelvén beszélni; amit mond: aranyigazság számba megy s egy intésére készek fölemelkedni az ásót szorongató izmos karok. Dolgozni is azért jön, mert ismeri a törvény szigorát s mert letűnt a régi idők szabad világa, valamikép csak számot kell adni a megélhetésről.

Az est szellője föltámad s a sarju illatával együtt magával hozza a közeli faluból az esti harangszót. A méla hanggal összevegyül az ásóvasak pengése, amint leverik róla az emberek a rátapadt földet. Egynémelyike áhitattal emeli meg a poros kalapot s megy a többi után, bandukolva, fáradt, nehéz lépésekkel a kátrányos barak felé. A hosszú, rozoga faalkotmány keskeny hasadékein gyertyafény világít ki és halovány fénysávot vet a gyepes földre.

Odabent zsongás támad, mint a kasza szorított méhrajok között, ami később élénkebb lesz s azután lassu mulással elcsöndesedik. A kubikosok elfogyasztották a rozskenyér és szalonnából álló vacsorájukat és egyenkint lepihennek az összepréselt zsupszalma fölött. Itt, amott még világosság támad, amint kinyílik valamelyik ajtó s kijön azon egy munkás, a kantin felé tartva, hol a pápaszemes, öreg bérlő méregeti nagy vigyázattal a komisz gabonapállinkát.

A barak csöndjébe, ahol az öreg Hódi bandája kuporog, vastag hang mordul:

- Alszotok?

Kettő, három felel egyszerre:

- Maj' odébbat egy kicsit.

- Mondok, tán leragadt mán a szömötök - adja tovább a szót az öreg.

Benn sötét van, nem lehet látni; a hangról ösmerik meg egymást.

Kis idő múlva újra megszólal az öreg:

- Illés!...

- Hallom.

- Egy kis fa kéne.

Halkan mondja, de azért a hangja mélyen rezdül, mint a bögő hurja.

- Minek az? - kérdi huzódózva a legény.

- Hideg lösz az éccaka, te bibordó.

Még nincs hideg, bár hüvös öszutolja van, de azért a pléhkemencében már sir a nedves erdei fa.

- Nem ég ez a komisz fa, ugorj ki égy kurta pallóér'.

A zsványvér föllobbantja a régi emlékeket s ezeknek a hatása alatt mondja utána:

- Ejnye, ejnye, de lágy a fejed... Csak nem akarsz möggebedni. Né félj, marad az uraknak ölég. Mikor ijen fiatal embör vótam, mint té vagy, nem is vártam, hogy szóljanak.

A legény lerugja magáról a subát és kimegy. A hodájtól nem messze fölkap egy kemény pallót és bevonszolja azt. Nem látja senki, az éjjeli őr is bent szunyókál a kunyhójában.

Nagyot kong a száraz palló, amint ledobja a legény a puszta földre.

- Itt van. Tüzelhet kend.

- Ugy. Látod; mégis csak legény vagy té a talpadon - dünnyögi az öreg és fölkelvén a helyéről, belevágja a hosszunyelű fejszét a deszkába, ami recsegve hasad kétfelé.

- Né féljetök, nem marad ebbül égy száлка sé. Tüzelök én, csak alugygyatok, nem gyün a szömömre ugy sé álom.

Az embereknek tetszik ez a jószivűség és nem győznek magokban hálálkodni az öreg «jósága» fölött. Egy nem bírja megállni szó nélkül, odaszól a vén zsványnak:

- Ilyen embör való a szögénynek, mint kend, János bátyám, aki hogy gondol is rá.

- Ahun van a' - feleli kedvtelve Hódi s nagy meglepéddel rakja egymásután az össze-hasogatott fát a lobogó tüzre.

A pléhkályha ropog, a szellős barakban nagy melegség kezd terjedni, úgy, hogy még a subákat is félrelökik magukról az emberek. Hódi közel hajol a kemence nyílásához, a tűz fénye ráverődik barázdás arcára, ami most fényes lesz és meglátszik rajta a kárörvendezés. Egy darabig nézi a lobogó lángnyelveket s közben föltámad a lelkében valami régi dal, amit dudolni kezd:

Lóra csikós, lóra,
Szét szalad a ménös...

Később ismét szóba fog:

- Hajjátok!... Hó'nap mérés lösz. Hány kubik van kiásva?

- Tizenöt - felel rá egy.

- Mönnyi?... Tizenöt!... A' sovány. Mi gyün érte?

- Kevés, - vélekszenek az emberek.

- No, akkor röggel jókor föl köll kelni, aztán van itt égy pár öreg kubik, azt kikészítjük.

Ezt csak amolyan szives ajánlatkép mondja az öreg, de azért parancsnak veszik az engedelmes emberek és ime, másnap kész valamennyi erre a munkára.

Kint a kubikgödrök szélén, melyeket félig betemetett szálló porral a szél, a frissen sarjadt fűszálakon dör csillog, az őszi nap verőfényében s a vastag pallók, mintha ezüsttel lennének vékonyan behuzva, zuzmarások. A levegő tiszta, friss, az őszi nap bágyadt sugara megtörik a megfagyott harmaton. Csupa csillogás, fényesség az egész vidék.

A reggel csöndjében előbb is az öreg Hódi lép ki a barak elé és hallgatózik. A hosszú hodájokból elenyésző hang tör ki: a fölérzett munkások zivaja. Még nem lehet embert látni, odabent készülődik valamennyi s az urak (mérnökök, munkafelügyelők), kik a városi emberekhez képest nagyon is korán kelnek itt, még hajnali álmukat aluszszaák.

Az öreg fehér fűstszalagokat ereget ki az orra alatt fityegő cseréppipából s úgy kémleli be szurós tekintetével a sárguló vidéket. Amint lassan áttekinti a messze elnyuló rónát, mely régi viharos emlékeket ébreszt a puszták fiának lelkében s amit most hosszú vonalként szel át a frissen épített töltés - egyszerre sarkon fordul és belöki maga előtt a rozoga faajtót. Nem megy be. Csak az egyik lábával lép a küszöbfára és kérdő, tompa hangon beszél:

- Gyüttök!?

- Gyüvünk - hangzik rá a felelet és egyenkint lépkednek ki a föld emberei.

Mennek a nagy paraszt után, akinek vállára van vetve az éles ásó, melynek tiszta, fényes vasával játékot kezd a kelő napsugár. Lenn, a kubikgödröknek egészen az alsó végénél, hol levert, apró lécpóznák jelölik a munka folytatását, megállnak.

- Ezt a négy kubikot köll fölfrissíteni - szól erőltetett lassúsággal a gödörgazda.

Régi gödrök ezek, melyeket idő mulásával betemetett a futó homok, amit szélvihar söpör valahonnan a homokvidékről s amin azóta már fölburjánzott a paréj is. Az emberek összenéznek, mintha kérdezni akarnák egymástól: hogyan kell ezeket fölfrissíteni. Becsületes, munkaszerető emberek ezt még nem tudják.

Az öreg észreveszi a tekintetükből, hogy nem értik a furfangját, közibük mordul:

- No. Né gondolkozzatok. Lé köll nyelni égy ásó hosszára a széleit, aztán tisztítsátok ki.

Mosoly erőlködik egyik-másik arcán erre a szemenszedett csalásra, amit igyekeznek el is tüntetni onnan és szó nélkül hevenyében hozzáfognak valamennyien a munkához. Hogyne, a bűn csábit.

- Én mög majd gubákat készitök az aljába. Aztán szeretném látni azt az embört, aki rá meri fogni egyre is, hogy az nem friss kubik.

Mire a kubik-gödrökben hozzákezdenek a munkások a verejtékes munkához, ez a négy gödör már teljesen készen áll. Csak az öreg motoszkál még lenn a fenéken, illesztgeti a hamis gubákat. Azokat a hosszukás földpúpokat, melyeket a gödör közepén hagynak meg az emberek az ürtartalom megmérése okáért. Ezt nem veszi észre most senki. Egyébként sem törődik egyik a másik munkájával.

Napáldozat felé, mikor a munkafelügyelő végignézi a munkát és okos számítással bejegyzí a köbméterek számát, az öreg a háta mögé sompolyog és ravaszul lesí az óvatos ember vizsgálódását.

- Ez nem friss kubik - mondja a munkafelügyelő.

Az emberek megállnak és komoly tekintettel méregetik a gyakorlott felügyelőt.

- Mér' nem? - pattan föl Hódi.

- Azért, mert régi.

- Régi!?!... Csalódik az ur, mer' azt éppen hajnalba ástuk ki.

A munkafelügyelő tovább megy.

- Ez sem az, meg amaz sem az. Négy kubik hamis.

Az öreg elhallgat, mint a tettenért. A többiek félrelökik a talicskákat és kijönnek a gödrökből. A legfiatalabb szólal meg:

- Ki mondja azt, hogy nem friss?

- Én... Nézze azt a gubát, földől egy lökésre. - Azzal leugrik a gödörbe, megrugja a földnyelvet, ami fölbukik egy darabban, mint a lefűrészelt fatörzs.

Amint kijön, a vén zshivány szemhunyorgatásától fölbuzdult legény elébe áll összeszorított ököllel (mert itt igen kurtán fogják a dolgot) és fönhangon fenyegetődzik:

- Hallja az ur, ne mondja még éccör, mer' rosszul jár!

- Rosszul járok!?!... Na jó, hát nem szólok többet. Hanem ezért ugyan nem látnak kendtek egy garast sem.

Most már azután rákezdik valamennyien. Előbb csöndesebb hangon, majd nekitüzesedve, nyomatékkal ejtve ki a szót:

- Így nyuzzák az urak a szögény embört, a böcsületös munkájáér'!... Micsoda dolog az ilyen!?

- Kár a szóért. Mert ha még sokat okoskodnak kendtök, egyszerre kitelik a napszám - mondja kurtán, nyugodtan a felügyelő.

- Oszt' avva' mögölégögyünk!... Mi!?!... - törnek ki egyszerre mindannyian.

Most már veszedelmes kezd lenni az állapot. Az arcok hirtelen kigyulnak az indulattól, a szemek pedig fényesek lesznek a fölháborodástól. Az öreg Hódi néma, alattomos integetéssel igyekszik feltüzelni a csöndes, józan munkásembereket, kik vérszemet kapnak a vén haramia nógatasától és már az öntudatukat is kezdik elveszíteni. A felügyelő készül már eltávozni, mint pusztánjáró a közeli vihar elől, de egy ember elébe áll és rárival:

- Hát friss kubik-é ez?... Hallja!... Beirja vagy nem?

A kérdezett még felelni sem ér rá, mint habmorajlás egyszerre dörögni kezd a vén lázító hangja, aki eddig nem szólt, de remegő lélekkel várta, míg elvesztik józan eszüket az emberei s akinek szavába, ime most belevegyül a parasztguny is:

- Né imádkozz, aki áldója van a nyuzójának, hanem...

Nem mondja tovább, elég ennyi is, mint szunnyadó zsarátnoknak a támadó szél, a másik percben már a háta mögé ugrik egy legény, s mint egy megvadult állat, fölemeli az ásót és nagy erővel lesujt vele. Az áldozó nap vörös fényébe egyet villan a fényes vas s a villanás után megtántorodik a munkavezető és véres fejjel lezuhan a kopár földre.

A vén szocialista arcán végigfut a meglegedés árnya és egykedvűen, mint hajdanában, nagy meglegedéssel mondja a megrettent legénynek:

- Embör vagy öcsém; ereggy mondd mög a zsandárnak, hogy égy urbul kettőt csináltál.

Borkóstolás.

Tanyaházban vagyunk, ahol nincs padlózat és a butor is igen hiányos. Nincs más: egy kerek asztal, ágy, négy-öt szék, fapad, meg egy tűzhely. Régi, öreg jószágok ezek is, abból az időből valók, mikor még nem a szemnek dolgoztak a mesteremberek. Ámbátor fölösleges is lenne itt más egyéb. A gazda városban élő ember és csak akkor jön ki, ha kedve szottyan. Ilyenkor se a házban pipálni, hanem a termést nézni, amit az Isten keze nevel, és az égboltozatot, a levegőt bámulni, mely tele van csönddel, áhitattal...

Az ajtó nyitva van, a tekintet kiröppen a szabadba és elmerül a természet panorámájában, mely a késői őszben is olyan fönséges, olyan megkapó szép... Nem haldoklás ez most, dehogy, csak lassu készülődés a pihenésre. Vetkőzés. Lerakja disztét a föld, magára veszi meleg takaró gyanánt. Nézni ezt a munkát valami isteni élvezet. Megszakad a levél, mint az élet, és jön az anyaföld hívó szavára lefelé, csörögve, kopogva, mintha bucsu-csókot osztogatna... Van ebben a zajban valami elringató bűvös erő...

Nincs is sok disze már a földnek. A körtefák árván, feketén fűzik egymásba girbe-gurba ágait, a barackfa, almafa is visszaadta már amit a földtől kapott, csak az eper- és akácfa tartogatja még, mint a fukar ember, a fagyra váró lombot. No meg a szőlő piros venyigéjén sárgul egy-két levél, a mi olyan az őszi verőfényben, mintha arany ragyogna a fehér, száraz homok fölött.

Az asztalon sajt van, meg friss, fehérbélű cipó. Kinálatlanul is eszik belőlük az ember, mivelhogy idekint csodálatos módon megjön az étvágy. Az égett kenyérhéjat kidobja az ember az ajtó elé és addig vár, amíg az esés hangja eljut a trágyadombig, a szedegélő csirkék már törtetnek előrenyújtott nyakkal és levágják ösztönszerűleg csőrüket a földre az étel után. Minő küzdelem van a létért az állatokban is. Azután az apró malacok is megröffenek, jönnek erre, azonban mintha valamitől megijedtek volna, hirtelen meghökölnek, állnak és néznek. A kutya is, mely imént az érkezésnél igen kemény hangon fogadott bennünket, ide óvakszik, a farkával söpörvén a földet és úgy néz, mintha a meghunyászkodását akarná tudtára adni az embernek. Nehezen jön szegény, fejét a földig huzza a súlyos fakolonc, ami a nyakára van akasztva, ahelyett, hogy a karóhoz kötné a gazdája. Dehát mint Szücs István, az öreg félszemű csósz mondja (aki szintén a ház körül sompolyog, mivelhogy neszét vette a gazda kintlétének), egyéb dolga sincs, mint ugatni, meg a koloncot huzni, ennél fogva belenyugszik az ember és nézi a többi hasznos állatokkal egyetemben.

Igy tétlenségében el is bámulná ezen jószágokat az ember, azonban szó kerül közöttünk s ez megzavar. A gazda fog a beszédbe:

- Mér' nem ősznek... Önni köll, még van mit. Hát, ögyenek.
- Elég volt, köszönjük, - toldjuk a szavát a gazdának.
- Elég!?... Akkor gyerünk beljebb.

Előveszi a zsebéből a pincekulcsot, kimegy az udvarra és szól a kapásnak:

- Jóska!

Valahonnan a ház mögül, a rőzsék mellől kerül vissza a hang:

- Mék.

A télire való vesszőt rakja ugyanis József, ennél fogva innen kell neki most előjönnie. Jön is. Zsiros pörge kalap, kék mándli van rajta, továbbá rossz nadrág és nagy keshedt csizmák. Csontos, száraz ember, de egészséges, munkabíró. Fekete, dus bajusza lekonyul a szájaszé-
lére. Az asszony is kijön a kisházból, ahol varrogatott, meg azután a gyerekek is. Ezek aprók és mezitláb vannak. A két kis leány az anyjuk szoknyájába csimpeszkedik, a fiu ellenben az apja felé igyekszik. Tudják, hogy ki hol tanulja meg a maga dolgát. Közel érve, megemelintí József a kalapot, a pipát pedig zsebre dugja. Azután áll, várja a szót.

- Gyerünk no, Jóska, nézzük mög azokat a borokat, - mondja neki a gazda.

A kapás megindul, valamint mi is. Megyünk a pincébe, ami félig a föld alatt van, mindazon-
által tágas, szellős helyiség. Két sorjában itt ászkok vannak, az ászkokon hordók, a hordókban pedig bor. Jó bor, hál' Istennek. Jó idő járt rájuk, amíg a venyigén voltak, erőt adott beléjük a nap sugara. József a gazdára néz: kérdez. Azt tudniillik, hogy melyik hordóból vegyen ki először. Mert a lopótök már a kezében van. Kész a munkára.

- Nézzük azt a legutolsót - mutat a gazda ujjhegygyel a legbelső hordóra.

A kapás szótlanul beveri a dugót, a lopótököt a hordóba illeszti, sziv rajta egy nagyot s amint így félig megtöltve óvatosan kiveszi, a mutatóujjával befogja az alsó nyílást és ereszt a pohárba.

- Tessék - mondja kurtán és idenyújtja a poharat.

A gazda veszi kézbe, azonban a vendégek az elsők. Előbb ugyan a világosság felé tartva, megnézi a bor színét, azután kínálja:

- Nézzék na...

Nézni ámbátor fölösleges, mert végtére is nem azért van a bor, hogy nézze az ember, hanem hogy megigya, azért nézi az ember s ha beelégzik a nézéssel, a szájához emeli és iszik. Azonban igen óvatosan, mert mi lesz a vége, ha mohón kapja. Van itt vagy tizenöt, husz hordóval, azt végig kell ezuttal mind kóstolni.

- Gyöngécske biz ez - mondja ócsárolva a gazda, aki nevén nevezve nem más, mint Bokor János. - De azért nem rossz.

- Mög löhet inni éccör - veti közbe a szót József a hordók mellől.

Igaza van, vagyunk itt négyen-öten, akik bírálgatjuk, de azért egyikünk sincs ellenkező véleményen vele. Sőt még az öreg félszemű csőszember is (aki most került ide közénk) helyben hagyja a mondást, kiszólván a pipa mellől:

- Csak sok lönne, aztán nekünk is jutna.

Ezt voltaképen azért mondja, hogy észrevegyük, ez okból őt is meg kell kínálni. Hadd igyon a magyar!

- Nézzük azt a mellette valót - szólal meg ezek után János, a gazda.

A mellette valót is megnézzük azon módon, mint az elsőt. Sőt megnézzük a harmadikat, a negyediket is, végig a tizedikig. Jó ez mind. Egyforma könnyű italu, nem is erős, a hatása se jelentkezik.

- Mutasd csak azt a pirkadtat! - mondja tovább a gazda.

A tizenegyedik hordón van a sor, amiben siller bor vár a sorsára. Ez már valamivel erősebb, mint a többi.

- No? - veti föl a kérdést János. - Hát ez mit szól?

Hogy mit szól, azt csak később tudnánk megmondani, ez okból hallgatunk, Jóska, a kapás, ellenben élénk kerül a szóval:

- E' borizü - mondja mosolyogva a bajusz alól.

- Akkor ezt a sötétebbet mutasd meg, nézzük, borizü-e ez?

- Ez, - mondja vidáman a kapás - ez a tokaji!...

És amint megtágítja a dugót, annyira, hogy egy kevés levegő jut az italhoz, kivágódik a fadugó s a mennyezetnél akad meg. Azután hirtelen megárad a bor és jön, dagad kifelé, hogy alig győzi az ember fölszedni a lopótökbe. Bámulatos erő nyilvánul ilyenkor a Krisztus vérében. S amig nézi az ember, eltűnődik: uram Isten, minő csodálatos hatalmad nyilatkozik meg ebben a teremtményedben is, ebben az édes, éltető folyadékban. Nincs is a természetnek a növényországba tartozó teremtményei között egy se olyan tulajdonságu, mint a szőlő leve, mint a bor, amely annyira nyilvánvalóvá teszi a isteni erőt: az életet. Mert a bor (nem a hamisított!) álljon bár évekig az ő faházában, a hordóban, évenként rendszeren háromszor megmozdul. Tavasszal: mikor fakad a vessző, ősszel: ha érik a szőlő és szüret idején. Ilyenkor fölkavarodik, mintha a másik oldalára akarna fordulni, bárha emberkéz soha nem is nyúl hozzá.

József nézi velünk együtt a bornak ezen sajátságos játékát s az érzés, ami a lelkében támadt, megnyilatkozik arcának kifejezésében. Komoran, szinte meghunyászkodva mondja:

- Mögháborodott a levegőtől.

Azután ajnározva ütögetni kezdi a hordót, hogy csituljon a bor. Később csakugyan megadja magát, elcsöndesedik.

- Mögszűnt a mérge - véli József és most már beveri a dugót. Mert előbb nem lett volna tanácsos ezt cselekedni, mivelhogy háborgásában könnyen szétvetheti a dongákat.

Eljutván az utolsó hordóig, ime, lassankint dolgozni kezd az emberben az ital. A vért megbizseregteni, erősebb mozgásba hozza és kergeti föl az agy felé... Most már mintha beelégedtünk volna az itteni levegővel, kifelé való törekvést érezünk a napra, a levegőre... Künn verőfény van, a nap most megy lefelé a fák között a tiszta égboltozaton. A nagy világosság szinte bántja a szemet, amire, tagadhatlan, némi ködösség is ereszkedett odalenn a hordók között.

Amint a fal mellett lépkedünk fölfelé, István, a félszemű csősz, valami facsap vagy miféle eszközben, megbotlik. A botlás emberi tulajdonság, s ez nem is tenne most semmit, azonban az már baj, ha az embert ezért leszólják. József, a kapás, vállalkozik ezirányban. Azt mondja:

- Mé' nem nyitja kend ki a másik szömit is. Legalább jobban látna kend.

- Azér' mer' nem akarom, - riad föl az öreg, amint föltápászkodik. - Aztán jó van-é?

József nem felel. Nem szól senki. Csupán a titkolt kacaj okvetetlenkedik, amit szintazonképen nem szeret hallani ilyenkor az ember. Istvánt is sérti ez és ez okból visszavág:

- Jobban látok én azér' mint té, értöd-é! - mondja némi hamis dolgokra való célzással, amely dolgok így borközi állapotban igen könnyen napfényre kerülhetnek, mert hogy: borban az igazság!

A kapás megértvén a célzást, helyénvalónak tartja hallgatni. Beszéljen most már más. Van is szavallás, mert semmi sem vágja föl úgy a nyelvet, mint a bor... S ha nincs másról mit tárgyalni, itt van a csősz kutyája, arról is lehet diskurálni. Az most éppen kapóra jön, húzza a koloncot és meglapul a gazdája előtt.

- No, - nyájaskodik vele az öreg - té is mög vagy még Citrom...

A Citrom nem felel, (hogyan is lehetne ezt kívánni) másfelől kerülközik a szó, hogy tovább menjen a tréfákozás:

- Kendé ez a kutya, öreg?

- Mejik? - néz föl István. És csak most látja az ember, hogy milyen fényesre és pirosra festette az öreg arcát és szemét az ital.

- Ez é, ez a Citrom.

- Neköm? - akad meg a kérdésen némi sértődéssel a csősz ember. - Ejnye, ejnye, hát mán a kutyáhon is hozzá löhet hasonlítani az embört...

- Hát kié vóna akkor?

- Kié?... A varnyuké... Hát, azoké lösz... Én csak ötetője, mög uszítója vagyok.

- Pedig azt tudtuk, hogy a tulajdon kend kutya ez a Citrom.

Jó magyar ember az öreg, észre veszi a hamiskodást, és most már végig terpeszkedik arcán a mosoly, úgy mondja:

- Könnyü a kisebbiket kicsufolni... De azé' az urak sé láttak még fán bagjot, ugy-é bizon!?!...

Nem, nem láttunk, nem is tudunk rá mit szólni. Hanem elütjük a szót másra. Például arra, hogy hol hagyta az öreg az egyik szemét. Ez már kedvesebb dolog István előtt, (bár a szeme elvesztésében ő sem talál semmi kedvességet) mert hogy ilyenkor földicsekedhetik ifju vitézi korával, mely tele van bravúros, hősi tettekkel. Ugy kell ugyanis venni Istvánt, hogy valamikor pandúr volt. Merész lovasember és igen sok csatározást kifejtett az akkori idők zsványaival. Még ma is méltán megárad lelkében a büszkeség, ha ezeket a harcias állapotokat elregéli. És mondja is, csak győzze az ember hallgatni.

A szemét szinte egy ilyen ütközet alkalmával vesztette el. Amint ő előadja, két betyárt keritettek ki a «szamárfujtó-csárdá»-ban, mikor ez a malőr érte. Benn idogált ugyanis a puszták két bujdosója a csárdában; a rezes pisztoly előttük feküdt az asztalon, ők maguk pedig igen el lehettek már ázva, mert szörnyű módon lógott a fejük. Ugy eszközölték tehát a dolgot, hogy egy ember künn marad az ablaknál, ők hároman pedig belülkerülnek az udvarra és úgy mennek be az ivóba. A kintlevőnek az volt a föladata, hogy az ablakot beverje, emezeknek pedig, hogy hirtelen támadjanak a gyanutlan betyárookra. Ugy is történt. Az ablaküvegek egyszerre csak nagy csörömpöléssel bezuzódnak, a megrettent zsványok hirtelen fölpattannak és az ablak felé fordulnak, emezek pedig nagy gyorsasággal rájuk törik az ajtót és nekik szögeznek a fegyverüket. Kész volt a verem. A lefülelt zsványok még szólni sem értek rá. Meghunyázkodtak egyszerre, mint a kezes bárány és megadták magukat. Hozták aztán nagy diadallal be a városba, a penészes várfalak közé. Amint azonban felültették volna a kocsira s ők maguk is fölszálltak volna, az egyik betyár Istvánt olyformán vágta ököllel vakszemen, hogy menten lebukott a földre. Innen van ezután ez a hiányossága a szemepárjának.

- Éccörre beleesött a fájdalom, - magyarázza az öreg - aztán elsütődött előttem a világ. De mög löhetött vóna ezt répéralni, hanem tuggyák, vágni vagy mit csinálni kellett vóna rajta. Én, hogy én kénzassam magam, dehogy kénzatom, avantesz kúresz, a hollősz ú lösz...

Jóska, a kapás, az ajtófélfához van támaszkodva, pipál, úgy hallgatja az öreget.

- Aztán jobb így? - incselkedik vele.

- Jobb ám, öcsém, - feleli keményen a csósz, - mer' így több embör vagyok, égy szömmel annyit látok, mint té kettővel.

Igy keveredik közöttünk a szó, a magunk mulattatására. Később az is elfogy. Csönd áll be, csupán a kutya csinál némi lármát, amint huzza a fakoloncot. Ide jön most a gazdájához és lefekszik a csizmája elé. Föltámadt benne az ösztön: őrizni a gazdáját. István a padon ül a ház előtt, egymásra vannak rakva a lábai. Szunyókálni kezd. A pipája is kialszik. Ugy látszik, lassankint urrá lesz fölötte a bor.

- Ugy nézöm, a Citrom mög elálmosodott mán, István bácsi! - költögeti szóval a kapás.

- El a gazdája, - dűnnyögi az öreg s lassankint lebillen a feje a mellére, a keze pedig lecsuszik a térdéről a pad szélére s amint így lóg, közelebb huzódik hozzá a hü kutya és megnyalja kérges kezefejét.

A hold is feljön lassankint a kis erdő felől és poroszkál az ég hajlásán fölfelé a maga útján. Szétveti kétes, halovány világát a tájon, ahol most hallgat, figyel a késői őszenesztelen csöndje. Csak nagy ritkán hallatszik hang, amint a vadludak huznak fönt fölöttünk a magasságban...

Levél a tanyán.

Az asszony, Jegenye Jánosnak a felesége, a pitvarban ült az este a kisszéken és hámozta a paprikásnak való burgonyát, amint előtipegett a szemétdomb felől a kakas és megállván az ajtó előtt, bekukorikolt a házba. Egy percre megállt a keze az asszonynak és hirtelen keresztet vetett magára, azután pedig az emberre nézett, aki az előbb kerülközött elő a krumpliszedésből s most a patkának dölve, tömte a pipáját.

- Váratlan vendég gyün - mondotta.

- Az, az ördögök - adta vissza a szót félvállról Jegenye. - Nem t'om, ki kívánczozna ide!?

- Nono - toldta a szavát az asszony. - Nem hiába szól ez a jószág... És a hirtelen támadt aggodalommal riogatni kezdte azt:

- Hess te!

A kakas nem mozdult. Sárgás tolla fénylett a szálló nap pirosságában, mint az arany. Azután megszólalt még kétszer és kevélyen ellépett a félszer alá. Mikor lefeküdtek, újból hallotta Jegenyéné a kakaskukorikolást. Bár az már ott bóbiskált az ülön a tyukok között és így nem is szólhatott, kemény, érces hangja azonban meg-megcsendült az asszony fülében. És ez a hang olyan nyughatatlan töprengéssel töltötte el a lelkét. Soká, majdnem éjfélig... Ugyan kinek lehet rájuk gondja. Ki lehet az a váratlan vendég? Mert jön, bizonyosan jön valaki, mert a kakas, ha bekukorikol a házba, vagy ha az ember véletlenül a macska farkára hág, pusztai fölfogás szerint nem várt élőnek kell a házba jönni.

Az egymást kergető gondolatok révén egyszerre csak megmozdult az anyasziv és az éjszaka árnyékába belerajzolt egy sápadt, beteges arcot, egy megtört embert, akitől megborzadt. A szívébe elfogódás szállt, behunyta a szemét hogy ne lássa... Nem ért semmit. A fakóarcu, beteg ember egyre közeledett, egyre láthatóbb lett és később szinte érezni vélte már a hidegségét is. Azután oda ült az ágya szélére, látta már a vért is a kezén, a piros, megszáradt vért, ami ártatlan emberek testéből fröcscsent rá és hallotta a jajszt, a haldoklók nyöszörgését, a puskaropogást, az átkot, a könyeket, a lánc csörgését, amit a tulajdon gyermekére tesznek. Rettenetes volt ez a látás, szinte meghidegült tőle az asszony ereiben a vér. Sokára azután megszakadt az éjszakai árnyék, a hold bevilágította a földes szobát, a véres kép eltűnt s az asszony szemére leszállt a nyugalmas álom.

... Micsoda vérontás is volt az, azon a havas téli reggelen, amikor a fehér, fényes lepelre vérrózsák hullottak. Ő nem látta, csak a hírét hallotta. De a lelke lefestette azt a legsötétebb színekkel. És azóta olyan sokszor látta már a fiát, amint kiszökik fegyveresen a kaszárnya ablakán és megy az örület bátorságával a szürke hajnalon, utcáról-utcára, hogy valahol a városszélen, egy alacsony házban, elcsöndesítsen két fiatal szívet. S amint odaér, megtörik az akaratereje, a szilaj vért meghunyászkodtatja a szerelem, a lánycsók, a szemek tekintete... Azért, hogy később még nagyobb erővel háborogjon és megcsinálja azt a nyomot hagyó, sötét drámát.

Igy is volt. Meg akart ölni egy leányt, akit szeretett és azután önmagát, hogy ne szerethessen. Azonban hasadt a hajnal, a napfény ragyogásba vont a hótakarót és a fákon a zuzmarát, a deszkakerítésen pedig megjelent egy katona, akit a szolgálat küldött, hogy fegyverezze le a bajtársát. A katonát azonban lövés fogadta és lefordult a puha hóra, hogy ott sóhajtsa ki a lelkét. Azután megjelent egy másik katona, aki szintén lebukott átlőtt, vérző szívvvel. És ekkor már nem volt ideje, hogy végbe vigye a szándékát, a karjai elerőtlenedtek, a fegyver kiesett a

kezeből és kitámolygott az udvarra, hogy verjék vasba. A zsványvér azonban még egy utolsót lobbant:

- Megérdemlem a süccbojtot, ugy-e?... Két lövés: két ember! - mondta elszánt büszkeséggel.

Vasba is verték. Később pedig hosszú, nehéz rabságra ítélve, elszállították a kőfalak közé, a fiatal életek temetőjébe. Jegenye János ajkán akkor kitört a bucsuztató:

- Még a nevit sé emlicscsétök, mer' kiszakajtom a nyelvetöket. Az én ivadékom olyan, mint a harmat, né pizkicscsa be égy kutyafajzat sé!...

- Igaza van ken'nek! - hagyta helyben János felesége. - Ott hervagygyon el, ahová vágyakozott. Neköm sé gyerököm többet ez életbe'...

Nem is szólt attól fogvást senki egy szót se a fiúról. Olyan volt, mint akinek még az emlékét is eltemették. Ez azonban nem volt eltemetve egyiküknél sem; ott borongott az néhanapján a lelkükön és ilyenkor elkalandozott a gondolatuk a vasrácsok mögé, hogy ugyan él-e, hal-e az a gyerek... Az ajkuk mindazonáltal néma maradt, nem akarta egyik se a másikat megszomoritani.

Most se mer szólni az asszony, bár nagyon a lelkén van a szó, mert az anyai sziv sejtelve valami nagy bajt, valami nagy szomorúságot éreztet vele, aminek a hatása alatt mintha valami messziről jött enyhe fuvallat olvasztgatná a fagyos jégkérget, ami a véres kezű gyerek iránt nőtt a szívére. Mert hiába, mégis csak az ő gyereke az. Onnan szakadt a szívéről és hát azt nem lehet olyan könnyen megtagadni magától.

Az éjszaka elmúlt, a sápadt, beteg ember képzelt alakja azonban megmaradt. Ujból visszajött. Ott volt ismét a tekintete előtt, közeledett hozzá, mintha a keblére akarna borulni... Amint így töprengve járt-kelt a tanya körül, amodébb messze a fák közt valami fényességet pillantott meg. Pusztázó jött lóháton, annak a kardja fénylett. Elszorult a melle, amint nézett a jövevény felé, arra a gondolatra, hogy ime, ez lesz az a nemvárt vendég. Valami baj lehet mégis, mert a pusztázók idekűnn a tanyák között csak bajos dologban szoktak járni. Az arcára kiült az aggodalom nyoma, úgy várta a lovas embert.

- Itthon van-é János? - kérdezte az, a mint közel ért.

- Míjik János? - szólt felé az asszony.

- Jegenye János.

- Nincs.

- Hát mőre van?

- Krumplit szöd a feketeszélön.

A pusztázó gondolkozott. Később újra szóba kezdett:

- Mikó' gyün elő?

- Estére... Mér' tudakojja?

- Levelet hoztam neki, - felelte a zsinóros ember és kivett a nyeregkápára akasztott bőrtarisznyából egy csomó papirost. Azután kiválasztotta a Jegenye nevére szóló levelet és odanyujtotta az asszonynak.

- Ehun e... Agygya kend oda neki.

Az asszony megsimogatta a gyűrött papirost és aggodalommal nézegette.

- Ugyan hunnan gyün? - kérdezte azután sóhajtván.

- Rajtva van a stemplijin... Illaváru...

Jegenyéné tekintete hirtelen leesett a levélre. Nem szólt egy szót se. Nem is birt. A keblére dugta a kendő alá s úgy várta, a míg megindul a pusztázó... A lovas nyomán már verődött széjjel a porfelhő, mikor magához tért az asszony és megindult egyenesen az iskola felé. A tanítóval bontatta föl a levelet.

- Ugyan az Isten álgya mög tanító úr, nézze mán, miféle irás ez? Úgy mongyák Illováru kű'dték.

- Illaváról? - ütődött meg a tanító. - Hát kije van magának ott?

Az asszonynak elakadt a szava. A kérdés a szívébe markolt. Nem tudta: mit mondjon. Egyszerre támadt föl lelkében a szégyenérzet és az anyai szeretet. És ez a két viharzó érzés hatalmas erővel küzködött, birkózott egymással a gyöngye asszonylélekben. Mint a fürgeteg az útszéli fa lombját, úgy tépte, tördelte a szégyen a szeretetet, míg végre diadalmaskodott fölötté s úgy nyögte megtörtén az anya:

- Sénkim, kéröm szépen.

A tanító, aki mindössze egy éve került erre a tájra és így nem ösmerte még a viszonyokat, ezalatt föltépte a boritékot és olvasta a levelet. Jegenyéné homlokára kiült a verejték, úgy hallgatta. Iromba betűkkel volt fölszántva a durva papiros és egy nagybűnös embernek a lelkimardosása volt arra ráírva. A rabgyerek küldte haza az édes anyjához a lelkét, akit a hosszú szenvedés alatt megtört a bűn, az örökös lelki harc; akit halálos beteggé tett az a két véres alak, akiket éjjel-nappal ott vélt látni az ágya szélén. És ime, a nagybeteg ember, ott abban a rideg, szürke házban, amidőn érzi a halál közeledését, amidőn látja magától nem messze a nyitott sirt, megrokskad, megváltozik lelkében s az egykor gyilkolásra kész, hitét megtagadó, elvadult lélek most visszatér Istenéhez és a vallás csodás erejében keres vigasztalást.

- Imádkozzon értem, anyám, - így könyörög - mert nincs se éjjelem, se nappalom... A kórházban vagyok, olyan nehezen jön értem a halál.

Amint elolvasta a tanító a levelet, az asszony szólni akart, a szava azonban megcsuklott, a szemei fényesek lettek és úgy vonaglott, csak hogy elfojthassa a kitörni készülő fájdalmat. Pedig mennyire szeretett volna még valamit hallani a fiáról, még más egyebet, sokat, nagyon sokat. Erős maradt. A szégyen bátorságot öntött a lelkébe, nem árulta el magát.

- Ki ez? - tudakolta a tanító. - A maga fia?

Jegenyéné megtagadta önmagában az anyát és úgy mondta bánatosan:

- Dehog az, dehog az, kéröm... - A testvérömé. Szegénynek möghibádszott a gyeröke.

Azzal marokra fogta a levelet és eltávozott. Otthon azonban már nem tudott uralkodni a fájdalomán, leborult a szék karjára és úgy siratta a kitagadott, halálra vált bűnös gyereket.

* * *

Estefelé, mikor hazakerült a gazda a földek közül, ott találta a szobában, az ablak mellett. Imádkozott. Deresedő hajára ráverődött a napfény s a könnyei szivárványszinben csillogtak, amint peregve hullottak az olvasó gyöngyeire.

- Mi lelt? - kérdezte Jegénye.

- Semmi.

- MÉR' pityörögsz?

- Elveszött egy jószágom.

Az ember nevetett és kiment az udvarra. Az asszony pedig levette a falról a Mária-képet és a háta mögé rejtette a rabgyerek utolsó levelét.

Komp-járás a vizen.

Lefelé is, fölfelé is, amerre néz az ember a szőke folyó mentén, be van a part gyöpösödve. Szép, zöld fű simul a földhöz s a fűszálak közül színes virágok törekednek elő, amiket ugyan senki nem ültetett, úgy nőttek azok az Isten akaratából. Csupán egy helyen kopár a föld. A tulsó oldalon is, meg az innenső oldalon is. Olyan, mintha régi országut lenne, amit fölirdaltak a kocsik kerekei s a mély, nagy víz haragja szakított volna kétfelé. Voltaképen az is: országut. Azonban nem tépte ketté soha a folyó, mint olykor a partot szokta, ellenkezőleg, megbékülvén az örökkön bolyongó emberekkel, átereszti őket széles, vizes birodalmán. De csak akkor, ha nem haragszik. Ha elfutja a méreg és hányja-veti óriás testét, amely színében is elváltozik ilyenkor és piszkos-sárga habok turják egymást a fölületén, nincs ember, aki ezen az uton közelíteni merne hozzá. Nézik a partról a háborgását s a lelkekbe a nagy természet iránti félelem lopózik. Ha pedig csendes, olyan szeliden simogatja a luntra formájú faalkotmányt, ami összeköti a két megszakadt országutrészt s amit az emberek mikor és miért: kompnak neveztek el, - mintha az övé volna.

... Itt vagyunk a kompnál. Fönn a parton, a lejáró végénél parasztkocsik sorakoznak, apró, dologra járó lovakkal. Az emberek leszállnak a kocsikról, melyeken többnyire kukoricaszárból van az ülés és nézik a járművet, ami lassan jön át a vizen, a drótkötél mellett. Másrésze bemegy a csárdába, egy pohár pálinkára, amire szintén van idő s ami nem is rossz a hűvös hajnalon, mikor a vizparton csipős a szél, és könnyen belopja magát a kabátok alá.

A csárda itt van az útszélen. Homályos ablakával, melyet behálózott a pók, mint öreg ember szemét az idő, nézi az errejárókat. Valamikor híres hely volt és jól ment a dolga, ma azonban már meg van roskadva, (javíthatni se érdemes) a nádtető olyan rajta, mint valami zsiros, avas kalap fehérhajú csőszember fejében. Mióta megszűnt a betyárjárás és nem szállítják a révészek éjnek idején jó pénzért a szegény legények lopott lovait, azóta nagyon megcsappant a forgalom. A söntésbe beleesett a szű, az üvegeit a por lepi, a kéménye megdőlt, az oldalai pedig félre állnak, mintha italosak lennének. Olyan a szomszédja, a szélmalom is. Az is pusztulóban van, mióta a faluban füstöl a magos kőkémény. Pedig milyen szép, milyen romantikus itt a füves rétségen ez a régi jószág, milyen boldog jó időket juttatnak az ember eszébe a nyikorgó, barna vitorlaszárnyak. Nem is soká lesznek ezek itt, eltűnnek, mint a rétek, a maguk gázlóikkal, lápjaikkal, meg a tömérdek szárnyasaikkal, amiknek már nyomuk sincs, helyettük azonban zörög a kukoricaszár s a a jószágú szénával játszik a vízrőljövő szél...

Nemsokára csobog a komp, ideért a parthoz. A révészek a hidláshoz terelik és vastag kötéllal megerősítik a karóhoz. A kocsikra föllépnek az emberek, hogy félre álljanak a kompról jövők előtt, azután lassan, mert meredek az út, lehajtanak ők is. A komp nagy. Széles és lehetséges hosszú, de nem mély, ez okból korláttal van két oldalt ellátva, amire a gyalogos emberek szoktak leginkább ülni s amíg ülnek, nézik a vizet és pipálnak. Ha érdekli az embert, aki először jön ide, körülnéz. Mi van itt, miből áll ez a régi közlekedési eszköz, amit mind ezideig még nem szorított ki a forgalomból a gőz- és villanyos-korszak valamely találmánya. A főkelléke a drótkötél, amely ásonyél vastagságú és erősen ki van feszítve a víz fölött. Fönn a parton pedig az egyik vége gugorára van erősítve, amivel feszesebbre vagy tágabbra lehet eszközölni, aszerint, amint a víz áradása vagy apadása megköveteli. A kötéltre következik a hajtócsiga, ami fából van és vastag kötéllal egyik végénél a kompot tartja. Amint halad a komp, a csiga aszerint csuszik a drótkötélen tovább-tovább. A másik végénél pedig a révészek karjai dolgoznak. Ők huzzák átal az egész terhet, mely néha igen nagy. Így mutatja ezt a komp oldalára szögezett bádogtábla, melyen azt mondja az írás, hogy huszonhét tonna a komp

sulytbíró képessége és felsorolva: száznolcvan embert, vagy ötven nagy, vagy hetven közép, vagy százharmincnégy kis lábas-jószágot, vagy tizenkét üres, vagy nyolc terhelt kocsit bir el.

A folyó tulsó oldalára kívánczók eképen elhelyezkednek, a révészek eloldják a kötelet és a rozoga jármű megindul. Lassan megy, belekerül tizenöt-husz perc, míg átér. Aszerint, amint a szél fúj. Ha szembe jön a szél: nehezebben, ellenben ha hátulról érkezik: könnyebben halad. Az ember ezalatt ül a kocsin vagy a korláton és nézi a vizet, ami simán szalad lefelé s a tükrén enyelegve ringatódzik a napsugár. Közben ihat is, ha szomjas, mert itt van a söprű, lapát, furkó, csákány társaságában a szapoly is, ami fából van, nyele is van és épen arra való, hogy vizet merjen vele az ember a folyóból. Lám, minő jó, hogy ebbe a régiségbe nem illik bele holmi vizetmerítő automat, különben valami élelmes ember már régen kihasználta volna az emberek testi szükségét.

Ezenközben szó is kerül az ittlevők között. Lassu beszélgetés, mintha a viznek valami megfélemlítő ereje lenne, ami akaratlanul csöndre inti az embereket. Két ember áll néhány lépésre tőlem. Az egyik, a ruhájáról ítélve, szegény zsöllér, a másik módosabb. (Hiába, manapság a ruháról szoktunk ítélkezni.) Valamikor ugylátszik cselédje lehetett. Megszólítja:

- Hát maga Pétör!

- Jó napot aggyon Isten - mondja rá a sovány, csontos ember és kiveszi fogai közül a pipát.

- Hová igyekszik?

- Majd a cselédjeim közé, haza.

- Itt lakik valahol?

- Itt, Vetyeháton.

A tollas kalapu ember vizsgálja a fakó arcu embert, azután újra szól:

- Hát hogy van?

Az ember gondolkozik, néz a vizre, látszik, hogy valami a lelkére tolakodott. Nem bírja elcsitítani, kitör belőle:

- Nem jó, tekintetős uram.

- No.

- Gazembört akarnak belülem csinálni.

- Hogy-hogy, - lepődik meg az urforma.

- Hát hogyné - folytatja keserűen a parasztember. - Égy kis fő'det árendáltam a várostul, aztán ez a jólelkű szomszédom é, ráigért most a licitáció után, hogy leüsse a kezemről. Pedig fölveti mán nemsokára a mód. Itt égy tagba van csak száz láncz fő'dje.

- Mennyi az a föld?

- Nem sok; de ügygyel-bajjal élélősködtem belüle idáig. Mán tiz esztendeje, hogy birom, aztán most akarja kivönni a számbul. De az fáj, tuggya, ha kéntelen volna vele, de nem kéntelen, mer' ojan lovakon jár, hogy csudára valók.

- Aztán jutányos az a föld?

- Az, mikor nem gyün rá a viz... Én nem is értöm, mér' kapadozik utána. Igaz, hogy ott van a fő'dje végibe.

A beszédet egy rekedt ember hangja zavarja meg. A révészeknek szól:

- Hajcsad hé, mögfizetöm az árát.

Az úr figyelme arra irányul, nem is hallja, amint tovább mondja a paraszt:

- Öt éhös otthon, aztán né törjön ki az embörből a keserűség, ijenők után.

A révészek most nagyobbakat fognak a kötélén, s a komp vidáman szeldesi a vizet, halad előre, a nyomán pedig vizgyűrűk képződnek, melyek kiszélesedve, valahol a partnál simulnak csak el. Azután lassabbodni kezd és megáll. Átért a tulsó partra. A révészek előbb kikötik és megkezdődik a kivonulás. Nagy hűhózás támad, mivelhogy magos a part és teherrel igen nehezen lehet csak följutni. Azért fölér valamennyi... Ott azután tágas rétség nyílik, nap-sugaras szabad világ, melyben röpdösve jár a tekintet s az ember földet érezvén a talpai alatt, boldogan szivja magába a hús hajnali levegőt. A kocsik nekiiramodnak a kanyarodó, széles utnak és vékony porfelhőt vernek föl, ami uszik egyideig, mintha köd lenne, azután lassankint ritkulni kezd és nemsokára elül. Az ember azonban megáll még egy kis ideig és szétnéz a vidéken, mely tele van áhítatos csönddel, illattal és üdeséggel. Néz erre is, arra is. Itt a part előtt fekete hamut bolygat a szél, kukoricaszárnak a hamuját, melynek parázsánál, úgy látszik, kukoricát sütöttek némely emberek, amodább, a lankásabb részen, viz csillog, sima fölületén a sulyma és a vizitök széles levelei uszkálnak ide s tova, amint erre vagy arra viszi őket a szellő. Messze, elszórtan, mintha órákások lennének, apró tanyaházak fehérlenek, köztük kékes-feketén vonul át a fűzfaerdő, melynek alacsony, szinte bokros fái olyannak tetszenek a reggeli félhomályban, mintha kékes füst gomolyogna egy vonalban a széles pusztaságon.

Nemsokára feljön a nap, bágyadtan, mint ősszel szokott és szórja a sugarait, mintha aranyport hintene a mosolygó vidékre.

A kopott zsellér amoda megy már a fűzfák irányában, a feje lefelé lóg, mintha nagy terhet akasztottak volna rá, emitt pedig megindult útjára újból a komp, játszik, csobog a vízzel, mintha csókolózna vele. Én nézem, hallgatom szelid lármáját és eközben valami bus sejtelem azt érezteti velem, hogy a régi jó idők ez emlékének alighanem ez már a bucsucsókja.

Pusztai emberek.

A kisteleki tanyák közül jöttünk hazafelé. A nyári zápor zuhogott, a szikes utat fölázta az eső s a kocsis tengelyig járt a szennyos pocsolyában. A levegő is egészen őszi volt: hideg, nyirkos, egészségtelen. Olykor megcsöndesedett a zápor s az eső sűrű szemernyi csöppekben szitált, ami messzebből olyan volt, mintha köd imbolygott volna a pusztai síkon. A két fasor végén, ahol összeborulni látszottak az akácok, mintha szürke fátyol zárta volna el a nyílást: fehéres ködfátyol, egészségtelen párafelhő, mely őszi napokon megfekszik a tájat és rátapad mindenre. A hajdani zsványtanyáig (most útszéli csárda) értünk már, ahol ketté válik az út. A szögletnél egy meggörnyedt, öreg parasztember állt, vastag mohos dereku akácfa törzséhez dőlve és pipázott. Botjára könyökölve, tekintetével szinte belemeredt a nedves levegőbe.

- Hova vezet ez az út, öreg? - kérdeztük tőle, amint közel értünk hozzá, rámutatva a jobbra térő útra.

- Ez itt? - mondotta az útra tekintve, miközben végighuzta ősz bajuszát. - A városba.

- Hát a másik?

- Az is oda.

- Melyik lesz hát a rövidebb?

Az öreg gondolkozott egy ideig, azután hosszú, gamós botjával rámutatott a jobbra eső közre s úgy adta vissza a szót:

- Kurtábbnak amaz kurtább, de most aligha ez nem lösz a rövidebb.

Igazat mondott, ez az út hosszabb volt, de jobb; amaz rövidebb, de rosszabb. A kocsis, egy vállas, huszáros gyerek, hasa alá huzott a lónak, az megrántotta a könnyű homokfutót és játszva szaladt vele a szennyos lében. Az öreg kimeresztette a szemeit és úgy nézett utánunk. Messziről még a botjával is integetett, hogy csak menjünk, menjünk...

Nemsokára beértünk Sándorfalvára. A főutca, mely a homokút folytatása volt, egész szélességében víz alatt állott. Itt már nem habarcs, hanem víz volt; utca hosszára elnyúló állóvíz. Az út se volt kátyús, összevágott. Sokkal egyenletesebb. Szinte jól esett a főnyes talajon a tömérdék rázás, zökkenés után simán köröszkül haladni. Az utca vizében meztlábás gyerekek lubickoltak, akik át voltak ázva és facsaró vizes volt rajtuk a ruha. Az ajkuk is szederjes volt a hidegtől, szinte vacogtak a fogaik. Nem messze tőlük friss költésü kacsák és libák bukdácsoltak a zavaros esővízben.

A faluban alig lehetett más élőt látni. Be volt mindenki huzódva. A templom felől egy lovaszandár poroszkált tollas kalappal, akinek a lova fölszerelése, ruhája, mindene csupa csata volt. Amodébb egy alacsony ház eresze alatt gyalogos káplár kuporgott, szép, piros arcú, fiatal lányka mellett és katonás bátorsággal húzta meg magát a sárgagombos waffenkabátban a színes napernyő alatt. Valami falura szorult, szabadságos vitéz lehetett az önkéntes úr.

Hamarosan köröszkül értünk a falun. Lenn, az alvégen jobbra kanyarodott az út, amit magas jegenyenyárfák szegélyeztek. Ez volt csak az igazi út!... Agyig levágott a kerék az átázott homokban, aminek az a sajátos tulajdonsága van, hogy vizes mivoltjában jobban belekapaszkodik a kocsikerekbe, mint a feketeföld, s a benne való járáshoz nem szokott állatot egyszerre tönkre teszi. Olyan lesz az, mint akinek az erejét veszik. Kiáll, elerőtlenedik. A mi zabon nevelt «Szellő»-nkön is kifogott a homokbucka. Az erős állat kifeszítette

orrlyukait, a szemei, mint mikor fél a ló, különös fényben kezdtek ragyogni és egyszerre fölmondta a szolgálatot. Le kellett szállnunk és a szakadó esőben gyalog folytatni az utat.

Két óra óta járhattuk már a homokbuckát, mely, elhagyva a szatymazi szőlőket, a Fehértónak vezető szikes utba vesz el. Ide kiérve, egy végtelen pusztaság nyult keletnek, melyen, mint valami óriás ezüstmező, fénylett a Fehértó. A beláthatatlan víztükör fölé az alkony homálya kezdett ereszkedni és az innenső oldalról tekintve, úgy látszott, mintha a víz s a levegő összelelkezéséből egy szürke fátyol ereszkedett volna a szemhatár elé. Az egész táj egy hamvas fehérség volt, melyből csupán az idestova huzódó felhők váltak ki sötétebb színükkel.

A mezőség esőverte, kövér fűvén gulya legelészett. Két gulyás meg egy kicsi bojtárgyerek a dombaljban összetakolt rőzsekunyhó előtt főzték az estebédjüket. A szolgafán jókora bogrács lógott, melyben bürgehus rotyogott. A színe pompás volt, szép piros, szinte kíváncs volt ránézni. Az egyik gulyás, egy pörge kalapu, barnabőrű, erős vállas ember, száraz vesszőt rakosgatott a kislánggal égő tüzre, melynek fénye ráverődött a napsütötte arcra s egészen pirosra füstötte azt. A másik fiatalabb ember volt; a kunyó előtt ülve, nyugodtan pipált. A két ember között a kis gatyás bojtárgyerek ugrándozott, hol ide, hol amoda, amint a parancsot kapta. Fát, vizet, sót vagy paprikát adni a főzőnek. Amint közelükbe értünk, mintha meg se láttak volna, ránk se ügyitettek. Csak a kis fiu meresztette ránk okos szemeit, mintha kérdezni akarta volna: no, mit kerestek itt!

Odaköszöntünk:

- Adjon Isten jó estét.

Az öreg végigsimitotta őszbecsavarodó bajuszát és félszeggel ránk sandítva, csöndes hangon szólt vissza:

- Aggyon Isten.

Azután kémlelve végig nézegetett bennünket és valamivel hangosabban tudakolta:

- Hát magukat ki hajkurászsa erre?... Tán bizony a szőri-pusztán jártak.

- Ott; de járjuk is alaposan.

- Látom - bölintott az öreg és széles ábrázatán mosoly szaladt át, ami némi gunyt is kifejezett.

- Nohát csak gyűjjenek közelebb a tüzhöz. Száritkozzanak mög egy kicsit.

- De mennénk ám öregem, csak az utat akarjuk megtudakolni.

Az öreg a szóra elkomolyodott, fölemelte a fejét és némi sértődéssel vágta vissza:

- Az utat!... hászén az itt van, a' mán a legkevesebb, a hejjött egy kis melegedés többet ér most. A' nem beszéd.

A háta mögé került fiatalabb gulyás fölbátorodva az öreg szavaitól, természetes, nyers hangon szólt közbe:

- Né lögyenek mán ojan szögrehuzók az urak no; a szögény embör is csak embör.

Oda kuporodtunk azután a lohadó tűz mellé, mely fölött nagy szakértelemmel rázogatta az öreg a bográcsot, amit nemsokára leakasztott a szolgafáról s a hamvadó zsarátnoktól nem messzire, egy kiterített suba elé helyezett a nedves gyöpre.

- No, bicskára, oszt ögyünk - mondta azután, tekintetével rámutatva a bogrács husra.

A kínálatban, a hangban benne volt az az őszinte melegség, az a visszautasíthatlan magyaros szívség, amit igaz valóságában leginkább itt, a szabad ég alatt, ezeknél a gondolkodásukkal

egyformán beszélő egyszerű embereknel találhat meg az ember s ez az igaz érzés nem engedi, hogy egy szóval is szabadkozzék valaki. Leültünk a suba szélére, mert miért eltagadni: éhesek is voltunk és bicskahegygyel szedegettük az izletes bürgehust, amibe ha jó barna rozskenyérrel, künn a sarju illatával teli szabad levegőn belekóstol az ember, szinte irigylit azt a viharvert parasztembert, akinek árnyatadó bokor nyárájban a pihenőhelye, szálló harmat az ébresztője s aki ha kerek kisszélű kalapja alól belebámul a játékos levegőbe, csak annyit tud, hogy egészség és erő uralkodik a világon...

A bográcsnak már az alján jártak a bicskák, hang azonban még nem adódott. Ez itt nem szokás. Meg azután minek is? Magyar ember úgy tartja: ha eszik, egyék; ha pedig más dolga van, akkor azt csinálja. Még az evéshez való nógatásra se pazarolja a szavait. Van mindenkinek magához való esze, úgy véli és ennél fogva fölösleges a biztatás, amidőn különben is igen jó szándékot érez a vendége irányában. Kinálás helyett az izletesebb falatokat elének lökdöste bicskavéggel az öreg és úgy tett, mintha mondta volna, hogy ez a jó falat, ezt egyék meg az urak.

Azután rászólt a bojtárgyerekre:

- Hoci azt a vizet, Jóska.

Az apró emberke föl pattant helyéről s előhozta a csobolyát, ami egy kapavágás mélységre volt letéve az anyaföldbe, közvetlen a kunyhó oldalánál, annak okáért, hogy hűs maradjon. Az öreg gulyás rámutatott az ivó készsége és tompa hangon mondta:

- No, akinek jó esik... Majd eltűnő mosolylyal tóditotta a szót: - Borital nincs; fölürü' is csak viz gyün.

Mikor készen voltunk az evéssel, fizetni akartunk. Ezt észrevette az öreg, sértődve pattant föl:

- Tögyék csak el az urak. Mifelénk nem a pénz töszit a barátságot.

Erre a fiatalabb is bátorságot kapott és félig nevetve egészítette ki az öreg szavait:

- Majd ha maguk felé járunk, leginkább mögüsmernek bennünket.

Amint fölcihelődtünk a kocsira, az öreg gulyás kezét nyújtott és megmutatta az utat:

- Csak igenyőst mönnyenek égy darabig, aztán az első fordulónál jobbra térjenek lé.

A fordulónál ujra meg voltunk akadva. Ostor nélkül nem haladtunk semmire. Az pedig már elnyüitt ekkorra. Vagy száz lépésre az uttól egy tanyaház állt. Fehér falai kiviláglottak az alkonyi homályból. A ház oldalához dölve egy parasztember nézte vergődésünket.

- Atyámfia!... - kiáltott neki a társam - hozzon ide egy ostort.

- Nincs ám heverőbe' - szólt vissza nagy közönnyel az ember.

- Megfizetünk érte, csak hozzon.

A gatyás ember erre befordult a keritetlen tanyaudvarba s a félszer-ajtóról leakasztott egy hitványas libaörző-ostort.

- Ezt eladhatom - mondta amint oda ért a kocsihoz.

- Mi az ára?

- Amennyibe' neköm van. Öt hatos.

- Sok az, bácsi. Ujkorán is csak husz krajcár az ára. Azután meg már el van tökéletesen használva.

- Pejig csak négy hete, hogy vöttem a városba'. A gyerök csapkolódott vele a sömjékbe, hogy ügyel ezökre a jószágokra.

Megvettük. Az ember markába szoritotta az ötven krajcárt, elfordult, még csak azt se mondta: jó éjszakát!

Az eső ujból neki fogott; a nedves éj mindjobban alászállt s amint kocsink lomhán haladt a sáros, sötét pusztai uton, eltünődtem magamban a mi parasztjainkon, kik tagadhatlan, hogy jószivü és vendégszerető emberek, de ha észreveszik, hogy az ember valami kicsi dologban is rájuk van utalva, - lehuznák az embernek egyszerre mind a hét bőrét.

-&-